

TÜRKİYE VE AVRUPA: GELECEĞE DOĞRU

Avrupa Raporu N° 184 – 17 Ağustos 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET VE ÖNERİLER	İ
I. GİRİŞ	1
II. AVRUPA MACERASI.....	1
III. İLERLEME ZEMİNLERİ	4
A. EKONOMİK YAKINLAŞMA.....	4
B. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK KATKISI	5
1. Altın Yıllar	6
2. AB-Türkiye Geriliminin Güvenlik İşbirliğine Olumsuz Etkisi	7
C. TÜRKİYE: AB’NİN ENERJİ KORİDORU	8
D. AB REFORMLARI	10
1. Hukuk Reformu	10
2. Kadın Hakları.....	12
3. Eğitim Reformu	13
4. Sivil Toplum	14
E. KÜRTLER.....	14
F. TÜRK MODELİ	17
1. Türkiye’deki İslam.....	17
2. Köprü mü, Merkez mi?.....	19
IV. GELECEKTEKİ SINAVLAR.....	20
A. KIBRIS: SONUÇ MU, NEDEN Mİ?.....	20
1. 2004: Gerileme Dönemi	20
2. AB’nin Tutumu.....	22
3. Yunanistan Örneği	23
B. KEMALİZM.....	24
1. Türk Silahlı Kuvvetleri	26
2. Ulusalcılık (Yeni-Milliyetçilik)	28
C. İNSAN HAKLARI VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ SÜRÜNCEMESİ	29
D. ERMENİ MESELESİ	30
1. Soykırım mı, Katliam mı?	30
2. Türkiye-Ermenistan İlişkileri.....	31
E. AVRUPA KAMUOYU	32
F. AVRUPA TÜRKLERİ BİLMECESİ	33
G. KUZEY IRAK	34
V. SÜRECİ YENİDEN BAŞLATMAK	36
A. TÜRKİYE’NİN ÖNCELİKLERİ	36
B. AVRUPA’NIN ÖNCELİKLERİ	39
1. Kıbrıs	40
2. Olumlu ve Tutarlı Olmak.....	41
3. İmtiyazlı Ortaklık.....	42
VI. SONUÇ	44

EKLER

A.	TÜRKİYE HARİTASI	46
B.	KRONOLOJİ: AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	47
C.	ULUSLARARASI KRİZ GRUBU HAKKINDA.....	48
D.	ULUSLARARASI KRİZ GRUBU'NUN 2004'TEN İTİBAREN AVRUPA ÜZERİNE YAYINLADIĞI RAPORLAR VE BRİFİNGLER	49
E.	ULUSLARARASI KRİZ GRUBU MÜTEVELLİ HEYETİ	51

TÜRKİYE VE AVRUPA: GELECEĞE DOĞRU

ÖZET VE ÖNERİLER

Temmuz 2007 seçimlerinden reform yanlısı AKP'nin zaferle çıkması, AB sürecini ilerletmek için hem AKP'ye hem de AB'ye yeni bir fırsat verdi. Çünkü süreç, gerek AB'de genişleme yorgunluğunun baş göstermesi, gerekse AB'ye ters tepki veren Türk ulusalcılar nedeniyle 2005'ten bu yana gerilemekteydi. Bu yeni süreç, reformların başarıyla uygulanması halinde her iki tarafın ellerini güçlendirecektir. Popüler görüşler artık yorgunlukların başladığını gösterebilir, ancak daha önce yaşanan genişleme tecrübelerinden öğrendiğimiz üzere, liderler ve diplomatlar ileride siyasal güvenin tekrar kazanılacağı günler için yolu hep açık tutmalıdırlar.

Avrupalıların Türkiye'nin AB üyeliğini hedeflemesinden endişe duymalarını gerektirecek hiçbir neden yoktur. Zaten Türkiye'de herkes, ülkenin henüz AB'ye hazır olmadığını bilmektedir. En yakın üyelik tarihi ancak 10 yıl sonradır ve o zamana kadar çok şey değişecektir. Bugüne kadarki AB adaylarıyla karşılaştırıldığında, Türkiye'den istenen normlar çok daha üst düzeydedir ve Türkiye ancak bu normları karşılaması halinde AB'ye katılabilecektir. Bu arada, herhangi bir AB hükümeti Türkiye'yi veto edebilir, Fransız halkı referanduma giderek Türkiye'ye dur diyebilir. Zaten böyle bir durumda, Türkler de son adımı atmadan önce bir kez daha düşüneceklerdir.

Bazı Avrupa liderleri gibi, Türkiye'nin bugünkü politik, ekonomik, sosyal ve demografik yapısını gündeme getirerek AB'ye alınmamasına karşı çıkanlar, reform sürecinin getireceği değişimleri hiç dikkate almadan konuşmaktadırlar. Bu karşı çıkış, Batı ve Doğu Avrupa'da daha önce yaşanan başarılı bütünleşme süreçlerini görmezden gelmektedir. Dolayısıyla, bugün tartışmamız gereken nokta, bugünkü Türkiye'nin değil, ileride reformlarını tamamlamış bir Türkiye'nin reformu yaşamış bir Avrupa'ya katılıp katılmaması olmalıdır.

Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkan Avrupalılar, Avrupa'nın çıkarlarına verdikleri zararın farkında değildirler. Türkiye'ye karşı sürdürülen bu güvensizlik nedeniyle, Türkiye Avrupa'nın ortak güvenlik politikasına yaptığı katkıyı azalttı. Ankara artık

bağımsız askeri politikalar takip edeceğinin işaretlerini veriyor. Türkiye'nin dışlanmasıyla Avrupa'nın enerji güvenliği geliştirilemiyor. Kıbrıs konusunda her iki tarafın da yaptığı hatalar AB-Türkiye ilişkisinde alakasız alanları da olumsuz etkiliyor.

Türk tarafı için ileriye doğru gitmek, artık halktan güçlü bir vekalet alarak daha kapsamlı bir reform programıyla yeni adımlar atacak olan ve örneğin meşhur 301. maddenin gözden geçirilmesi veya iptal edilmesi gibi yeni jestlerle Avrupa'ya tekrar "biz buradayız" diyecek olan Başbakan Tayyip Erdoğan'ın elindedir. Avrupa tarafında ise, giriş sürecini artık tam, ciddi ve devam eden bir olgu olarak gören, AB normlarına ulaşan bir Türkiye'yi dışlamayı düşünmeyen bir AB'ye ihtiyaç vardır.

Mevcut atmosfere bu açıdan bakıldığında, durum pek kolay gözükmemektedir. Geçmişten gelen önyargılar, Irak'ta meydana gelen ve aslında AB üyeliği ile alakasız olan olaylar, Kıbrıs'taki kötü zamanlama ve yanlış niyet okumalar, Batı ile İslam dünyasının en başarılı laik demokrasisine sahip olan eski müttefiki arasına mesafeler koydu. Her iki tarafın politikacıları AB-Türkiye ilişkilerini göç, refah ya da ulusal güvenlik gibi iç politika konularına alet ederek sorumsuzca eleştirdiler.

Almanya'da Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU) Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerini imtiyazlı ortaklığa dönüştüreceğini söyleyerek Kasım 2005'te iktidara geldi. Aralık 2006'da AB, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda olumlu adım atmadığı gerekçesiyle 35 müzakere başlığının açılmasını dondurdu. Mayıs 2007'de Fransa, seçim kampanyalarında Türkiye'nin üyelik umudunu söndüreceğini söyleyen Nicolas Sarkozy'yi Cumhurbaşkanı seçti. Ardından da Fransa Haziran'da açılması beklenen 3 önemli müzakere başlığının açılmasını engelledi.

Bu arada Türkiye'nin AB öncülüğünde gerçekleştirdiği reform süreci yavaşladı. Daha önce hep üyelik lehinde olan kamuoyu desteği kuşkulu bir beklenti içine girdi ve ulusalcılık (yeni-milliyetçilik) yükselmeye başladı. İnsan hakları ihlalleri ve yazarlar

hakkında açılan davalar arttı. Ordu, AB'ye bağlı seyreden politik süreçten geri dönülmesinin yollarını aradı. Temmuz 2007 seçimlerinden aylar önce düzenlenen büyük çaplı laik protesto gösterilerinde en yüksek sesle haykırılanlar arasında ABD ve AB karşıtı sloganlar vardı.

Türkiye'nin Batı ile yaşadığı gerginliğin tek sorumlusu AB değildir. Irak'ın ABD öncülüğünde işgali, yine ABD kontrolündeki Irak Kürdistanı'nda Kürt isyancıların varlığı kamuoyunun Batı'ya karşı nahoş tavır almasının en önemli nedenlerinden oldu. Türkiye'nin haklı olarak Kürt saldırıları, özellikle de sivillere yönelik bombalı eylemler konusundaki şikayetlerine ve eğer delil varsa Avrupa'dan desteklendikleri yönündeki iddialarına karşı AB ülkeleri daha duyarlı olmalıdırlar.

Avrupalılar, 1999-2004 yıllarında gerçekleşen ve reformların altın çağı olarak bilinen bu dönemin, üyelik müzakerelerinin başlamasının bir eseri olduğunu daha fazla hatırlamaladırlar. Bu süreç Türkiye'ye istikrar getirdi: Beş yıllık ekonomik büyüme oranı %7.5 oldu, yabancı yatırımlar görülmemiş oranda arttı, hukuk ve eğitim alanında gelişmeler yaşandı, sivil toplum parladı, Türkiye AB'nin çeşitli bölgelerdeki barış gücü projelerine ciddi destek verdi. Türk-Kürt çatışması hafifledi, Kıbrıs sorunu kısa süreliğine de olsa çözülebilir gözükte. 2005'ten bu yana yaşanan olumsuz atmosfere rağmen Ankara'da AB reformları için teknik çalışmalar devam etmektedir. AKP Nisan 2007'de, AB standartlarını yakalama hedefiyle ülkenin bugüne kadar gördüğü en yoğun ve en detaylı planı yürürlüğe koydu.

AB-Türkiye yakınlaşması daha önceleri de yavaşlamıştı. Dolayısıyla, tekrar hızlanmasını sağlayacak fırsatlar mutlaka tekrar gelecektir. Eğer Şubat 2008'de Kıbrıs Rum kesiminde yapılacak seçimlerin sonucu iki toplumlu, iki kesimli çözüm öngören BM planının uygulanmasına yönelik bir işaret verirse, AB Türkiye'nin önüne konulan Kıbrıs engelini kaldırma şansını kaçırmamalıdır. Sonuçta, 1999'dan bu yana var olan karşılıklı güven ve AB şemsiyesi Türkiye ile Yunanistan arasında bir zamanlar çözülmez görünen sorunları bile yumuşattı.

Türkiye'nin Avrupa macerasından kuşku duyan Avrupalı politikacılar bile Türkiye'de ancak üyelik sürecinin motive edebileceği reformların gerçekleşmesini istemektedir. Bugün Fransızların başını çektiği Türkiye'ye yönelik itirazlar, bir zamanlar İspanya ve İngiltere'nin üyeliklerine engel olarak ileri sürülen benzer itirazlardı. Tıpkı Türkiye gibi bu ülkelerin de tarihte Avrupalı olmayan imparatorlukları vardı ve bu yüzden merkezi bir Avrupa fikrine karşı çelişik

duygulara sahiplerdi. Türkiye, gerek katılım sürecinde gerekse üye olması halinde, geçmişte "istenmeden" AB adayı olan ülkeler kadar AB'ye katkıda bulunabilir

ÖNERİLER

Avrupa Birliği'ne:

1. Türkiye'nin kendisiyle yakınlaşmasını ciddiye almalı, AB normlarını tümüyle yerine getirmesinin AB üyeliği anlamına geleceği şeklindeki sözünü boşa çıkaracak bir eylemde bulunmamalıdır.
2. Türkiye'deki reformcuların desteğini almak için üyelik şartlarının akılcı ve yasal olanlarına yoğunlaşmalı, öznel olan kültürel ve dini konulara pek temas etmemelidir.
3. Kıbrıs'ta her iki tarafın halkının kabul edebileceği iki toplumlu, iki kesimli BM önerisini desteklemeli ve geliştirmeli, Kıbrıslı Rumlara AB çerçevesinde bulunan bir Türkiye'nin getirilerini anlatmak için çaba göstermelidir.

AB Ülkeleri Yönetimlerine:

4. Türklerde Avrupa ile bağlarının önemli olduğu hissini uyandırmak için Kuzey Kıbrıs'ın Dostları ismiyle bir grup oluşturmalı ve AB destekli BM planı çerçevesinde ilişkileri geliştirmek üzere yeni adımlar atmalıdır.
5. Türk yönetimini İsveç ve İngiltere gibi ülkelerin gerçekleştirdiği başarılı üyelik programlarına özendirmek, kendi halkına AB-Türkiye yakınlaşmasının yararlarını anlatmak ve korku tellallarının söylemlerinin haksız olduğunu göstermek için daha fazla çaba göstermeye teşvik etmek gerekir.
6. Türkiye'nin üyeliğini destekleyen ülkelerin liderleri ve fikir üreticileri Avrupa forumlarında daha fazla konuşmalı, giriş sürecinin ve nihai üyeliğin getireceği ortak yararların neler olduğunu daha iyi anlatmalıdırlar.

Türk Yönetimine:

7. Yasalarda AB normlarını sağlamak, özellikle de 301. maddeyi iptal veya AB standartlarına aykırı kullanımını engelleyecek şekilde gözden geçirmek için tam niyetli yeni bir reform süreci başlatmalı ve AB müktesebatına uyum sağlamak için teknik çalışmaları devam ettirmelidir.

8. Temmuz 2007 seçimlerinde seçmenden alınan yeni vekaleti, felaket tellalı laikleri ve ulusalcıları marjinalleştirmek ve reform yanlısı güçlü bir siyasi konsensüs sağlamak için kullanılmalıdır.
9. Kürt politikacıların parlamentoya girmiş olmasını fırsat bilerek Avrupa normlarıyla uyumlu bir Kürt politikasını icraata geçirmelidir.
10. Türkiye'ye sempati besleyen liderlerin yanısıra, fikir üreten tüm AB liderlerini Türkiye'ye davet ederek Türkiye'nin Avrupa yolculuğunu herkesle tartışmaya hazır olduğunu göstermeli, Avrupa'daki düşünce kuruluşlarıyla programlar düzenlemeli veya desteklemelidir.
11. Türkiye'nin Afganistan'da halen üstlendiği rol gibi, hem kendi çıkarlarına hizmet edecek hem de AB için stratejik değer taşıyacak yeni sorumluluklar üstlenmede aktif davranmalıdır.
12. Yunanistan'ın Türkiye'nin AB üyeliğine daha fazla destek vermesini sağlamak için veya Yunanistan'a veya Kıbrıs Rum kesimine yönelik savaş uçaklarının alçak uçuşlarını, it dalaşlarını veya diğer sembolik askeri tehditleri olabildiğince aza indirmelidir.
13. Okul kitaplarını AB normlarıyla uygun hale getiren, özellikle de tüm dini gelenekleri tarafsız gözle ele alan, çocuklara evrensel bir bakış kazandıran, Türkiye'nin düşmanlarla çevrili olduğu vurgusunu gözden geçiren mevcut çalışmaları sürdürmelidir.
14. Kürtçe televizyon yayını yapma özgürlüğünü genişletmelidir. Böylece Kürtlere yurt dışından yayın yapan PKK yanlısı televizyonlara karşı alternatif sunulmuş olacaktır.

Yunan Yönetimine:

15. Kıbrıslı Rumlara Türkiye'nin AB üyeliğinin avantajlarını, Yunanistan'ın Türkiye'nin üyeliğini destekleyerek savunma harcamalarını nasıl kısıtığını, Türkiye ile gerginliğin nasıl

azaldığını, ortak ekonomik yararların neler olduğunu anlatmalı, ayrıca da ABD'deki Yunan lobisini bu konuda anavatan Yunanistan gibi düşünmeye ikna etmelidir.

Güney Kıbrıs Yönetimine:

16. Kıbrıslı Türklerle uzlaşmanın, Rumların da özveride bulunmasını gerektirdiğini algılayan gerçekçi bir politika izlemelidir.
17. Adanın, ancak BM'nin önerdiği iki toplumlu iki kesimli barış planı ile birleşebileceğini kabul etmeli ve bunu kendi halkına anlatmalıdır.
18. AB'nin Kıbrıslı Türkleri AB'ye yakınlaştırma teşebbüslerini hoş karşılamalıdır. Çünkü iki toplum arasında adanın geleceği üzerine oluşan farklılık ancak bu şekilde giderilebilir. Ayrıca, gerek Kıbrıslı gerekse Türkiyeli çözüm yanlısı ve reformcu Türk politikacıların manevra alanlarını genişletmelidir.

ABD Yönetimine:

19. Kıbrıs Türk halkını ve yönetimini birleşme yanlısı tutumlarından dolayı ekonomik ve politik açıdan ödüllendirmeye devam etmelidir. Böylece Türkiye'de Batı'nın kendilerine karşı önyargılı olduğu şeklinde esen rüzgar biraz hafifleyecektir.
20. Türkiye'yi ABD'nin Ortadoğu'daki ayrılıkçı Kürt hareketini desteklemek üzere bir plan olmadığına ikna edebilmek için daha fazla şey yapmalı; Avrupa'da perde arkasından çalışarak PKK'nın buradaki faaliyetleri hakkında Türkiye'ye bilgi vermeli ve Avrupa hükümetlerini bu isyancı hareketin finansman yollarına ve teşkilatlanmasına artık göz yummamaya ikna etmelidir.

İstanbul/Brüksel, 17 Ağustos 2007

TÜRKİYE VE AVRUPA: GELECEĞE DOĞRU

I. GİRİŞ

Türkiye'nin Avrupa ile yakınlaşmasının hep birbirine bağlı iki yönü olmuştur. Bunlardan birincisini AB ile günlük politik ilişkileri içeren ve 1963 Ankara Antlaşması'ndan bugüne resmi olarak devam eden uygulamalar; ikincisini ise Türklerin kendi kimlikleri, tarihleri ve maceraları üzerine gerçekleşen felsefi tartışmalar oluşturmaktadır.¹ Semboller teknik detaylar kadar önemlidir. Bu nedenledir ki, kıdemli Türk yöneticileri AB üyeliğinin 10-15 yıl gibi bir sürede olup olmayacağı veya hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği yönündeki şüphelere rağmen; ülke her şeyiyle üyeliğe hazır olmasa da, giderek merkezi hale gelen AB'ye egemenliğini teslim etmeye razı olmasa da, tam üyelik hedefinin sürdürülmesinin kritik bir önem taşıdığına inanmaktadırlar.² AB-Türkiye ilişkilerini inceleyen her yaklaşım, AB ile Türk tarihinin ortaya koyduğu bu psikolojiyi mutlaka dikkate almalıdır.

Uluslararası Kriz Grubu'nun (International Crisis Group) Türkiye'yi konu alan bu ilk raporu, ülkenin Avrupa ile olan ilişkisini ve son zamanlarda Avrupa'ya yakınlaşmada gerçekleştirdiği başarıları incelemektedir. Bu rapor ekonomi, hukuk ve sosyal alanlardaki değişimleri ortaya koymakta; AB'nin Türkiye'yi geri çevirmesi halinde, olası risklere işaret etmekte; ayrıca da ilişkilerdeki mevcut sorunların nasıl giderileceğine ve daha sağlıklı ilişkilerin nasıl geliştirileceğine dair yöntemler önermektedir. Müteakip raporlarımız ise, Türkiye'nin temel görünümünü, komşularıyla olan çalkantılı ilişkilerini ve giderek önemli hale gelen bölgesel rolünü daha dar bir çerçevede ele alacaktır.³

¹ Andrew Mango, *Atatürk* (London, 2004) ve *The Turks Today* (London, 2005); Marvine Howe, *Turkey Today: A Nation Divided over Islam's Revival* (Boulder, Colorado, 2000); Nicole Pope and Hugh Pope, *Turkey Unveiled: a History of Modern Turkey* (London, 1997).

² Türk yöneticileriyle Uluslararası Kriz Grubu tarafından yapılan mülakatlar.

³ Yakında açıklanacak olan bu raporlar, uluslararası barış operasyonlarında Türkiye'nin giderek artan rolünü, Kıbrıs

II. AVRUPA MACERASI

Türkler son bin yıllık tarihlerinde genelde Batı'ya doğru yöneltiler.⁴ Türklerin 1453'te İstanbul'u fethederek Bizans İmparatorluğu'nu devralmasının ardından –Türkler Bizans'ın kurumlarını, halkını, siyasal geleneklerini, mimarisini ve hatta mutfağını benimsediler–Balkanlar dört yüz yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun en zengin ve en gözde bölgesi oldu. 1856'da, Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'yla ittifak kurmasının ardından, imparatorluk Avrupa diplomasi sisteminin –1815'de Avrupa Devletleri arasında yapılan Concert of Europe antlaşması– bir aktörü olarak görülmeye başlandı. Hatta, imparatorluk yeni ortaya çıkan ulus devletlere karşı toprak kaybetmeye başlayınca, “Avrupa'nın hasta adamı” şeklinde anıldı.⁵ Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda yok olmasının nedeni, Osmanlıların din veya etnik kimlik olarak Avrupalı olmamasından değil, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile bir felaket ittifakına girmesiydi.

I. Dünya Savaşı'nın sonunda İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgalinden sonra Osmanlı sultanının temsilcileri imparatorluğun nüvesini oluşturan Anadolu'nun da bölüşüleceğinden korkarak 1920'de Sevr Antlaşması'nı imzaladılar. Ama bu antlaşma Türkler tarafından hiçbir zaman onaylanmadı ve Türkler yenilgiyi hiç kabullenmediler. Bir grup Osmanlı subayı kırsal bölgelerde milli güçleri harekete geçirerek 1919-1922 yılları arasında Kurtuluş Savaşı'na önderlik ettiler. İşgalci İngiliz, Fransız ve Yunan kuvvetlerini yendiler. Sevr

meselesini, PKK'yı ve Türk-Ermeni ilişkilerini ele almaktadır.

⁴ Ergün Çağatay ve Doğan Kuban (eds), *The Turkic-Speaking Peoples: 2,000 years of art and culture from western China to the Balkans* (Munich, 2007); Carter Vaughn Findley, *The Turks in World History* (Oxford, 2004); Hugh Pope, *Sons of the Conquerors: the Rise of the Turkic World* (New York, 2005).

⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nun ne kadar hasta olduğu günümüz tarihçilerince tartışılmaktadır. Bk. Caroline Finkel, *Osman's Dream, the Story of the Ottoman Empire, 1300-1923* (London, 2005).

Anlaşması devre dışı kaldı, ancak Avrupalıların ülkelerini parçalamak için yaptıkları bir komplonun adı olarak Türklerin bilinçaltına yerleşti. Bugünkü Türkiye topraklarını almaya yönelik bu teşebbüs hiçbir zaman affedilmedi. Yine aynı şekilde, imparatorluğun son yüzyılında zengin Balkan ve Ortadoğu topraklarının Avrupa tarafından ele geçirilmesini ve Kerkük'ün Irak'a verilmesini unutamadılar. Türkler, tıpkı Avrupalılar gibi, tarihte hiç sömürge olmamakla övünürler. Milliyetçi güçlerin lideri olan ve daha sonra Atatürk adını alacak olan Mustafa Kemal 1923 Lozan Antlaşması'yla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdu.

Atatürk yeni cumhuriyetin Avrupa'yı yakalayabilmesi için onu taklit etmesi gerektiğine karar verdi. Bu fikir yeni bir fikir değildi. Türkiye'nin Avrupa gibi modernleşmesi zaten imparatorluğun son yüzyılında gündemde olan bir konuydu. Atatürk, tıpkı II. Mahmut'un sarık yerine Yunan fesini getirmesi gibi, fes yerine şapkayı getirdi. Atatürk'ün Avrupalılaştırma anlayışı birçok bakımdan Fransız Devrimi'nin değerlerine dayalı bir modernleşmeyi içeriyordu. Osmanlı hukukunu ve şeriat kanunlarını kaldırdı, İsviçre medeni kanununu, İtalyan ceza hukukunu ve Alman Ticaret hukukunu Türkiye'ye adapte etti. Halkın önünde açıktan özellikle içki içti. Yeni başkent Ankara'da ilk açtığı fabrika Almanlar tarafından kurulan bir bira fabrikası oldu. Kurtuluş Savaşı'nda önemli roller üstlenen, İmparatorluğun çok güçlü ve geleneksel bir ilişki içinde olduğu, bugünün İslami sivil toplum örgütleri olarak adlandırılabilirimiz cemaat ve tarikat oluşumlarını gerici oldukları gerekçesiyle yasakladı ve yeni bir laiklik ideolojisi benimsedi.

Türkiye'nin Avrupa'ya yakınlaşması Soğuk Savaş yıllarında daha da hızlandı. Türkiye II. Dünya Savaşı boyunca tarafsız kaldı. Ancak 1946'da Sovyetler Birliği'nden gelen baskıların artması üzerine ABD Türkiye'yi destekleme kararı aldı (Truman Doktrini). Türkiye de karşılık olarak, Batılılarla birlikte savaşmak üzere Kore'ye asker gönderdi. Bunun karşılığında Türkiye yine ödüllendirilerek 1952'de NATO'ya alındı. Türkiye 40 yıl boyunca Varşova Paktı'na karşı NATO sınırlarının üçte birini azimli bir şekilde korudu. O yıllarda Türkler AB'nin sınırlarını Sovyetler Birliği'nden gelen tehditlere karşı korudular. Ancak, kendileri yıllardır AB'ye alınmazken, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra eski Sovyet Bloğu ülkelerinin hemencecik AB'ye alınması Türklerin onuruna dokundu. Tecrübeli politikacı Süleyman Demirel'in dediği gibi "Avrupa medeniyetinin Sovyetlere karşı korunması gerektiği yıllarda

bizim Türk veya Müslüman olmamız Avrupalılar için önemli değildi."⁶

1950'lerde Türkiye çok kuvvetli bir ABD ve Avrupa taraftarıydı. Türkiye 1959'da AB'nin daha önceki hali olan AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) ile bir ortaklık antlaşması yapmak istedi. 1963'te ise, bir uyum antlaşması olan ve Türkiye'nin nihayetinde AB'ye katılımını onaylayan Ankara Antlaşması'nı imzaladı.⁷ 1960'ta darbe olmasına ve Başbakan Menderes ile birlikte iki bakanın idam edilmesine rağmen, AB Başkanı Joseph Luns o günlerde şunları söylemişti: "Avrupa'nın orijinalliği onun çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Eminim Türkiye birliğimizde işlerini kolaylaştıracak bir ortak bulacaktır... çünkü... Türkiye'nin ortak ideallerimizi savunurken yaptığı fedakarlıkları unutmamız gerekir."⁸

1975'te AB Türkiye'ye gayri resmi olarak adaylık başvurusu teklifinde bulundu. 1974 Kıbrıs hareketine rağmen, bazı AB ülkelerinin devlet adamları Yunanistan'ın üyelik müracaatıyla doğacak olan dengesizliği bertaraf etmek istediler. Ancak Ankara bu teklifi reddetti, çünkü böyle bir müracaat halinde, o zaman iktidarda olan koalisyon hükümetinin yıkılacağından endişe duyuldu.⁹ Nihayetinde 1987'de Turgut Özal'la gelen üyelik başvurusu, büyük ölçüde 1980-1983 askeri darbe yönetimi döneminde askerlerin radikal söylemleri nedeniyle AB tarafından reddedildi. Sonuçta, AB-Türkiye ilişkileri önce Yunanistan'ın daha sonra da Güney Kıbrıs'ın AB'ye katılmalarının ardından iyice karmaşık hale geldi.

⁶ Nicole Pope and Hugh Pope, *Turkey Unveiled*.

⁷ Ankara Antlaşması'nın 28. maddesi şöyledir: "Türkiye, Topluluğu kuran antlaşmadan doğan yükümlülüklerin kendisi tarafından üstlenebileceğini yeterince gösterdiğinde, sözleşmenin tarafları Türkiye'nin Topluluğa katılma ihtimalini incelerler."

⁸ Avrupa Topluluğu Başkanı ve Hollanda Dışişleri Bakanı J.M.A.H Luns'un 1963 Ankara Antlaşması'nın imzalanması sırasında yaptığı konuşma.

⁹ Nisan 1975'te Avrupa Komisyonu Genel Sekreteri Türkiye'nin Brüksel Büyükelçisine Yunanistan'ın çok yakında üyelik müracaatında bulunacağını, Türkiye'nin de aynı şekilde müracaat edebileceğini gayri resmi olarak söyledi. Büyükelçi konuyu görüşmek üzere hemen Ankara'ya gitti ve Dışişleri Bakanı ile görüştü. Ancak Bakan, bu fikri iç politikayı gerekçe göstererek hemen reddetti. Çünkü Bakan, böyle bir müracaat halinde Batı karşıtı olan İslamcı partinin koalisyon hükümetinden çekileceğini düşünüyordu. (1975'te Brüksel Büyükelçiliği misyon şefi vekili olan Büyükelçi Temel İskit'in Uluslararası Kriz Grubu'na e-mail aracılığıyla vermiş olduğu bilgi, 31 temmuz 2007).

Yunanistan AB üyesi olduktan sonra Kıbrıs ve Ege'deki kıta-hava sahanlığı sorunlarında Türkiye'ye karşı avantaj sağlamak için üyelik kartını kullanmaya başladı. Türkiye'nin AB fonlarını kullanmasını engellemeye, AB-Türkiye işbirliğini sınırlandırmaya çalıştı ve sonuçta Ankara'nın AB üyeliğini veto etti.¹⁰ 1993'te AB Kıbrıs Cumhuriyeti'nin adaylığını kabul etti. Bu durum Türkiye'yi ve Kıbrıslı Türkleri kızdırdı, çünkü üyelik sadece Kıbrıs Rum kesimini kapsıyor ve Kıbrıs'ı ikiye bölüyordu.¹¹ Türkiye 1995'de Gümrük Birliği Antlaşması'nı imzalayarak Ankara Antlaşması'nda öngörülen bir aşamayı daha gerçekleştirdi ve AB hedefini canlı tutmayı başardı. Yunanistan, Kıbrıs Rum kesimine üyelik görüşmeleri için tarih verilmesi koşuluyla bu antlaşmaya razı oldu.¹² 1997'de Lüksemburg Zirvesi bir sonraki genişleme halkasında Kıbrıs'a yer verirken, Türkiye'yi yine hariç tuttu. Bu durumun tek sorumlusu Yunanistan değildi, çünkü bazı üye ülkeler katı Türk politikacılarından Yunanistan'a yönelik savaş tehditlerinden, Güneydoğu Anadolu'da iç savaşa giden süreçten ve de neredeyse üç haneye ulaşan enflasyon rakamlarından hoşnut değillerdi.

Ancak 1996'da Başbakan Kostas Simitis ile birlikte Yunanistan'ın bu konudaki politikası değişti. Simitis, ülkesinin dış politikasını Avrupalılaştırmayı ve savunma harcamalarını kısmayı hedefliyordu. Böylece Avrupa arenasında daha fazla söz sahibi olacaktı. Her ne kadar o yıllarda yaşanan krizler bu uygulamayı üç yıl geciktirmiş olsa da, Simitis Avrupa Birliği sürecine dahil olan bir Türkiye üzerinde Yunanistan'ın daha fazla baskı kurabileceğine inandı.¹³ 1999'da AB ve ABD tarafından da terörist örgüt olarak kabul edilen PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ın Yunanistan tarafından korunduğu, hatta Kenya'da Yunanistan Büyükelçiliği ikametgâhında barındırıldığına ortaya çıkmasıyla birlikte, Yunanlılar kendi politikalarının yanlış olduğuna iyice kanaat getirdiler. AB üyeliği konusunda başarı elde etmeye çalışan Türkiye de aynı yıllarda sempatik

Dışişleri Bakanı İsmail Cem kanalıyla Yunanistan'a el uzatmaktaydı.

1999'da yaz aylarında Yunanistan'da 145.000 kişinin, Türkiye'de ise 18.000 (bir iddiaya göre 45.000)¹⁴ kişinin hayatını kaybettiği deprem felaketleriyle birlikte iki ülke arasında yeni bir dönem başladı. İki ülke halkı birbirlerine sanki liderlerinden daha yakındı.¹⁵ Deprem felaketinin ve Ege Denizi'nden her iki tarafa gidip gelen yardım ekiplerinin görüntüleri televizyonlarda yayınlanınca, her iki tarafta da eski milliyetçi ideolojiler yerini merhamet duygusuna ve afetlere müdahalede aciz kalan hükümetlere yönelik eleştirilere bıraktı. Ege Denizi'nin iki yakasında 10 yılı aşkın bir süre devam eden gerginlik politikasının ardından Yunanistan, Başbakan Simitis'in "AB üyesi olan bir Türkiye, AB üyesi olmayan bir Türkiye'den daha iyidir" şeklindeki fikrini benimsedi.

1999'da verilen adaylık statüsü Türklere Avrupa reformlarını gerçekleştirmeleri için yeni bir heyecan verdi. "Ortak Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi" Javier Solana ile "Genişlemeden Sorumlu Komisyon Başkanı" Günther Verheugen AB'nin adaylık statüsü davetini sunmak üzere Fransız cumhurbaşkanının jetiyle Helsinki'den Ankara'ya uçtuklarında Türklerin gönüllerini fethettiler. Bu duyarlı davranış, pazar ekonomisi için gerekli reformlara karşı çıkan tecrübeli Başbakan Bülent Ecevit'in de bu daveti kabul etmesini kolaylaştırdı. Ecevit'in koalisyon hükümetinin yerini 2002 seçimlerinde Tayyip Erdoğan'ın liderliğindeki AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) aldı. Erdoğan hükümeti yeni bir şevkle, eşi görülmemiş bir şekilde anayasa ve ceza hukuku reformlarını gerçekleştirdi. 2004'de Erdoğan'ın kızı evlenirken nikah şahitliğini Yunanistan Başbakanı Kostas Karamanlis yapıyordu.

Yunanistan 1999'da Türkiye'nin adaylığına yönelik vetosunu çektiğinde önemli bir ödün kazandı. Kıbrıs'da her iki toplumun karşılıklı olarak kabul edecekleri BM barış planının ilerlemesine izin vereceğine dair şifahi olarak söz vermesinin ardından Güney Kıbrıs AB'ye girebilecekti (aşağıya bkz.).

¹⁰ Dimitrios Lucas, "Greece's Shifting Position on Turkish Accession to the EU Before and After Helsinki (1999)", MA Thesis (Yüksek Lisans Tezi), Catholic University of Leuven, Belgium.

¹¹ Aksine bir açıklama yapılmadığı müddetçe Kıbrıs Hükümeti veya Lefkoşe ifadesi Kıbrıs Rum kesimine işaret etmektedir.

¹² Dimitrios Lucas, "Greece's Shifting Position on Turkish Accession".

¹³ Yunanistan ve Türkiye 1996'da Ege'de bulunan ve yerleşimin olmadığı Kardak Adası (Imia) üzerindeki hegemonya iddiaları yüzünden savaşın eşiğinden döndüler; 1997'de Kıbrıs Rum Kesimi'nin karadan karaya atılan Rus füzeleri alması üzerine Türkiye savaş tehdidinde bulundu.

¹⁴ Vasile I. Marza, "On the death toll of the 1999 Izmit (Turkey) Major Earthquake", www.esc.bgs.ac.uk/papers/potsdam_2004.

¹⁵ See Renée Hirschon, *Heirs of the Greek Catastrophe: The Social Life of Asia Minor Refugees in Piraeus* (Oxford, 1989); Bruce Clarke, *Twice a Stranger: How Mass Expulsion Forged Modern Greece and Turkey* (London, 2007).

III. İLERLEME ZEMİNLERİ

Türkiye 1999 yılında AB üyeliğine aday olmadan çok önceleri AB üyeliği ve şimdilerde işlevini kaybetmiş olan Batı Avrupa Birliği (WEU) hariç olmak üzere Avrupa'nın temel kurumlarına tam üye olarak dahil olmuştur.¹⁶ Türkiye'ye 2006 yılında gelen 19 milyonu aşkın turistten yarısından fazlası Avrupa'dan gelmiştir. Dolayısıyla, Avrupalı turistlerin en fazla tercih ettiği ülkeler arasında üçüncü sırada yer almaktadır.¹⁷ Türkler AB ülkelerine üçüncü ülkelerden gelenler arasında en fazla nüfusa sahip milliyeti oluşturmaktadırlar. AB'deki Türk nüfus resmi rakamlara göre üç milyonun, belki de beş milyonun üzerindedir. Türkiye'nin ticaret hacminin yarısından fazlasını AB ülkeleri ile yaptığı ticaret oluşturmaktadır; AB ticareti içindeki payı ise %3-4 dolayındadır.¹⁸ İlişkilerde son zamanlarda görülen bazı sorunlara rağmen 1999'da gerçekleştirilen başarılar Türkiye'nin AB ile daha da yakınlaşması için önemli bir zemin oluşturmaktadır.

A. EKONOMİK YAKINLAŞMA

Türkiye'nin değişimini gösteren en önemli ölçü 2000-2001 yıllarında yaşadığı ve para biriminin yarı yarıya değer kaybettiği ekonomik krizden bu yana göstermiş olduğu ekonomik canlanmadır. Türkiye 1999'da İMF programını uygulamaya başladı. Daha önce de defalarca İMF programlarını uygulamıştı, ancak bu defa İMF programını uzun vadeli bir şekilde takip etti. Bunun sonucunda 2002-2006 yılları arasında büyüme oranı 7.5 oldu ki, bu oran Avrupa'nın en yüksek oranıydı. Brüt üretim 401.4 milyar dolara yükselerek neredeyse üçe katlandı. 30 yıldır kontrol dışı olan ve yıllık 29.7 olan enflasyon oranı 9.7'ye düştü.¹⁹

Ancak bütün bu gelişmelere rağmen AB Türkiye'yi hala "ortanın altında gelir düzeyine sahip fakir bir ülke" olarak sınıflandırmaktadır. 2003'de brüt üretimi

AB ortalamasının dörtte birine, AB'nin 2004 yılı genişleme programında yer alan 10 ülkenin ortalamasının da yarısına eşitti. Mevcut AB kurallarına göre bu rakamlara bakıldığında, Türkiye'nin tüm bölgeleri ve tüm nüfusu AB'nin mali destekleme programına dahil olması gerekmektedir.²⁰ Böyle olursa da, AB'nin gelir düzeyi iyi olmayan bölgelerinde yaşayan milyonlar artık bu desteği alamayacaklardır.²¹ Üye olması halinde Türkiye AB'nin brüt üretimine %2 katkıda bulunacak, ancak nüfus olarak ise %14.5 oranında bir yük getirecektir.²² Türkiye'nin üyeliğine en fazla itiraz da zaten bu noktada gelmektedir.²³

AB raporlarına göre Türkiye'nin AB'nin gelir seviyesine ulaşması birkaç on yıl alacaktır.²⁴ Ancak 2002-2006 arasında neredeyse on yıllık bir süredir ilk defa tek partili hükümet iktidarının işbaşında olması ve AB üyeliğine yönelik ümitler, kişi başına düşen milli geliri iki katına çıkararak 2.642 dolardan 5.482 dolara yükseltti.²⁵ Bu artış Türkiye'yi satın alma gücü bakımından Romanya ile Polonya arasına yerleş-tirdi.²⁶

AB, ülkedeki yabancı yatırımları ancak 1 milyar dolar seviyesinde tutan teknik-bürokratik engellerden dolayı Türkiye'yi uzun yıllardır eleştirmektedir. 1999'da uluslararası hakemlik sistemine geçilmesini sağlayan antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte bu konuda yeni reformlar gerçekleştirildi. Maliye Bakanı Kemal Derviş'le birlikte 2001-2002 yıllarında elektrik, doğalgaz ve tütün işletmeleri gibi alanlarda devlet tekeline kıran yasalar çıkarıldı; yeni kamu üretimleri, bankacılık, vergi ve tüketici haklarının

²⁰ Avrupa Komisyonu Staff Working Document, 6 Ekim 2004.

²¹ AB kurallarına göre bir bölgenin mali destek alabilmesi için kişi başına düşen ortalama gelirinin AB ortalamasından %75 oranında düşük olması gerekir. Eğer Türkiye AB'ye girerse bu oranı daha aşağıya çekecektir.

²² "Turkey: More than a Promise?", Report of the Independent Commission on Turkey, British Council/Open Society Institute, Brüksel, Eylül 2004.

²³ Uluslararası Kriz Grubu'nun Avrupa Parlamentosu üyesi Renata Sommer ile Mayıs 2004'de yaptığı mülakat.

²⁴ "Issues arising from Turkey's Membership Perspective", staff working document, Avrupa Komisyonu, 6 Ekim 2004.

²⁵ "Monthly Strategy (Turkey)", Deutsche Bank, Mayıs 2007.

²⁶ Üyelik müzakereleri başlamadan önceki yıl Türkiye'nin kişi başına düşen milli geliri (satın alma gücü paritesi üzerinden) 6,256 avro idi. Polonya'nınki 7,410 avro; Romanya'nınki ise 4,980 avro idi. Bkz. "Turkey: More than a Promise?", Report of the Independent Commission on Turkey, British Council/Open Society Institute, Brüksel, Eylül 2004.

¹⁶ Bunlar arasında 1949'da Avrupa Konseyi'ne, 1952'de NATO'ya 1962'de UEFA'ya ve 1975'te Erovizyon'a katılımını sayabiliriz. Türkiye 1960 yılında kurulan OECD'nin ve 1973'te kurulan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) kurucu üyesi idi.

¹⁷ Devlet İstatistik Enstitüsü, www.turkstat.gov.tr/Veri/Bilgi.do

¹⁸ "2004 Türkiye İlerleme Raporu", Avrupa Komisyonu, Kasım 2004.

¹⁹ Public Information Notice, Uluslararası Para Fonu, 18 Mayıs 2007.

geliştirilmesi gibi alanlarda reformlar yapıldı. 1954 tarihli yatırım yasası yenilendi. 2004 yılında AB'nin müzakerelere başlama yönündeki ilke kararının ardından ülkedeki yabancı yatırımlar 2005'te 10 milyar dolar, 2006'da 20 milyar dolar oldu.²⁷ Bu konuda Alman şirketleri, mağazalar açarak, banka, süper market ve sigorta şirketleri satın alarak başı çektiler.²⁸ Mesela özelleştirilmesi yıllardır ertelenen Türk Telekom'un satışından 20 milyar dolar elde edildi. 2007 yılında yaşanan siyasi kargaşaya rağmen bu politikaların devam ettirilmesi Türkiye'nin bu konudaki samimiyetinin bir göstergesi oldu.

Türk pazarları, yabancı sermaye girişine rağmen hala çok sağlam ve güvenilir bir yapı arz etmemektedir. Ülkede 80 milyar dolar civarında yatırım yapılmasına rağmen; devletin borçlarının çoğu uluslararası fonlardır, ayrıca İstanbul Borsası'nda işlem gören ilk 30 Türk şirketinin hisselerinin %80'i uluslararası fonlara aittir.

Ancak, büyük şirketlerin önemli bir kısmı aile şirketlerinden oluşmaktadır ve herhangi bir tasfiyenin ekonomiyi temelden sarsması pek mümkün görünmemektedir.

AB, Türkiye ekonomisi için geçen yıllarda çok önemli hale gelmeye başladı. Oysa mesela 1980'de Türkiye ticaretinin yalnızca üçte biri AB ülkeleriyle gerçekleşmekteydi. 1995 yılında yapılan Gümrük Birliği Antlaşması'nın hemen öncesinde bu oran %50'ye çıktı ve uzun yıllar bu düzeyde seyretti. Tabii bu arada Türkiye'nin ticaret hacmi de dört kat artmıştı.²⁹ Müteakip 10 yılda ise Türkiye AB'nin 6. veya 7. büyük ekonomik ortağı oldu. Mesela Türkiye'nin en büyük alıcısı ve satıcısı olan

Almanya'nın 2003 yılından bu yana Türkiye'ye yaptığı ihracatta %54 artış oldu.³⁰

1963'te Ankara Antlaşması imzalandığında Türkiye'nin Avrupa ile ticaretini incir, kuru yemiş, kuru üzüm gibi ürünler oluşturmaktaydı. Ancak şimdilerde bu tür tarım ürünleri Türkiye'nin AB'ye ihraç ettiği tekstil ve otomotiv sektöründe üretilen fabrikasyon malların gölgesinde kalmaktadır. Gümrük Birliği antlaşması ve diğer öncelikli ticaret düzenlemeleri sayesinde Türk şirketleri Avrupa piyasasındaki televizyonların yarısını, televizyon tüplerinin ise üçte ikisini üretmektedir.³¹ Otomotiv sektöründe yapılan ihracat, çoğunluğu Avrupa'ya olmak üzere, 1995-2005 yılları arasında 10 kat artmıştır.³² Lüks seramik üreticisi olan Villeroy and Boche artık bir Türk şirketinin kontrolindedir. Bir başka şirket, Alman elektronik mühendisliğinin şaheseri olarak kabul edilen Grundig'in sahibidir. Grundig'in patentleri, Avrupa hizmet ağı, televizyonlarının tasarımı ve üretimi de bu Türk şirketinin elindedir.³³ Türk mühendisleri artık taklit etmek yerine kendileri bir şeyler üretmeye çalışmaktadırlar. Mesela Avrupa Komisyonu'nun 2004 yılı tasarruflu enerji kullanım ödülünü Türk tasarımı olan bir buzdolabı ve derin dondurucu almıştır.³⁴

B. TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK KATKISI

Türkiye'nin Avrupa için taşıdığı önem Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla azaldı. Ancak Türkiye 1990 ve 2000'lerde AB ve uluslararası topluluk için önemli olan barış gücü operasyonlarına asker vererek, komuta ve idarede sorumluluk alarak, hava köprüsü oluşturarak yeni bir güvenlik misyonu kazandı.

²⁷ Refik Erzan, "Windfall Gains of the EU Membership Process", speech to the Turkey-EU Observatory, İstanbul, 15 Haziran 2007.

²⁸ Yeni ya da ilave yatırımlarla Türkiye'de son yıllarda faaliyette bulunan AB ülkelerine ait şirketler arasında Fiat, Aviva, Vodafone, Cadbury's, ING Bank, Unicredito, Dexia ve Yunan Milli Bankası'nı (the National Bank of Greece) sayabiliriz. 1980'den bu yana Alman şirketleri Türkiye'de 5.2 milyar dolar yatırım yapmışlardır. www.auswaertigesamt.de/diplo/en/Laender/Tuerkei.html

²⁹ Dış Ticaret Müsteşarlığı istatistikleri. www.dtm.org.tr. 1995'da yapılan Gümrük Birliği antlaşmasından önce Türkiye'nin ticareti sadece ülkenin brüt milli üretiminin %30.6'sı kadardı. 10 yıl sonra bu oran %55.2'ye yükseldi. 1995'de ihracat 23.2 milyar dolar iken, 2006'da 86.1 milyar dolar oldu.

³⁰ Dış Ticaret müsteşarlığı istatistikleri. 2006'da Türkiye toplam ihracatının %11.4'ünü Almanya'ya yaptı. Bunun karşılığında Almanya'nın Türkiye'ye ihracatı mesela 2003'te 9.5 milyar dolar, 2004'de 12.5 milyar dolar, 2005'de 13.6 milyar dolar, 2006'da 14.6 milyar dolar oldu. www.dtm.org.tr.

³¹ Barselona'da 12 Ocak 2007'de düzenlenen VII. AB-Türkiye Konferansı'nda konuşan Avrupa'nın Türkiye Delegasyonu üyesi Marc Pierini'nin ifadeleri.

³² 1995'de ihracat 1.2 milyar dolar iken, 2005'de 12 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakamlar 24 Kasım 2006'da Dünya Ekonomik Forumu'nda konuşan Ali Koç'un konuşmasından alınmıştır.

³³ "Turkish Surprise: A Business Blazes Path for Nation to EU's Doorstep", *The Wall Street Journal*, 7 Eylül 2004.

³⁴ Avrupa Komisyonu'nun 2004 tarihli bu enerji ödülünü buzdolabı ve derin dondurucudan oluşan çift kapaklı Arçelik kazanmıştır. Arçelik, Avrupa'da Blomberg markasıyla satılmaktadır. www.energyplus.org/english/news/.

2005’de AB üyelik müzakerelerinin başladığı zamanlarda Kıbrıs’ta yeni sorunlar gündeme geldi. Bu durum karşılıklı kurumsal boykotlara yol açtı; Kıbrıs Rum Kesimi AB kozunu, Türkiye de NATO kozunu kullanmaya çalıştı. Bu durum AB’nin “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”nın (CFSP) bir uzantısı olan “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”nda (ESDP) AB ile NATO arasındaki stratejik diyaloglarda su yüzüne çıkan bazı karmaşık sorunlara yol açtı.

1. Altın Yıllar

Türkiye barış gücüne yaptığı katkılara 1988’de mütevazı bir şekilde başladı; Doğu Timur, Gürcistan ve Batı Şeria ile, Irak’ın İran ve Kuveyt sınırlarına ateşkesi gözetmekle görevli askerler gönderdi. 1992’de ilk defa bu kadar büyük çaplı olmak üzere BM barış gücüne katkı yapmak için Bosna’ya asker gönderme talebinde bulundu. Bu talebi ancak 6 ay sonra kabul edildi.³⁵ Daha sonra Somali’de, kısa bir süreliğine de olsa barış gücü kuvvetlerine komuta ederek, ayrıca Balkanlar’da, özellikle de Kosova’da benzer katkılarda bulunarak bu konuda iyi bir müttefik olduğunu gösterdi. 2002’de ISAF (Uluslararası Barışa Destek Gücü - International Security Assistance Force) şemsiyesi altında Afganistan’da 8 ay kalan 4.500 kişilik askeri kuvvetin üçte birini temin etti. Eski Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin 2004-2006 yılları arasında NATO’nun kıdemli sivil yöneticisi olarak Afganistan’da görev yaptı. Köklü bir geleneği olan 600.000 kişilik ordusuyla ABD’den sonra NATO’nun, hatta Avrupa’nın en kalabalık ordusu olması nedeniyle hep rağbet gören bir ülke oldu. Türk ordusu bu tecrübelerden sonra çok deneyimli bir barış gücü ekibine, lojistik destek ve insani yardım birimine sahip oldu.

Avrupalı bir yetkili “Türk barış gücü kuvvetlerine giderek daha fazla bel bağlar hale geldik” diyor ve ekliyor: “Fransız askerlerini Kongo’ya biz götürmedik, fakat Türk Hava Kuvvetleri götürdü... Kosova’ya polis gücü göndermeleri için Türklere yalvardık.”³⁶ 2005’te ISAF’a yine bir Türk general komuta etti; 2006’daki İsrail-Hizbullah savaşından sonra UNIFIL’e (BM Lübnan Geçici Görev Gücü) 500 Türk askeri katıldı; Türk subayları halen Kabil’de ISAF’ın komutasını yürütmektedirler. Türkiye 29 Mayıs 2007’de Kosova’da bulunan çok uluslu gücün bir bölgedeki yönetimini üstlendi. Türkiye aynı zamanda Ortadoğu’dan Avrupa’ya yönelen kaçak

göçmenlerin, ayrıca da Afganistan’dan Avrupa’ya gönderilen eroin vb. uyuşturucuların kontrolü açısından AB için büyük önem taşımaktadır. Brüksel, Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğini bu açıdan da tartışmaktadır. Çünkü, istikrarsız Ortadoğu ülkeleriyle uzun sınırları olduğu için AB’ye girmesi halinde bu sınırı korumanın AB’ye çeşitli zorluklar ve yüklü bir maliyet getireceği düşünülmektedir. Ancak, hakkında kuşku bulunmayan en temel nokta, bu konuda Türklerin tam bir işbirliği içinde olmalarının AB’nin çıkarına olduğudur. Bu işbirliği, iyi niyetle sürdürülen üyelik müzakereleri sırasında ilerleme göstermiştir.³⁷

Türkiye onlarca yıldır kendi güvenliğini Avrupa’nın güvenliği ile özdeş gördü. Türkiye’nin katıldığı barış gücü operasyonlarının çoğu her ne kadar NATO bünyesinde gerçekleşmiş olsa da, bu operasyonlar aynı zamanda AB stratejilerinin bir parçasıydı. Bir Avrupa Komisyonu üyesinin ifadesiyle, Türkiye, Avrupa Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’nın (CFSP) %90’ına ayak uydurdu.³⁸ Türkiye, uluslararası sorumlu bir aktör olmak istediğini sürekli olarak vurgulamaktadır. Bunun için de 2009-2010’da BM Güvenlik Konseyi üyesi olmak için müracaatta bulunmuştur. Ankara, reform sürecinin en üst düzeyde olduğu günlerde, 2003’te imzalanan “Berlin-plus düzenlemelerine” uyarak NATO-AB ilişkilerinin ilerlemesine katkı sağlamıştır. Bu düzenlemelerle, AB dışından bir müttefik “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”na (ESDP) katılabilecek, ESDP de NATO varlıklarını kullanabilecekti. Bu arada AKP hükümeti de AB’nin demokrasiyi geliştirme politikalarına uymak için büyük çaba göstermiş, hatta AB ile birlikte, Orta Asya’da etnik bağı bulunan, ancak otoriter bir yönetim gösteren Özbekistan’ı tenkit edebilmişti.³⁹

³⁵ “Turkey’s Value as U.S. Ally Rises with Afghan Role”, *The Wall Street Journal*, 19 Haziran 2002.

³⁶ Uluslararası Kriz Grubu’nun bir Avrupa Komisyonu üyesi ile 19 Haziran 2002’de yaptığı mülakat.

³⁷ Avrupalı yetkililer, 2001-2003 yılları arasında Türkiye tarafından ele geçirilen kaçak göçmen sayısının düştüğünü, bunun da sınırı daha iyi korumaya yönelik ortaklaşa alınan polisiye tedbirlerden kaynaklandığını belirtmektedirler. Bu konuda sınır polislerine verilen eğitim sayesinde sınır polislerinin sahte evrakları yakalama oranı iki katına çıkmıştır. “2003 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession”, Avrupa Komisyonu, 2003.

³⁸ Uluslararası Kriz Grubu’nun bir Avrupa Komisyonu yetkilisi ile Nisan 2007’de Ankara’da yaptığı mülakat.

³⁹ “Yeni hükümetle birlikte bölgede daha demokratik bir gündeme sahip olduk. Andican (Özbekistan’da) konusunda Batı ile birlikte hareket ettik. Artık bu hükümetlere karşı eskiden olduğu gibi yumuşak davranmıyoruz. Uluslararası Kriz Grubu’nun bir Türk yetkili ile 19 Nisan 2007’de Ankara’da yaptığı mülakat.

2. AB-Türkiye Geriliminin Güvenlik İşbirliğine Olumsuz Etkisi

Türkiye'nin, Avrupa ve Batı ile birlikte güvenli bir toplum olma hedefi 2003'ten itibaren giderek zedelenmeye başladı. Çünkü Türkiye, aslında NATO'da en önemli müttefiki olan ABD tarafından tehdit edildiği hissine giderek daha fazla kapıldı. Bunun nedeni de Irak'ta yaşanan kargaşa ve bu kargaşanın Güney Doğu Anadolu'da şiddeti arttırmıştı. Türkiye bu tür sorunları Avrupa'ya göre daha yakından hissetmektedir, dolayısıyla da ülke içindeki farklılıklara ve Kürtlere yönelik özgürlüklere yaklaşımı Avrupa'ninkinden esaslı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Ancak, Türkiye'nin özellikle 2005'ten itibaren AB bağlamındaki en temel sorunu Kıbrıs olmuştur.⁴⁰ 2007'de Türklerin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na (ESDP) dahil edilip edilmemeleri konusunda AB-NATO görüşmelerini etkileyen ve potansiyel olarak ciddi sayılabilecek sorunlar ortaya çıktı. ESDP Afganistan ve Kosova'da⁴¹ polis gücü projeleri planladı, ancak Güney Kıbrıs ile Türkiye arasında oluşan münakaşa her iki bölge konusunda AB ile NATO arasında yapılacak olan stratejik diyalogun gerçekleşmesini engelledi. Ayrıca, Türkiye AB'nin "2010 Ana Hedefi" olarak belirlediği "hızlı reaksiyon kapasitesini artırma" projesinden çekildiğini açıkladı. Çünkü Türk birliğinin bu askeri güç içerisinde ana grup olarak değil, yardımcı grup olarak yer alması planlanmıştı.⁴² AB-Türkiye Güvenlik Antlaşması ve Türkiye'nin isteği üzerine EDA (European Defence Agency - Avrupa Savunma Ajansı) ile gerçekleştirilecek olan yönetim

düzenlemeleri özellikle Kıbrıs Rum Kesimi'nin itirazları nedeniyle gerçekleştirilemedi.⁴³

Bu sorunun neden aşılamadığı konusunda taraflar birbirlerini suçlamaktadır. Türkler, AB'nin sadece kendi katkılarına ve bağlılıklarına değer vermesini istediklerini belirtmektedir. Türkler göre "AB Nice Uygulama Belgesi" Türkiye'nin ESDP'ye katılabileceğini gösteren bir çerçeve çizmektedir. Ayrıca da Türkiye ESDP'yi ilgilendiren konularda diğer bazı AB üyesi ülkelerden daha fazla katkıda bulunmaktadır. Kıbrıs Rum Kesimi'nin ESDP'nin Kosova'daki misyona dahil edilmesi yönündeki planlar NATO ile yapılacak stratejik işbirliğinin çerçevesini belirleyen antlaşmaları ihlal etmektedir.⁴⁴ Türkler ayrıca, güvenlik işbirliği antlaşmalarının engellenmesini de Kıbrıs Rum Kesimi'nin uyumsuzluk politikasının bir delili olduğuna işaret ederler. Kıbrıs Rum Kesimi ise, Kosova ve Afganistan için planlanan ESDP hareketinin "Berlin-plus" çerçevesinde mütalaa edilemeyeceğini, çünkü bunların sivil misyonlar olduğunu ve AB Konseyi'nin stratejik işbirliği için NATO'ya oybirliğiyle alınmış bir karar çerçevesinde başvurmadığını savunmaktadır. Rumlar, Türkiye'yi AB-NATO stratejik diyalogunu bloke etmekle, dolayısıyla da AB Siyasal ve Güvenlik Komitesi ile Kuzey Atlantik Konseyi'nin geçen yılki buluşmalarında sürekli bir geriye gidişe neden olmakla itham etmektedirler.⁴⁵ Kıbrıs Rum Kesimi,

⁴⁰ Uluslararası Kriz Grubu'nun bir AB yetkilisi ile Mayıs 2007'de Brüksel'de yaptığı mülakat.

⁴¹ EUPOL (AB Polisi) Haziran 2007'de Afganistan'a konuşlanmaya başladı.

⁴² Haziran 2004'de anlaşmaya varılan "2010 Ana Hedefi" şöyledir: "Helsinki Başlığı'na, kapasite hedeflerine ve de mevcut eksikliklerimize dayanarak, üye ülkeler AB Antlaşması'nda belirlenen çizgide her türlü kriz ortamında hızlı ve kesin eylem yapabilme gücüne sahip bir birliğin 2010 yılına kadar oluşturulmasına katkıda bulunmaya karar vermiştir. Bunlar, insani yardımları, kurtarma operasyonlarını, barış gücü faaliyetlerini, kriz yönetiminde yer alacak muharebe kuvvetlerini içermektedir. Bkz. "Headline Goal 2010, approved by European Council 17-18 Haziran 2007", (Avrupa Konseyi tarafından 17-18 Haziran 2007'de onaylanan "2010 Ana Hedefi". <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf>.

⁴³ Antlaşmaları hem Türkiye'nin hem de Norveç'in imzalaması gerekirken, sadece Norveç imzalamıştır. Türkler bunun savunma işbirliğinde bir geri adım olduğunu, çünkü Türkiye'nin de kurucu üye olduğu EDA'nın Batı Avrupa Birliği'ndeki çoğu rolü üstlendiğini ifade etmektedir. Genel Kurmay Başkan Yardımcısı Ergin Saygun ESDP'nin Türkiye'ye üçüncü sınıf ülke muamelesi yaptığını söylemektedir: "AB, tıpkı NATO'nun NATO üyesi olmayan ülkelere tanıdığı haklar gibi, AB üyesi olmayan ülkelere aynı hakları tanımalıdır. Ancak bu pek mümkün görünmemektedir." Bkz. *Turkish Daily News*, 1 Haziran 2007.

⁴⁴ AB Kıbrıs Rum Kesimi'nin diğer üye ülkelerden farklı bir muameleye tâbi tutulamayacağını belirtirken, Ankara AB'nin üyelikten önce Kıbrıs Rum Kesimi'ni hariç tutarak antlaşmalara geçtiğini ve bunun da sorunlar doğuracağını bildiğini iddia etmektedir. Bu konuda 2002 tarihli Kuzey Atlantik Konseyi kararına atıfta bulunmaktadır: "NATO-AB stratejik işbirliği ve Berlin-Plus düzenlemelerinin uygulamaları sadece NATO üyeleriyle, NATO üyesi olmayan AB ülkelerinden de Barış Ortaklığı Çerçeve Belgesi'ne (Partnership for Peace Framework Document) üye olan ve NATO ile karşılıklı güvenlik antlaşması imzalayan ülkelerle sınırlandırılacaktır. Annex to SG(2002) 1357, Aralık 2002, paragraf 3.

⁴⁵ Kıbrıslı Rumlar Kosova konusundaki son gayri resmi toplantının Şubat 2007'de gerçekleştiğini, Mayıs ayında da "genel sekreterlerle arkadaşları arasında Afganistan

“Türkiye ilişkilerini normalleştirinceye kadar AB-Türkiye Güvenlik Antlaşması’nda⁴⁶ ve EDA (Avrupa Savunma Ajansı) ile yapılacak yönetim düzenlemelerinde hiçbir değişim olmayacağını söylemektedir.⁴⁷

Her iki tarafın stratejik işbirliğinden ne anladıkları pek belli değildir ve her iki taraf da mevcut antlaşmalarının AB-NATO ilişkilerini nasıl çerçevlendirdiği konusunda birbirlerinden farklı yorumlar yapmaktadır.⁴⁸ Ayrıca, diğer üye ülkeler AB-NATO işbirliği konusunda kendi çıkarlarını gözetmek için Türkiye ile Kıbrıs Rum Kesimi arasındaki ihtilafın arkasına sığınıyor olabilirler.⁴⁹ Hem AB-NATO işbirliği için, hem de NATO’nun geleceği ve Avrupa’nın bütünleşmesi için gerekli olan güvenlik boyutu gibi uzun vadeli ve büyük meseleler ele alınırken, Türkiye ile yaşanan bu sorunu çözmek için acil adımlar atılmalıdır. Berlin-plus düzenlemelerinde öngörülen şu dengenin gözetilmesi çok önemlidir: NATO bir taraftan ESDP’yi desteklemekte, diğer taraftan da AB üyesi olmayan müttefiklerini uygun olan zeminlerde ESDP faaliyetlerine dahil etmektedir. AB ve Türkiye birbirlerinin bu çerçeveden ne anladıkları konusunda karşılıklı olarak açık ve doğrudan bir şekilde konuşmalıdır.

Bu konudaki işbirliğinin önemini dikkate aldığımızda AB Türkiye ile Güvenlik Antlaşmasını imzalamalı ve Türkiye’nin EDA (Avrupa Savunma Ajansı) ile gerçekleştirmek istediği yönetim düzenlemelerini yapmalıdır. Gerek AB gerekse Türkiye, AB-NATO işbirliğini şekillendirilen çerçevenin gerçek ruhuna bağlı kalmalıdır. Kıbrıs Rum Kesimi’nin AB üyesi olması Avrupa’nın güvenliği adına AB ile NATO’nun

---

konusunda bir kahve sohbetinin” bile mümkün olamayacağına işaret etmektedirler. Rumlar mevcut antlaşmaları sorgulamak istemediklerini, ama AB’den dışlananların da söz sahibi olmalarına razı olamayacaklarını belirtmektedirler. (Uluslararası Kriz Grubu’nun Kıbrıs Rum Kesimi’nden bir diplomatla Temmuz 2007’de Brüksel’de yaptığı mülakat).

⁴⁶ Bu antlaşma halen Malta tarafından da bloke edilmektedir.

⁴⁷ EDA ile yapılacak düzenlemeler halen Yunanistan ve Malta tarafından bloke edilmektedir.

⁴⁸ Türkiye gibi bazı NATO üyesi ülkeler, ancak güvenlik antlaşmasını imzalamış olan devletlerin davet edilebileceği her AB-NATO irtibatını stratejik işbirliği çerçevesinde değerlendirmektedirler. Ancak bazı AB üyesi ülkeler de bunun AB’nin NATO varlıklarını kullanmak istemesi halinde geçerli olduğunu savunmaktadırlar. Bkz. “EU-NATO Relations: Time to Thaw the ‘Frozen Conflict’”, German Institute for International and Security Affairs, SWP Comment, Haziran 2007.

⁴⁹ Uluslararası Kriz Grubu’nun Brüksel Vrije Üniversitesi’nden kıdemli araştırma uzmanı Eva Gross ile Temmuz 2007’de gerçekleştirdiği telefon mülakatı.

birlikte üstleneceği görevleri engellememeli; bu konuda gerçekleştirilen uzlaşmaları bozmamalıdır. Türkiye bu konuyu Kıbrıs Rum Kesimi’ne baskı yapmak üzere kullanmayacak kadar akıllı davranacaktır, çünkü böyle bir tavır AB ülkelerinin kendi üyeleri olan Rumlar etrafında kenetlenmesine neden olacaktır. Türkiye, ESDP’yi ilgilendiren konulara katılımının sınırlı olacağını bilmelidir: AB içindeki politikaların uygulamalarında hassas noktalar olduğu dikkate alındığında, tam üyelik gerçekleşmeden ESDP meselelerine çok hızlı bir şekilde dahil olunamaz.

C. TÜRKİYE: AB’NİN ENERJİ KORİDORU

Türkiye, Batı’ya da Doğu’ya da açık olan coğrafyası sayesinde AB’nin enerji güvenliği talebini yerine getirebilecek bir müttefik olabilir. Halihazırda boru hatlarıyla Azerbaycan ve Irak’tan, ayrıca da Karadeniz limanlarından hareket eden ve günlük 4 milyon varilin üzerinde petrol taşıyan tankerlerin İstanbul Boğazı’ndan geçmesiyle, AB için önemli olan petrol transferini sağlamaktadır. Türkiye aynı zamanda alternatif güzergahlardan doğalgaz transferine izin vererek AB’yi Rus doğalgazına bağımlı olmaktan kurtarabilir.⁵⁰

Türkiye’nin enerji altyapısı Irak petrolünün Türkiye üzerinden Akdeniz’e ulaştırıldığı ve oradan da gemilerle çoğunlukla Avrupa rafinerilerine taşınmaya başladığı 1976 yılından bu yana gelişmektedir. Bir zamanlar imkansız olarak görülen Hazar Denizi’nden Akdeniz’e aktarımı sağlayacak olan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı 2006’da hizmete girmiştir. Azerbaycan’dan gelerek Türkiye ağını besleyen doğalgaz boru hattı yine aynı güzergah üzerinde hizmet vermektedir. Türkiye’den Yunanistan’a uzanan ve belki de İtalya’ya kadar götürülecek olan bir doğalgaz boru hattı da 2007’de hizmete girecektir. Bir başka hat ise Türkiye ve Balkanlar üzerinden Avusturya ve diğer bazı Avrupa ülkelerine ulaşacak olan Nabucco boru hattı projesidir. Enerji güvenliğini artırmak adına gerçekleştirilen ve ilk koordineli teşebbüs olan bu hat 2009’da başlayabilir. Her ne kadar detayları belli olmasa da, Türkiye Temmuz 2007’de, İran’dan ve İran yoluyla Türkmenistan’dan doğalgaz getirmek üzere yeni bir planı açıkladı.

---

⁵⁰ Bu bölümde ele aldığımız konular üzerine daha fazla detay için bkz. Uluslararası Kriz Grubu Asya Raporu (Crisis Group Asia Report N°133, *Central Asia’s Energy Risks*, 24 Mayıs 2007).

Genişlemeden sorumlu AB yetkilisi Olli Rehn bu konuda, Avrupa'nın enerji ihtiyacının yaklaşık %15'inin bir gün Türkiye üzerinden aktarılabilceğini⁵¹ ve "Türkiye'nin, enerji temin hatlarının çeşitlendirilmesinde çok önemli bir rol oynayabileceğini"⁵² söylemektedir. Bazıları da Türkiye'nin AB'nin bu konuda Rusya'ya olan bağımlılığını önemli ölçüde azaltabileceğini düşünmektedir. Çünkü AB'ye transfer edilebilecek doğalgaz rezervlerinin çoğu Rusya'dadır ve Türkiye de bu doğalgazın kendi üzerinden aktarılabilceğini halihazırda ispatlamıştır. Türkiye'nin kendisi de doğalgaz ihtiyacının üçte ikisini Rusya'dan karşılamaktadır.

Orta Asya bir doğalgaz kaynağıdır ve Türkiye bir gün bu kaynağın AB'ye transfer güzergahı olarak çok değerli hale gelebilir; ancak mevcut altyapı Orta Asya'nın bilinen doğalgaz kaynaklarının çoğunun Rusya üzerinden transfer edilmesini gerektirmektedir.⁵³ Dahası, Türkmenistan ve Kazakistan, Rusya üzerinden yeni bir boru hattı kurmak için Mayıs 2007'de Moskova ile bir antlaşma imzaladılar.⁵⁴ Orta Asya rezervlerine yönelik olarak ABD'nin desteklediği alternatif ise, Azerbaycan boru hattının Hazar Denizi'nin altından geçirilerek Türkiye'ye ulaştırılmasını içermektedir. Ancak bu alternatif proje hem o bölgede yeterli doğalgaza ulaşım açısından, hem de ekolojik problemlere yol açabileceği endişesiyle Rusya ve Hazar bölgesinden itirazlarla karşılaşmaktadır. Bu projenin en iyi şekilde gerçekleşmesi halinde bile, AB'ye Orta Asya'dan transfer edilecek doğalgaz miktarı AB ihtiyacının ancak %4'ü kadar olacaktır.⁵⁵

AB'nin bir başka muhtemel doğalgaz kaynağı halen Türkiye ile hat bağlantısı bulunan İran olabilir. Türkiye ve İran halen İran Körfezi'nde bulunan Güney Pars sahasındaki kaynakların geliştirilmesine Türkiye'nin de dahil olması konusunda anlaşılabilir. Bu çalışmaların neticesinde de Türkiye'den AB'ye doğru

bir hat çekilebilir.⁵⁶ Bununla birlikte, bu konudaki tek sorun uluslararası politika değildir. Mesela İran Türkiye'ye verdiği doğalgazda kış aylarında kendi ihtiyacı olduğu gerekçesiyle zaman zaman kesintiler yapmaktadır. Türkiye bu kesintilerden doğan eksikliğini Rusya'dan yeni doğal gaz alarak tamamlamaktadır. Yeni projelerin yeterince hızlı gitmemesi ve de artan nüfusu nedeniyle İran 15-20 yıl içinde her ne kadar doğalgaz da olmasa bile, petrol bazında enerji ithal eden bir ülke durumuna düşeceği yönünde uyarılarda bulunmaktadır.⁵⁷

Irak'ta yaşanan savaş, her ne kadar 1996 yılında Türkiye eski Irak rejimi ile bir antlaşma yapmış olsa da, bu ülkenin büyük rezervlerinden kısa vadede yararlanılmasını imkansızlaştırmaktadır. Bununla birlikte en azından ABD, Irak doğalgazının Türkiye'deki mevcut boru hatlarının kullanılarak Avrupa'ya transferi için görüşmelere başlamak istemektedir.⁵⁸

AB desteği ile Avusturya'nın liderliğinde gerçekleştirilen 6 milyar dolar değerindeki Nabucco projesi Türkiye üzerinden Orta Asya'ya yeni bir hat açacak gibi gözükmektedir. Ancak Nabucco projesi Türkiye'nin doğusunda doğalgaz bulmada problem yaşayabilir. Hazar Denizi'nin altından boru hattı çekmek çok zor olduğundan ve Azerbaycan'ın dışarıya verecek çok fazla doğalgazı bulunmadığından bu projenin en büyük umudu İran'dan ve yine İran üzerinden Türkmenistan'dan elde edeceği doğalgazdır. Türkiye'nin Temmuz 2007'de İran'la yaptığı antlaşma İran'dan ve İran üzerinden olmak üzere 20-30 milyar metreküp Türkmen gazının transferini kapsamaktadır.⁵⁹ Rusya'nın Gazprom şirketi, Nabucco projesinin başarılı olup olmamasıyla

⁵¹ "EU warns France on Turkey debate plans", *Financial Times Deutschland*, 6 Temmuz 2007.

⁵² "Why Turkey and the EU need each other: cooperating on energy and other strategic issues", Genişlemeden sorumlu AB yetkilisi Olli Rehn'in 5 Haziran 2007'de İstanbul'da yaptığı konuşma.

⁵³ Türkmenistan'dan İran'a küçük kapasiteli bir boru hattı bulunmaktadır. Bu hattın Türkmenistan'dan çıkıp Türkiye üzerinden Avrupa'ya transferi için çok büyük çaplı bir yatırım gerekmektedir ve bunu kısa zamanda gerçekleştirmek mümkün değildir.

⁵⁴ "Europe, U.S. Sideline by Russia in Caspian Deal", Reuters, 15 Mayıs 2007.

⁵⁵ Uluslararası Kriz Grubu Asya Raporu (Crisis Group Asia Report N°133, *Central Asia's Energy Risks*, 24 Mayıs 2007).

⁵⁶ 13 Temmuz 2007 tarihinde Türk ve İran enerji bakanları arasında Güney Pars sahasındaki 22, 23 ve 24 numaralı alanların Türkiye tarafından geliştirilmesini öngören ve detayları daha sonra belirlenecek olan 3.5 milyar dolarlık bir yatırımı içeren bir ön anlaşma imzalandı. "Turkey/Iran: Gas Deal Marks New Stage in Energy Cooperation", Radio Free Europe/Radio Liberty, 19 Temmuz 2007. ABD bu projeye politik olarak itiraz ettiğini bildirdi. Ayrıca bu konuda birçok ticari engel bulunmaktadır. "Difficulties Await Turkey in Filling Gas Deal with Tehran", *Today's Zaman*, 19 Temmuz 2007.

⁵⁷ İran Dışişleri ve Ekonomi Bakan Yardımcısı Ali Reza Attar'ın 24 Kasım 2006'da İstanbul'da düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda yaptığı konuşmadan.

⁵⁸ "Iraq Gas Could Use Azeri-Turkish Route: U.S.", Reuters, 6 Haziran 2007.

⁵⁹ David O'Byrne, "Turkey, Iran Agree to Historic Gas Transit Deal; Boost for Planned Nabucco Line; 20-30 Bcm/year to Come from South Pars", *Platts Oilgram News*, 17 Temmuz 2007.

pek ilgilenmemektedir. Rusya tarafından Mayıs ayında açıklanan antlaşma, bir bakıma bu projeyi besleyecek olan Hazar Denizi boru hattının önünü kesme teşebbüsü olabilir.⁶⁰ Gazprom Haziran 2007’de bir açıklamada bulunarak İtalyan devlet enerji şirketi ENI ile birlikte Rus gazını Karadeniz’in altından Bulgaristan’a ulaştıracakları yeni bir alternatif hattan söz etti.⁶¹

Türk hükümeti de Nabucco projesine politik nedenlerle bazı güçlükler çıkarttı. Fransız Parlamentosunun Ermeni soykırımı tasarısı üzerine aldığı karar nedeniyle Türkiye, Fransız şirketi Gaz de France’ın bu projeye dahil olmasını engelledi.⁶²

Bu konuda sormamız gereken en temel soru, Türkiye’nin kendi enerji çıkarlarını AB’nin enerji çıkarlarıyla buluşturmayı ne kadar istediği ve bu konuda hangi noktaya kadar gidebileceğidir. Genişlemeden sorumlu AB yetkilisi Olli Rehn Türkiye’yi ısrarla zaten Kasım 2006’dan bu yana gözlemci olarak bulunduğu AB Enerji Topluluğu’na (EU Energy Community) katılmaya davet etmiştir.⁶³ Türkiye’nin bu konuda daha fazla katılımı AB’nin iç pazarı ile tam entegrasyon sağlayabilmesi için önemli bir adım olacaktır. Her ne kadar Türkiye’nin AB üyeliği Avrupa’nın enerji tedarikini tam garanti altına almayacak olsa da, Türkiye’nin AB üyeliğinin reddi halinde, AB’nin enerji güvenliğinin daha zayıf hale geleceği ortadadır. Çünkü AB’nin bu konuda muhatap olduğu üretici ülkeler olan Rusya, İran ve bazı Orta Asya ülkeleri zaten AB açısından problemliliği içeren ülkelerdir.

⁶⁰ Rusya’nın bu antlaşması, siyasi gerekçeler bir tarafa bırakılırsa, Hazar Denizi doğalgaz boru hattını pek etkileyecek gözükmemektedir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Uluslararası Kriz Grubu, Orta Asya Enerji Riskleri Raporu (Crisis Group Report, *Central Asia’s Energy Risks*, VI. Bölüm).

⁶¹ Gazprom Güney Akım (South Stream) adı verilen bu boru hattının Nabucco’ya bir alternatif olduğunu reddetmektedir. “Bulgaria/Russia Industry: Gazprom and Eni to Build Black Sea Gas Pipeline to Bulgaria”, Economist Intelligence Unit – ViewsWire, 3 Temmuz 2007. Güney Akım projesi potansiyel olarak Nabucco’ya gelecek desteği en azından kısa vadede kesebilir; buna rağmen Güney Akım projesini yeni bir alternatif olarak isimlendirmek sorgulanabilir. Bu proje ancak mevcut üretilen Rusya doğalgazı için alternatif bir güzergah olabilir; yoksa yeni bir doğalgaz üretimini gerçekleştirecek bir alternatif olarak görülemez, çünkü zaten Rusya’nın üretiminde bir durgunluk vardır.

⁶² “Turkey aims to pressure Europe over gas pipeline”, *International Herald Tribune*, 5 Nisan 2007.

⁶³ “Why Turkey and the EU need each other”, Genişlemeden sorumlu AB yetkilisi Olli Rehn’in 5 Haziran 2007’de İstanbul’da yaptığı konuşma.

D. AB REFORMLARI

AB’nin 1999’da tam üyelik adaylığını kabul etmesiyle birlikte Türkiye, tarihinin en yoğun dönemini oluşturacak yasal reformlarını gerçekleştirmeye başladı.⁶⁴ Bugünkü karamsar ortamda, 2001-2004 reformları konusundaki uzlaşmalar ve AB’nin bu konuda vermiş olduğu destekler unutulmuş olabilir. AB sürecinde bugün yaşanan durgunluğa rağmen, AB müktesebatını içeren yasaların uyarlanması ve tarama çalışmalarında geniş çaplı ilerlemeler gerçekleştirilmektedir.⁶⁵

Daha yapılacak çok şeyin olduğuna odaklanmamız, bugüne kadar gerçekleştirilen başarıları unutmamıza yol açabilir. Mesela İçişleri Bakanlığı’na yapılacak bir ziyaret, AB kaynaklı değişimlerin ne derece benimsendiğini görmemize yetecektir. Bakanlığın her katında AB entegrasyonu için çalışan ofisler bulunmaktadır. Birçok bakanlık çalışanı bilgi ve görgülerini arttırmak amacıyla devlet tarafından çok kere bir AB ülkesine gönderilmiştir. Mesela Milli Güvenlik Kurulu gibi askerlerin nüfuz sahibi olduğu hassas kurumların yapısını değiştirmek yıllar süren çabaları gerektirdi. Hükümet önce kanun değişikliği yaptı, kararname yayınladı, ardından bu kurumlara sivilileri dahil etti, Sinema, Video ve Müzik Sansür Kurulu gibi kurullarda, Yüksek Öğretim Kurulu’nda yer alan askerleri bu görevlerinden aldı.

1. Hukuk Reformu

Hukuk reformu 3 Ekim 2001’de 1982’de yürürlüğe giren askeri anayasadaki bazı değişikliklerle başladı. Parlamentoda 474’e karşı 16 oyla 33 madde değiştirildi. Anayasanın girişinde yer alan Türkiye’nin milli çıkarlarına aykırı fikir ve görüşleri yasaklayan maddede “fikir ve görüşler” ifadesinin yerini “eylemler” ifadesi aldı. Kürtçe’yi ev dışında konuşmayı yasaklayan 26. madde kaldırıldı. Diğer maddelerde ise, mahkum hakları, özel yaşam, hareket özgürlüğü, daha iyi yargılanma, ölüm cezasını zorlaştırma, kadın-erkek eşitliğine yönelik iyileştirmeler

⁶⁴ 2001 ve 2002’nin ilk dönemleri Türk hukuk reform tarihinin son zamanlardaki en önemli dönemi oldu. Her ne kadar 1995 yılında AB ile gerçekleştirilen Gümrük Birliği öncesinde birçok yasa ve kararname çıkarılmışsa da, 2001-2002’deki değişiklikler bir taraftan Türk halkının yaşamını temelden etkileyen, diğer taraftan da dış ilişkilerde, özellikle de AB ile ilişkilerde yeni bir sayfa açan değişiklikler oldu. Virginia Brown Keyder, *The Jurist*, 3 Temmuz 2002.

⁶⁵ Uluslararası Kriz Grubu’nun Avrupa Komisyonu yetkilisi ile Nisan 2007’de Ankara’da yaptığı mülakat.

gibi konular yer aldı.⁶⁶ Mayıs 2004'te gerçekleştirilen ikinci bir anayasa değişikliğinde ise ölüm cezası kaldırıldı, "kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir" ifadesi anayasaya konuldu, basın özgürlüğü genişletildi, hukuk sistemi Avrupa standartlarına yaklaştırıldı.

Değişiklikler Şubat, Mart ve Ağustos 2002'de 3 reform paketi halinde hukuk sistemine adapte edildi. Daha sonra Ocak, Şubat, Temmuz ve Ağustos 2003'te işkence, ifade özgürlüğü, hapisane koşulları ve kültürel haklara özgürlük konularını içeren 4 paket halinde yeni reformlar gerçekleştirildi. Temmuz 2004'deki 8. paket ise yeni anayasal düzenlemelerle diğer yasaların uyuşturulmasını sağlayan bir paket oldu. Ocak 2006'da bu temel serinin sonu olarak uygulamaya konulan 9. paket ise azınlıkların mülkiyet haklarını ve diğer hakları ele almaktaydı. Bu dönemde çıkarılan diğer birçok yasa yabancıların gayri menkul satın alabilmesinden, derneklerin tesciline varıncaya kadar her şeyi daha şeffaf hale getiren yasalar oldu.

Kasım 2001'de Atatürk'ün 1926'da bir paket halinde İsviçre'den ithal ettiği medeni kanunu parlamento ilk defa esaslı bir şekilde gözden geçirdi. Bu değişiklikler 2003'ten sonra yapılan evliliklerde kadınlara malların ortak paylaşımı, kolay boşanma, erkeğin ailenin reisi sayılmaması, kadının çalışmasının erkeğin iznine bağlı olmaması gibi yeni haklar verdi. Yapılan 1030 değişiklik arasında dernekler, çocukların eşitliği, cinsiyet değiştirme ve miras hakları gibi değişiklikler de vardı.⁶⁷ Eylül 2004'te Parlamento AB standartlarını daha da resmileştiren yeni bir Ceza Yasası

çıkardı. Bu yasa iki alanda devrim niteliğindedi. Birincisi, sivil toplumun, özellikle de kadın derneklerinin kararlı bir şekilde bu yasaya müdahil olması yasanın ilk halinde yer alan ataerkil ve gelenekçi zihniyetin üstesinden gelmeyi başardı. İkincisi, bu yasa Kemalist muhalefetin de desteğini aldı. Başbakan Erdoğan'ın 1998 öncesinde yürürlükte olan zina yasasının ikame edilmesi yönündeki son dakika teşebbüsü de, Avrupa'dan değil, bizzat Türkiye'nin kendi içinden gelen tepkiler sonucunda akamete uğradı.⁶⁸

Uzun yıllar süren mahkemelere alışmış yargı sistemi ve gözaltına alınanlara çok sınırlı haklar tanıyan emniyet teşkilatı bu yeni sisteme ayak uydurmakta sıkıntılar yaşadı.⁶⁹ Türkiye'nin ceza hukukunda var olan ve içinde "Türklüğü, Cumhuriyeti veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni alenen aşağılama" şeklinde ifadeler geçen 301. madde konusunda yaşadığı problemlerin çoğu, Ankara'daki Avrupalı diplomatların da kabul ettikleri üzere,⁷⁰ ulusalcı ve kavgacı bazı savcılardan kaynaklanmaktadır. Bu hukuk reformlarının, özellikle ifade özgürlüğü gibi tartışmalı alanlarda uygulanması siyasi ortamın elverişliliği ile orantılı bir şekilde gerçekleşti. Anayasal reformlar "devletin bölünmez bütünlüğünü" korumak üzere bazı istisnaları içermektedir. 2002 tarihli "yayın yasası" internet sitelerine yönelik çok sert yasakları içermekteydi ve buna göre ulusal birliği hedef alan "yıkıcı ve bölücü propaganda yapanların –ki burada Kürt milliyetçiliği kast edilmektedir– lisansları iptal edilecekti.

Siyasi haklar konusunda 2003'te imzalanan uluslararası antlaşmalar azınlıklarla ilgiliydi ve Türkiye, gayri-Müslimlerin, heterodoks akımların ve etnik olarak Türk olmayan grupların yararına olabilecek bazı maddeleri imzalamadı.⁷¹ Daha önce yasaklanmış

⁶⁶ Bu değişiklikler gözaltına alınan kimselere (veya tutuklulara) önemli haklar verdi (Madde 19). Diğer maddelerden bazıları şöyledir: Özel yaşamın gizliliği, mesken masuniyeti (madde 20-22), iletişimin gizliliği (iyileştirilmiş 23. madde vatandaşların artık ekonomik kaygılardan dolayı ülkeyi terk edemeyecekleri şeklindeki daha önceki yasayı değiştirdi), düşünce ve ifade özgürlüğü (Anayasanın 5. giriş maddesi ve 26. madde), dernekler (madde 33), gösteri yapma (madde 34), tarafsız yargılanma (madde 36), yasalara aykırı şekilde elde edilen delillerin kabul edilmemesi (madde 38). 38. madde aynı zamanda "hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz" ifadesine yer verir. 41. madde "ailede eşlerin eşitliğine" vurguda bulunur. Yine aynı şekilde 66. madde "Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür" der. 74. madde "Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir", der. Bkz. Virginia Brown Keyder, *The Jurist*, 3 Temmuz 2002.

⁶⁷ Tam metin için bkz. www.byegm.gov.tr/on-sayfa/new-civilcode.htm

⁶⁸ "Sex and Power in Turkey", European Stability Initiative, 2 Haziran 2007.

⁶⁹ "Hırsızlık kontrol edilemez oldu. Polis şu anda bu kanunlarla hırsız yakalasa bile yasanın bir işe yaramayacağını, o halde kendi işini kendin görmeyi gerektiğini düşünüyor." Uluslararası Kriz Grubu'nun eski bir Türk milletvekili ile Haziran 2007'de İstanbul'da yaptığı mülakat.

⁷⁰ Uluslararası Kriz Grubu'nun bir AB yetkilisi ile Nisan 2007'de Ankara'da yaptığı mülakat.

⁷¹ Türkiye'nin imzalamadığı isteğe bağlı antlaşmalar şunlardır: 1. "BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Antlaşması" (Optional Protocol to the UN International Covenant on Civil and Political Rights); 2. "Ulusal Azınlıkları Korumak için Avrupa Konseyi Çerçeve Antlaşması" (The Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities); 3. "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Antlaşması veya Uluslararası Suçlar Mahkemesi Antlaşması"

olan Alevi-Bektaşî Dernekler Birliği'ne tanınan yasal statü bir tabunun yıkılması anlamına geliyordu; ancak bu gelişme Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na dahil edilmesini sağlayacak kadar ileri gidemedi. Kürtçe ve diğer yerel dillerde yayın yapma hakkı 2004 yılına kadar verilmedi. AB raporları sendikalar üzerinde kısıtlamalar olduğunu, çocuk işçilerin hala istihdam edildiğini, yazarların baskı altında tutulduğunu ve ordunun Milli Güvenlik Kurulu'nda egemenliğinin devam ettiğini ortaya koydu.

Hükümet aynı zamanda daha iyi bir devlet yönetimi arzusunda olduğunu göstermek üzere bir seri uluslararası antlaşmayı imzaladı.⁷² Onca yıl gecikmenin ardından Türkiye Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu tazminat cezalarını 2004'ten itibaren ödemeye başladı. 2007 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye aleyhine 9.400 dava beklemekteydi.⁷³

AB rakamları 2001-2006 yılları arasında, kapatılan dernek veya merkez sayısında (145'den 6'ya); polisin baskın düzenlediği yer sayısında (216'dan 48'e); yasaklanan veya el konulan yayın sayısında (341'den

---

(The Revised European Social Charter or the Statute of the International Criminal Court). "EU General Report 2003".

⁷² Bu bağlamda Türkiye'nin imzaladığı antlaşmalardan bazıları şunlardır: Ağustos 2001'de çocuk işçi ticaretine karşı "Çocuk İşçilerin En Kötü Şartları başlıklı Uluslararası Çalışma Örgütü Antlaşması"nı uyarladı (ILO Convention on the Worst Forms of Child Labor); Haziran 2002'de "Çocuk Haklarının Uygulanması konusunda Avrupa Anlaşması"nı (the European Convention on the Exercise of Children's Rights) onayladı; Ocak 2002'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini yönelik bir çekincesini kaldırarak Güneydoğu'daki uzun süreli gözaltına alma süresini kısalttı. Mart 2002'de Anayasa Mahkemesi, Türk mahkemelerinin kararlarını alırken Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini bir temel olarak kullanabileceklerine karar verdi. Aralık 2003'te rüşvetle mücadele konusunda "BM Yolsuzluklarla Mücadele Sözleşmesi"ni (UN Convention against Corruption) imzaladı; Mart 2004'te ise "Yolsuzluklarla Mücadele Avrupa Sözleşmesi"ni (European Convention on the Fight against Corruption) imzaladı. Nisan 2002'de "Kamu Alanında İyi Yönetim ve Şeffaflığı Artırma" başlığıyla yeni bir eylem planı başlattı. Haziran 2002'de Emniyet Genel Müdürlüğü bir genelge yayınlayarak, gözaltında bulunanlara kötü muameleye, siyaha boyanmış sorgulama odalarında ve ışık altında sorgulamaya son verilmesini istedi. Haziran 2003'te Parlamento "BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Antlaşması"nı (The UN International Covenant on Civil and Political Rights) ve "BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Antlaşması"nı (UN International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) onayladı.

⁷³ Türkiye, davalı ülkeler sırasında Rusya ve Romanya'dan sonra 3. sırada yer almaktaydı. Mesela Fransa aleyhine dava sayısı 4.200 idi. Mahkemede ki toplam dava sayısı ise 96.200 idi. *BIA*, 26 Haziran 2007.

21'e) ve ifade özgürlüğü davasına muhatap olanların sayısında (3.473 kişiden 1.013 kişiye) istikrarlı bir düşüş olduğunu göstermektedir.⁷⁴ Ancak, mahkemeler yakalanan işkencecilere yumuşak davranmakta; bununla birlikte gerek hükümetin gerekse medyanın konunun üzerine giden dikkatli tavrı güvenlik güçlerinin daha iyi davranışlar sergilemesini sağlamaktadır.⁷⁵ İşkence davalarında ise çok küçük değişiklikler olmuştur (2001'de 862 dava; 2003'te 1.202 dava; 2006'da 708 dava).⁷⁶ Faili meçhul cinayetlerde de, her ne kadar 1990'lara göre bir düşüş olsa da, artış görülmektedir. Güneydoğu'daki karışıklıktan kaynaklanan faili meçhul cinayet sayısı 55'ten 130'a yükselmiştir.

2. Kadın Hakları

Atatürk Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınlara seçme hakkı tanıdı, çokevliliği yasakladı ve tesettürün kaldırılmasını teşvik etti. Ancak mahkemeler dini nikahla gerçekleştirilen çokevlilikleri görmezlikten geldi, töre cinayetlerine hoşgörölü davrandı ve ataerkil yapıya pek dokunmadı.⁷⁷ Bir açıdan bakıldığında cinsel eşitlik konusunda Türkiye dünyada 105. sırada gelmektedir. Bu da Türkiye'yi herhangi bir AB ülkesinin 20 sıra altına yerleştirmektedir. Okullardaki kız öğrenci oranının düşüklüğü, iş sektöründe kadın sayısının azlığı ve hükümette kadın sayısının çok az olması bu konuda Türkiye'yi alt sıralara indirmektedir.⁷⁸

Türkiye'de kadınlar 2001'de başlayan AB reform süreciyle birlikte evlilikte, boşanmada, eğitimde ve mal edinmede eşit haklar kazanmaya başladılar. Aile mahkemeleri kuruldu. Hükümetin yürüttüğü kararlı bir kampanya çocukların okula gitmesini sağladı. Bu reformlar 2001 yılında iktidarda olan geniş temelli bir Kemalist ve sağ kanattan oluşan hükümet tarafından başlatıldı, ama bir sonraki iktidar AKP tarafından çok güçlü bir şekilde devam ettirildi. Bu durum AKP'nin

---

⁷⁴ Uluslararası Kriz Grubu'nun Mart 2007'de AB'den aldığı rakamlar.

⁷⁵ "Kollardan Asma ve elektrik verme gibi işkence yöntemleri şimdilerde oldukça ender hale gelmiştir", "Turkey 2005 Progress Report", Avrupa Komisyonu, Brüksel, 9 Kasım 2005.

⁷⁶ Uluslararası Kriz Grubu'nun Mart 2007'de AB'den aldığı rakamlar.

⁷⁷ Mesela Kürtlerin çoğunluğu oluşturduğu Van'da bir dernek 1996 yılında yaptığı bir araştırmada kadınların %11'inin çokevliliğe maruz kaldığını, %20'sinin ise dini nikahla evlendikleri için yasal himayelerinin olmadığını ortaya koydu. "Sex and Power in Turkey", European Stability Initiative, 2 Haziran 2007.

⁷⁸ "The Global Gender Gap Report 2006", Dünya Ekonomik Forumu, 2006.

gizli İslami gündemi olan gerici bir parti olduğunu savunan Kemalistlerin açmazıdır. Avrupa İstikrar Girişimi (Europe Stability Initiative-ESI) tarafından yayınlanan yeni bir rapor bu konuda şunları söylemektedir:

Türkiye’de ülkenin laik geleneğe sırtını döndüğünü düşünenler ve bu nedenle endişe duyanlar bulunmaktadır. Bu konuda en yüksek ses Kemalist kadınlardan gelmektedir. Bu kadınlar ‘siyasal İslam’ın Türk kadınının hak ve özgürlükleri için büyük tehdit oluşturduğunda ısrar etmektedirler. Kadın haklarını korumak için Türk demokrasisinin sınırlandırılması yönünde talepler olmaktadır. Ancak bu ‘otoriter feminizm’, günümüz Türkiye’sinin gerçekleri ve son zamanlardaki kazanımlarıyla uyumsuzdur.⁷⁹

Benzer bir açmaz, kadınların başörtüsü takması konusunda yaşanmaktadır. Öyle ki, bu konu eşi başörtüsü takan Abdullah Gül’ün Atatürk Cumhuriyeti’nin başkanı olup olamayacağı üzerinde yapılan en sembolik tartışmanın konusu oldu. Kemalistler başörtüsünü bir gerici simgesi olarak görürken, toplumun daha yeni yeni şehirleşen ve AKP’yi destekleyen kesimi ise bir kimlik, çeşitlilik ve bağımsızlık simgesi olarak kabul etmektedir.⁸⁰ Kemalist laikler bu konuda daha genel bir başarıdan söz edebilirler: Başörtüsü takmayan kadınların oranı 1996’da %27 iken, bu oran 2006’da %37’ye yükselmiştir.⁸¹ 22 Temmuz 2007 genel seçiminde meclisteki kadın milletvekili sayısı ikiye katlandı. 550 milletvekilinin olduğu meclise çoğunluğu AKP’li olmak üzere 49 kadın milletvekili girdi.

Avrupa İstikrar Girişimi’nin (Europe Stability Initiative) bu konuda yayınladığı rapor, Türk kadınının geleceğinin, dünya sıralamasındaki yerinin daha parlak olacağı ve bu değişimin bir kültür değil, bir zaman ve refah meselesi olduğu yorumunu yapmıştır. Söz konusu rapor ayrıca İspanya ve hatta İsveç’in 20 yıl kadar önce çeşitli göstergeler bakımından Türkiye’den daha geride olduğunu ifade eder. Raporla, yasalar ile uygulamalar arasında hala büyük bir kopukluk olduğu vurgulanarak şu sonuca varılmaktadır:

Avrupa’da Türk kadınının statüsünü çok aşağıda görüp, bu durumun AB’de yeri olmayan yabancı bir kültür olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Ne var ki, ataerkil yapı daha

yakın zamana kadar Avrupa kültürünün de tamamlayıcı bir parçasıydı. Türkiye’nin bu ataerkil toplum yapısını aşmak üzere İspanya’yı, İrlanda’yı ve Avrupa’nın diğer ülkelerini takip etmemesi için herhangi bir sebep var mıdır? Şüphe yok ki, Türkiye’de yaşanan sosyo-ekonomik değişimler kadının statüsünde radikal bir değişim gerçekleştirecek yolları açmıştır.⁸²

3. Eğitim Reformu

Eğitim müfredatı ile ilgili olarak herhangi bir AB müktesebatı olmasa da, Türkiye bu konuda AB’yi yakalama yönünde önemli adımlar atmaktadır. Türkiye’de zorunlu eğitim 8 yıldır. Diğer bazı AB ülkelerinde ise zorunlu eğitim şöyledir: Fransa’da 10; İngiltere’de 11; Almanya’da 12 yıl.⁸³ Okur-yazar olmayanların oranı Avrupa ortalamasının neredeyse iki katıdır. AB ile yakınlaşma sürecinde Türkiye eğitim reformu çabalarını temel eğitimden başlamak üzere yeniledi. Bunlardan en dikkate değer, Milli Eğitim Bakanlığı, UNICEF ve gönüllülerin üstlendiği “Haydi Kızlar Okula!” kampanyasıydı. 2003-2006 yılları arasında özellikle geleneksel yapının hakim olduğu doğu bölgesinde temel eğitimden yoksun olan 273.444 kız öğrenci belirlendi ve bunların %81’i okula gönderildi.⁸⁴

Eğitimin Türkiye’yi “Avrupalı” yapacak en iyi yatırım olduğunu savunan Sivil toplum örgütleri eğitim meselesi ile çok aktif bir şekilde ilgilendi. Okul müfredatında bulunan derslerden bir tanesi Avrupa’dan bakınca tuhaf görülebilir. Bu ders, haftada 1 saat okutulan ve bir subay tarafından verilen Milli Güvenlik dersidir. Din dersi de, Sünni İslam’ın öğretildiği gelişim göstermeyen derslerden birisidir. Devlet tarafından tanınan gayri Müslimlerin (Yahudi, Ermeni ve Rumlar) çocukları bu dersten muafır. Ancak aynı hak Alevilere verilmemektedir.⁸⁵ Bu durum Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne aykırıdır. Tek bir dinin öğretilmesi açısından bakıldığında bu

⁷⁹ “Sex and Power in Turkey”.

⁸⁰ “2002 yılı başında milli eğitim”, Milli Eğitim Bakanlığı.

⁸¹ www.haydikizlarokula.org

⁸² Aleviler tek bir doktrini olan bir grup değildir ve kamu tarafından ancak son 10 yıl içinde tanınmışlardır. Alevi uygulamaları Şamanizm ile Hz. Ali ve Ehli Beyt sevgisi üzerine kurulu ilk dönem Şii ibadetlerinin karışımından oluşmaktadır. Her ne kadar bazı Aleviler ve Sünniler kabul etmeseler de, Alevilerin çoğu kendilerini genel İslam dairesi içinde görürler. Yakın zamanlarda gerçekleştirilen ve Türkiye genelini kapsayan bir anket çalışması, nüfusun yaklaşık %5’inin kendisini Alevi olarak tanımladığını ortaya koymuştur. *Milliyet*, 22 Mart 2007.

⁷⁹ “Sex and Power in Turkey”, European Stability Initiative, 2 Haziran 2007.

⁸⁰ “Sex and Power in Turkey”.

⁸¹ Binnaz Toprak ve Ali Çarkoğlu, “Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset”, TESEV, Kasım 2006.

uygulama AB ülkesi olan Katolik İrlanda ve Ortodoks Yunanistan'daki uygulamaya benzetilmektedir.

Aslında reformcular, AB ile Türkiye arasındaki farkın yapısal olmaktan çok, uygulamada olduğunu, sorunun müfredattan değil, öğretim yönteminden kaynaklandığını, ölü düşman askerlerini saydıran aritmetik problemlerinden ve ezbere dayalı öğretimden uzaklaşılması gerektiğini bilerek çalışmaktadırlar. Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki değişim isteği ve motivasyonu Avrupa ile olan siyasi rüzgarın şekline göre değişmektedir. Bakanlık yetkilileri de bu olumsuz havadan etkilenmekte, heveslerini kaybetmekte, hatta okul vb. yaptırmak isteyen hayırsever vatandaşlar veya şirket buldukları zaman bile yeterince sevinememektedirler.⁸⁶ Değişime karşı çıkışlar ideolojik anlamda değil, bağlamsal temelde ortaya çıkmaktadır. Osmanlı zamanında cami ile okul arasında önemli bir bağ varken, camiler aynı zamanda eğitim merkezleri olabiliyorken, şimdi Türkler camileri sadece ibadethane olarak görmektedirler. Bu nedenle de din eğitiminin Avrupa'da olduğu gibi ibadethanelerde yapılmasına karşı çıkmaktadırlar. Ancak yine de bu konuda bir değişim gerçekleşebilir, çünkü Avrupa'daki Türk camileri hem eğitim mekanı hem de sosyal faaliyet merkezi olarak kullanılmaktadır.

AB Türkiye'nin eğitilmiş genç nüfusunun yaş ortalaması yüksek olan AB ülkelerini iş hayatı açısından dengeleyeceğini bilmektedir.⁸⁷ Leonardo, Erasmus, Youth ve Jean Monnet gibi eğitim programları sayesinde gerçekleştirilen öğrenci değişimleri, özellikle AB yönelimli üniversitelerdeki öğrencilerin algılarının değişmesine katkıda bulundu. Ancak, genel eğitim reformunda şu anda yaşanan tikanıklığı

aşmak için AB-Türkiye ilişkisini canlı tutan bir sinerjiye ihtiyaç vardır. Bir reformcu, "AB ülkeleri kendilerini yerlilere medeniyet götüren beyaz adamlar olarak görmekten vazgeçmeli, biraz da dinlemesini öğrenmelidir" diyerek eklemektedir: "Şimdilerde AB veya Batı ile ilgili her şey sizi haksız çıkarmakta ve projelerinizi baltalamaktadır."⁸⁸

4. Sivil Toplum

Sivil Toplum konusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından 1920'lerin Avrupa modelini takip eden tek parti yönetimine dayalı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sırasındaki temel sorunlardan birisiydi. Hükümet tarikatları kapattı, gayrimüslim azınlık üzerinde baskı kurdu ve daha önce sivil düzeyde, komşuluk esasıyla icra edilen birçok sosyal fonksiyonu üstlendi. Modern şehir ekonomisi tamamen devlet tekeline alındı. Ordu en üst kurumdu ve hiyerarşik dünya görüşü geleneksel toplumun ataerki eğilimlerini pekiştirdi.

Sivil toplumun demokratikleşmesi 1980'lerde Turgut Özal'ın öncülüğünü yaptığı ekonomik liberalleşme ve beynelmileleşme ile başladı. Bu süreçte genç işadamları ülkenin en ilerici ve aydın sosyal tabakasını oluşturmaya başladı. Türk sivil toplum kuruluşları kendi güçlerini ilk defa 1996'da İstanbul'da Habitat toplantısında bir araya geldikleri zaman hissetmeye başladılar. AB üyelik randevusu sivil toplum kuruluşları konusunda 2005 yılında daha liberal yasaların çıkmasını ve bu kuruluşların sorumluluğunun Emniyet Genel Müdürlüğü'nden İçişleri Bakanlığı'na kaydırılmasını sağladı. Temmuz 2007'de dernek sayısı %35'i İstanbul, Ankara ve İzmir'de olmak üzere 76.000'i aştı.⁸⁹

E. KÜRTLER

AB'ye giriş sürecinin altın yılları olan 2001-2004 yıllarında hükümetle nüfusları %15'i bulan (11.4 milyon) Kürtlerin ilişkilerinde önemli sayılabilecek bir yumuşama oldu.⁹⁰ 1980'lerde, özellikle 1980-1983

⁸⁶ Eğitim Reformu Girişimi adıyla faaliyet gösteren Sabancı Üniversitesi'ne bağlı bir organizasyonun raporuna göre sınıfların fiziki şartlarında çok iyi gelişmeler olmakta, öğretmenler daha açık ve özgür bir eğitim verme imkanına kavuştukları için heyecan duymakta ve eskiden olduğu gibi ders kitabının veya öğretmenin tek bir doğruyu göstermemesinden mutlu olduklarını belirtmektedirler. Ancak tarih konusunda özellikle Hıristiyanlık ve Avrupalı güçlere yönelik ders kitaplarında yıllardır yerleşmiş olan kuşkulu yaklaşımın değişmesi için daha fazla özgüvene ihtiyaç vardır. "AB'ye giriş süreci değişime izin veren bir zemin hazırladı. Şimdilerde Türkiye'de ulusalcı ve Türkiye'yi dış dünyadan tecrit etmeye yönelik bir akım yükselmektedir... Türkiye her zaman bir çapaya ihtiyaç duymuştur. Keşke Avrupalılar tam üyelik konusunu unutsalar, keşke biz giriş sürecini tamamlasak da, AB'ye üye olmasak." Uluslararası Kriz Grubu'nun 25 Nisan 2007'de Eğitim Reformu Girişimi grubundan Neyyir Bertay ile yaptığı mülakat.

⁸⁷ "2004 Regular Report on Turkey's Progress towards Accession", Avrupa Komisyonu, Brüksel, 6 Ekim 2004.

⁸⁸ Uluslararası Kriz Grubu'nun 22 Nisan 2007'de Eğitim Reformu Girişimi grubundan Batuhan Aydagül ile yaptığı mülakat.

⁸⁹ Detaylar için bkz. www.dernekler.gov.tr

⁹⁰ Ana Kürt lehçeleri olan Kırmancı ve Zazaca'yı konuşanlar Güneydoğu Anadolu'da çoğunluğu oluşturmaktadır, ancak Kürtlerin belki de yarısı Batı bölgelerindeki büyük şehirlerde yaşamaktadır. Bazı kaynaklar Kürt nüfus oranının %20 olduğunu bildirmektedir. Ancak bu konuda somut bir delil yoktur. Mart 2007'de yayınlanan ve 50.000 kişi üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre Kürt nüfus

arasındaki askeri yönetim sırasında Kürtler üzerinde önemli bir baskı vardı; Kürtçe yasaklanmıştı, hatta “Kürt” kelimesi bir tabu olarak görülüyordu. 1990’larda iç savaşa yaklaşılan dönemler oldu. 1999’da PKK lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanmasının ardından silahlı çatışmalar azaldı.⁹¹ Ağustos 2000’de PKK tek taraflı ateşkes serisinin ilkini ilan etti. Kürtlerin ilerlemeye yönelik ümitleri AB müktesebatı çerçevesinde çıkarılan daha liberal yasalarla arttı. Kürt isyancılarla yapılan çatışmalarda hayatını kaybedenlerin sayısı, Türkiye’nin AB ile yakınlaştığı yıllarda düştü, fakat 2005’ten sonra yaşanan AB-Türkiye uzlaşmasından sonra tekrar yükselmeye başladı.⁹²

Türkiye uluslararası gözetimleri daha fazla kabul etmeye başlayınca Kürtler kendilerini daha güvende hissetmeye başladılar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin vermiş olduğu kararlar sonucunda Kürtlerin mecburi göçlerden dolayı uğradıkları zararları hükümet tazmin etmeye başladı. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni onayladıktan sonra mahkemeler bu sözleşmenin ilkelerini yasal süreçlerde gerekçe olarak kullanmaya başladılar. Köylülerin 1990’da PKK ile mücadele kapsamında göçe zorlandıkları dağlık bölgelerdeki evlerine geri dönmelerine izin verilmeye başladı.⁹³ 21 Mart’ta

---

%15.6’dır (11.4 milyon). Aynı araştırma Kürtlerin dini ve etnik farklılıklar konusunda hoşgörülü olduklarını, daha fakir olduklarını, geniş ailelerden oluştuklarını ortaya koymuştur. *Milliyet*, 22 Mart 2007.

⁹¹ Marksist-Leninist Kürdistan İşçi Partisi (PKK) 1970’lerde kuruldu ve 1984’te bağımsız Kürdistan’ı kurmak üzere Suriye’nin desteği, siyasal faaliyetleri için de zaman zaman Rusya ve bazı AB ülkelerinin hoşgörüsüyle gerilla savaşı başlattı. Öcalan’ın 1999’da yakalanmasından bu yana ise, her ne kadar PKK Pan-Kürtçü bir ideolojiye sahip olsa da, Türkiye içinde özerkliği hedefleyen bir siyaset izledi. Şimdi ise PKK’nın siyasi kanat olduğu, askeri kanadın ise HPG (Halkın Savunma Gücü) olduğu söylenmektedir. KADEK, KONTRA-GEL gibi isimler artık kullanılmamaktadır. PKK’nın turistlere ve halka yönelik terörist saldırıların sorumluluğunu üstlenen TAK’a (Kürdistan Özgürlük Şahinleri) ne kadar yakın olduğu belli değildir. İran’da da Pan-Kürtçü bir örgüt (PJAK-Özgür Kürdistan Partisi) bulunmaktadır.

⁹² Son 6 yıldır çatışmalarda ölenlerin sayısı yükselmektedir: 92 (2001), 30 (2002), 104 (2003), 240 (2004), 496 (2005), 345 (2006). İnsan Hakları Derneği yıllık raporu, Ankara, 2006. 2007’nin ilk yarısındaki ölü sayısı 250 dolayında tahmin edilmektedir.

⁹³ Ocak 2003’ten bu yana daha önce köylerinden göçe zorlanan 124.218 kişi köylerine geri döndü. Bu rakam resmi olarak köylerinden göçtüğü bildirilen toplam 350.000 kişinin yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Göçe zorlananların sayısının bu rakamın iki katı olduğunu iddia edenler de vardır. Bazı Kürtler, köye dönenlerin devlet tarafından köy

kullanılan ve güneş takviminin yılbaşı olarak bilinen Hıdırellez Bayramının resmi olarak da kutlanmaya başlanması, hatta resmi yetkililerin bu bayramı Orta Asya Türklerine dayandırarak lehte propaganda yapması, bu bayramı bir Kürt veya İran bayramı olmaktan çıkarıp bir Türk bayramına dönüştürdü. Ölüm cezasının kaldırılması için AB’nin yapmış olduğu baskı Öcalan’ın idam edilmesini engelledi. PKK üyesi oldukları gerekçesiyle cezaevinde olan bir grup eski parlamenter 2004’te serbest bırakıldı. Bunlar arasında “vicdan mahkumu” sıfatıyla 1995’teki AB Sakharov Ödülü dahil olmak üzere birkaç ödül alan Leyla Zana da bulunmaktaydı.

2005’te Türkiye “Kürtlük” konusunda 10 yıl önce hayal bile edilemeyecek olan bir hoşgörüyü başardı. Gerçi hala Kürtçe’yi kullandıkları, milliyetçi semboller taşıdıkları gerekçesiyle bazı Kürtler hakkında dava açan ateşli savcılar var. Ancak medyada Kürt kelimesi ve daha da önemlisi Kürt olmak yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Kürtçe’nin ve Kürt kültürünün kullanımı müzikten, siyasete, hatta minibüs tamponlarındaki bandrollere kadar yaygınlaştı. Kürt sorunu halen çok fazla tartışılmakta ve Kürt aydınları özgür bir şekilde seyahat etmektedir. Temmuz 2007 seçimlerinde bağımsız milletvekili adayı olan Kürt milliyetçisi adaylar seçim kampanyaları sırasında Kürtçe konuştular, Kürt kızları bir zamanlar yasaklanan kırmızı, yeşil ve sarı renklerden oluşan aksesuar giysiler içinde seçim konuşmalarının yapıldığı kürsülerin önünde oynadılar. Kalabalıklar, resmi söylemle sokak arasındaki farkı gösterircesine cezaevindeki Öcalan’ın resminin yer aldığı bayrakları salladılar, lehinde slogan attılar.

Türk ve Kürt liderler politik ifade özgürlüğünün gelişmesi ve eski PKK-Türkiye çatışmasını geride bırakmak için yeni yollar bulmaya daha fazla çalışmalıdırlar. İstanbul’da yayınlanan ve 1990’larda bombalanan veya kapatılan bir dizi gazetenin son hali olan Kürt milliyetçisi *Gündem* gazetesi bu yeni özgürlük ortamında artık Öcalan’ın beyanatlarını yayınlamaktan, orduyu eleştirmekten veya ölü PKK militanlarına ağıt yakmaktan öte şeyler bulmalıdır.

Yasal tacizler Kürt Televizyon yayıncılarını hala bezdirmektedir. Mesela canlı yayınlanan sohbet programları da dahil olmak üzere tüm yayınlarda Türkçe altyazı bulundurmamak zorundadırlar.⁹⁴ Böyle

---

korucularını desteklemeye zorlandıklarını bildirmektedir. “‘Still Critical’: Prospects in 2005 for Internally Displaced Kurds in Turkey”, Human Rights Watch, Mart 2005.

⁹⁴ AB ülkeleri azınlıklara ait radyo istasyonlarını pek o kadar da teşvik etmemektedir. OSCE 2005 yılında çıkarılan bir Yunan yasasını “gereksiz katı kurallar” içerdiği gerekçesiyle

bir zorlama kendini kandırmaktan başka bir şey değildir, çünkü halihazırda bir nesil zaten Avrupa ve Kuzey Irak'tan PKK yanlısı ve Kürtçe yayın yapan televizyonları seyrederek büyüdü. 1999 ve 2003 yıllarında Fransa ve İngiltere'den yayın yapan benzer televizyonlar PKK ile açık ilişkileri olduğu gerekçeyle kapandı. Şimdilerde ise en popüler Kürt televizyonu 2004'ten bu yana Danimarka'dan yayın yapan Roj TV'dir. Roj TV her ne kadar PKK kaynaklarına dayanan yayın yapsa da, daha önce kapatılan benzer televizyonlardan daha dikkatli davranmakta, hatta haftada bir "Avrupa Birliği'nin Prensipleri, Genişleme Perspektifleri ve Problemleri" konusunda bir program yayınlamaktadır. Mayıs 2007'de Danimarkalı yetkililer, Roj TV'de yayınlanan Türkiye'deki Kürt göstericilere ait görüntülerin nefret ve şiddete yol açtığı şeklinde Türkiye'den gelen şikayetleri dikkate almadılar. Eğer yeni AKP hükümeti Kürt yayınlarının özgürlüklerini genişletir ise, Türkiye bu işten kazançlı çıkacaktır. AB böyle bir gelişmenin önemli bir reform olacağını, çünkü Türkiye kaynaklı programların geniş Kürt kitlelerine ulaşmasının PKK'nın etkisini azaltacağını düşünmektedir.

Öcalan'ın yakalanması ve hemen ardından AB ile yakınlaşmanın gerçekleşmesiyle ele geçen fırsat, Kürtlerle barışın sağlanmasını getirecek bir süreç dönüştürülemedi. AKP, Kürt meselesinde, biraz da milliyetçi eleştiriler nedeniyle, daha açık fikirli bir yaklaşım gerçekleştiremedi.⁹⁵ Tek taraflı ateşkeslere rağmen PKK silahlı mücadeleyi bırakmadı. Türkiye Cumhuriyeti için Öcalan'ın yakalanması çözüm için bir şablon oluşturmaktaydı: PKK teslim olmalıydı. Ancak çıkarılan aflar pek öyle sonuca gitmek için yapılan gerçekçi teşebbüsler değildi. 2003'te yürürlüğe konulan sosyal tedbirler de çok etkili olmadı.⁹⁶

AB-Türkiye ilişkileri gerilemeye başlayınca Güneydoğu'da tansiyon yükselmeye başladı. Kasım

eleştirmiştir. Bu kuralara göre yeni açılacak kanallar en az 20 kişi çalıştırmak, 100.000 avro depozit ödemek, temel dil Yunanca olacak şekilde günde 24 saat yayın yapmak zorundadır. OSCE press release, 27 Temmuz 2007, www.osce.org/fom

⁹⁵"Etnik kimlikler ikincil kimliklerdir. Bizim birincil kimliğimiz, hepimizi birbirimize bağlayan, bizi bir arada tutan Türkiye vatandaşlığı bağıdır." Başbakan Erdoğan'ın Kasım 2006'da Diyarbakır'da yaptığı konuşmadan.

⁹⁶ Bu yasa kısmi bir affı, yasadışı bir organizasyonun faaliyetlerine katılan ve suç işleyenlerin cezalarında indirimi içermekteydi. Resmi rakamlara göre 4.101 kişi bu yasadan yararlanmak üzere başvurdu. Bunlardan 2.800'ü halen cezaevindeydi. Geriye kalan 1.301 kişi ise kendiliğinden teslim olanlardı. "EU Regular Report on Turkey's Progress towards Accession, 2003".

2005'te Şemdinli'de Kürt milliyetçisi bir kitap dükkanına yönelik bombalı saldırının arkasında askerlerin olduğu ortaya çıktı. Reform yanlısı AKP hükümeti önce bu konuyu kovuşturmak istedi, ancak ordu ve yargı açılan davayı sabote etti.⁹⁷ Haziran 2007'de çok dilde hizmet vermeye kalkışan Diyarbakır Sur belediye başkanı ve belediye meclisi üyeleri görevlerinden oldular. 2006'da sivillere ve yabancı turistlere yönelik bombalı saldırıları ayrılıkçı TAK (Kürdistan Özgürlük Şahinleri) örgütü üstlendi.⁹⁸ Aynı örgüt 2007 yazında özellikle AB-Türkiye yakınlaşmasını hedef alan saldırılar yapacağı tehdidinde bulundu.⁹⁹

Güneydoğu'da şiddet, Irak'ta 2003'te başlayan ABD işgalinden sonra durumun giderek kötüleşmesiyle birlikte arttı. Bombalı eylemlerde Irak'tan gelen patlayıcılar kullanıldı. PKK, Iraklı direnişçilerin kullandığı yola mayın döşeme taktiğini kullanmaya başladı. Irak Kürdistanı'nın giderek yaklaştığı düşünülen özerklik modeli, Türkiye'deki Kürtler için, "AB'den dışlanmak üzere olan bir Türkiye'nin parçası olmaktan daha iyidir" düşüncesiyle, cazip hale geldi.¹⁰⁰ PKK'nın tek taraflı ateşkes ilanları pek tutmadı ve ölü sayısı yükselmeye başladı. Ocak-Haziran ayları arasındaki çatışmalarda 64 Türk askeri hayatını kaybetti.¹⁰¹ Bu kayıplar, ayaklanmanın başladığı 1984'ten bu yana kaybedilen 5.000 dolayında asker ve polisin acı bir hatırlatıcısıydı.¹⁰²

⁹⁷ "Turkey: Court convicts two in Semdinli bombing case, but questions remain unanswered", Uluslararası Af Örgütü, 20 Haziran 2006.

⁹⁸ Bu örgüt aynı zamanda Kurdistan Freedom Hawks veya Kurdistan Liberation Hawks adıyla tanınmaktadır.

⁹⁹ "Avrupa ülkeleri ikiyüzlülüklerini ve prensipsiz karakterlerini yine gösterdiler. Soykırıma ve baskılara uğrayan Kürtler, hep demokrasiden ve insan haklarından bahseden bu ülkelere sığındılar. Kürtleri bir pazarlık unsuru olarak kullanan ülkeleri hiçbir zaman affetmeyeceğiz ve yumruğumuzu onlara da indireceğiz." 5 Mart 2007 tarihli Kürdistan Özgürlük Şahinleri'nin açıklaması. Bu grup aynı zamanda, uyuşturucu ticareti ve haraç toplama gibi Avrupa'daki PKK faaliyetlerinin engellenmemesini istemektedir. "PKK kendi operasyonlarına finans sağlamak için Kürt uyuşturucu tacirlerini 'vergiye' tâbi tutmaktadır." Rand Beers, ABD Uluslararası Narkotikten Sorumlu Devlet Bakan Yardımcısı, Senato konuşması, 13 Mart 2002. Bkz. www.state.gov/p/inl/rls/rm/2002/8743.htm

¹⁰⁰ Uluslararası Kriz Grubu'nun Türkiyeli bir Kürt aydın ile yapmış olduğu mülakat. Mayıs 2007.

¹⁰¹ Kara Kuvvetleri Komutanı İlker Başbuğ'un 27 Haziran 2007'de Isparta'da yaptığı basın toplantısı.

¹⁰² PKK 4.749 asker, 205 polis, 1.302 köy korucusu, 5.595 öğretmen öldürdü. *Hürriyet*, 22 Haziran 2007. Ne kadar PKK'nın öldüğü belli değildir. Resmi rakamlar öldürülen PKK'lı sayısını 26.128 olarak açıklamaktadır. Bu rakam

Medyanın duygusal bir şekilde yer verdiği asker cenaze törenleri ve komutanların ateşli konuşmaları 1990'larda yaşanan ortamın geri geldiği ve ülkenin savaşın eşiğinde olduğu gibi bir atmosfer doğurdu. Ordu, can kayıplarının acemi askerlerin bölgeye gönderilmesinden kaynaklandığı yönündeki eleştirileri göğüslemek için, Mayıs 2008'den itibaren bölgede profesyonel komandoların görev yapacağını ilan etti. Türkiye PKK'nın 5.000 kadar aktif savaşçısının olduğunu iddia etmektedir. Ancak bunların nerelerde bulunduğu yönündeki bilgiler tartışmalıdır. Kürt meselesini dış güçlerin bir kışkırtması olarak tanımlayan ordu, bunların çoğunluğunun Kuzey Irak'ta olduğunu, 500-1.900 arasındaki bir sayının da Türkiye'de bulunduğunu iddia etmektedir.¹⁰³ Başbakan Erdoğan ise PKK'lıların çoğunun ülke içinde bulunduğunu söylemektedir.¹⁰⁴ Öcalan cezaevindeki hücrelerinden, yeni hükümetin yaklaşımını değiştirmemesi halinde saldırıların daha da artacağı uyarısında bulundu.¹⁰⁵ Kürt meselesi diğer azınlıklarla alakalı meselelerin yanında çok karmaşık ve farklı bir sorun oluşturmaktadır. Kürtler ve Türkler genelde aynı Sünni Müslüman geleneği paylaşmaktadırlar. Alevi Türklerin yanı sıra, sayıları çok fazla olmasa da, Kürt aleviler bulunmaktadır. Taraflar arasında karşılıklı evlilikler yaygındır. Ortak bir tarihleri, yemek kültürleri ve gelenekleri vardır. Kürtlerde doğum oranının yüksek olması, Kürtlerin çoğunluğu oluşturduğu Doğu'da töre cinayetlerinin fazla olması gibi iki taraf arasında var olan farklılıklar Kürt tarafının gelişimini olumsuz etkilemektedir. 2002 parlamentosunda 550 milletvekilinin 180 tanesi Kürt kökenli idi. Bir araştırmaya göre bunların %80'i Kürt

sorunu diye bir sorun olmadığını düşünmektedir.¹⁰⁶ Temmuz 2007 seçimlerinde parlamentoya giren Kürt milliyetçisi 23 milletvekili ayrılıkçılık adına değil, eşit haklar adına kampanyalar sürdürdüler.¹⁰⁷ AKP de Güneydoğu'da oyların yaklaşık %54'ünü aldı ki, bu da Kürt meselesini Türkiye genelini ele alan bir çerçevede değerlendirmek gerektiğine işaret etmektedir.

F. TÜRK MODELİ

AB'nin Ortadoğu ve İslam ülkeleriyle ilişkisinde Türkiye'nin bir şans olup olmadığı konusunda tartışma yaşanmaktadır. Aralarında yeni Fransız hükümetinin de bulunduğu bir grup, Türkiye'nin bu bölgede fazla etkisinin olmadığını ve AB'nin kaderinde Ortadoğu'nun pek bir şey ifade etmediğini düşünmektedir. Türkiye'nin bu konuda bir şans olduğunu düşünenler ise Türkiye'nin bölgede AB'nin yumuşak gücü olacağını savunmaktadırlar.

1. Türkiye'deki İslam

Atatürk ve onun Kemalist mirasçıları, bilimsel akılcılığı savunan ve açıktan alkol almayı hoş gören kendi laik Müslüman geleneklerini oluşturmak için geleneksel İslamcılığa karşı epey uğraş verdiler. Ancak şimdi 2001'de kurulan AKP ile temsil edilen ve dinine bağlı olan, ancak dini ve etnik farklılıklara hoşgörüle yaklaşan yeni bir rakiple karşı karşıyalar.¹⁰⁸ Kemalistler, AKP'nin radikal İslamcı geçmişten gelen bazı liderlerine işaret ederek, bu partinin gizli İslamcı hedeflerinin olduğunu iddia etmektedir. Bunun karşılığında AKP liderleri de

---

Türkiye'nin Kuzey Irak'a yaptığı baskınlarda öldüğünü tahmin ettiği PKK'lıları da kapsamaktadır.

¹⁰³ Türk Kara Kuvvetleri Komutanı İlker Başbuğ tarafından verilen son rakamlara göre PKK'lıların 1.800-1900 kadarı Türkiye'de, 5.150-5.650 kadarı Kuzey Irak'tadır. Kara Kuvvetleri Komutanı İlker Başbuğ'un 27 Haziran 2007'de Isparta'da yaptığı basın toplantısı. Bu basın toplantısına kadar Türkiye için verilen resmi rakam 500'dü.

¹⁰⁴ "Türkiye içinde terörizmle savaşımız bitti mi ki, Kuzey Irak'taki 500 kişiyle uğraşma lüksünü düşünelim?" Erdoğan, daha sonra 500 rakamının rasgele söylenmiş bir rakam olduğunu açıkladı. *Today's Zaman*, 13 Haziran 2007.

¹⁰⁵ "Eğer seçimlerden sonra herhangi bir çözüm bulunmazsa savaş çıkar. Bu savaş Türkiye için bir felaket olur... Bir araya gelelim ve demokratik bir yol haritası çizelim. Biz çözüm için her adımı atmaya hazırız... Siz sadece 'Biz Kürtleri bu yöntemle silip süpürürüz, yok ederiz' diyor-sunuz. Hayır, şunu anlamalısınız. Kürtleri yok edemez-siniz... Onun için onlarla anlaşma yolları arayın! Türkiye'yi ileriye götürecek olan şey budur." Abdullah Öcalan'ın beyanati, *Gündem*, 12 Temmuz 2007.

---

¹⁰⁶ SETA (Sosyal Etütler ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı) başkanı İbrahim Kalın'ın SETA düşünce ekibinin elde ettiği veriler üzerine değerlendirmesi. EUISS Türkiye konulu Yuvarlak Masa Toplantısı, Paris, 29 Haziran 2007.

¹⁰⁷ 1991'de milletvekili olan ve 1994'te hapse giren bir grup Kürt milliyetçisi milletvekilinden birisi olan Ahmet Türk bu defa yapıcı bir politika izleyeceklerini ifade etti: "Bazı hatalar yaptık ve artık hatalarımızdan çıkaracağımız dersler var. Bugün artık karşımızda Kürt sorununu resmen inkar eden bir politika yok. Ancak ortada çözüm de yok. Biz parlamentoda, Türkiye halkının benimseyebileceği bir çözüm için çalışacağız. Ahmet Türk ile mülakat, *Sabah*, 6 Temmuz 2007.

¹⁰⁸ 18 Nisan 2007'de Malatya'da İncil yayınlayan bir yayınevi basılarak bir Alman ve iki dönme Müslüman'ın öldürülmesi üzerine Ankara'daki Alman büyükelçiliği AKP politikacılarından olay nedeniyle derin üzüntü duyduklarını bildiren çok sayıda başsağlığı telefonu aldı. Uluslararası Kriz Grubu'nun bir Alman diplomatla Nisan 2007'de yaptığı mülakattan.

değiştiklerini ve şeriat taraftarı olmadıklarını söylemektedir.

AKP her ne kadar Ortadoğu Müslümanlarına karşı sempati duyuyor olsa da, onlarla yakınlaşmak gibi bir çabanın içinde değildir. Bu yeni şehirleşmiş grubun kadınlarının başörtüsüne, Suudi Arabistan için hayal edilemeyecek kadar canlı, dar ve moda uygun bir giyim tarzı eşlik etmektedir. Bir araştırmaya göre Türkiye’de Müslümanların zihin yapısı refah, güven, eğitim ve şehirleşme düzeyinin yükselmesiyle birlikte bir değişim yaşadı. Bu değişimi sağlayan tüm bu etkenler aynı zamanda AB-Türkiye yakınlaşmasını sağlayacak etkenlerdir. 1999’da yapılan ve 2006’da tekrarlanan bu araştırmaya göre 7 yıllık sürede hem başörtüsü takan kadınların, hem de şeriatı destekleyenlerin oranında (%21’den %9’a) düşme olmuştur.¹⁰⁹ Bir Türk devlet yetkilisinin söylediği gibi Türk İslam’ı farklıdır.¹¹⁰

Türkiye İslam dünyasının geneli için bir modernleşme öncüsüdür. Türkiye, Diyanet İşleri Başkanlığı’nda kadınlara görev vermekte, hatta Türk toplumu kadın mevlevileri dahi hoş görmektedir. Her ne kadar İslam’da birlikten söz edilse de, İslam dünyasında her ülkenin kendi İslam anlayışı bulunmakta ve ülkeler kendi geleneksel yapıları dışındaki modellere sıcak bakmamaktadır. Ancak şimdilerde bu “farklı” Türkiye’ye İslam dünyasından gelen bir ilgi gözlenmektedir. Ancak bu ilgi İslam’la dolaylı olarak ilişkilidir. Bu ilginin asıl sebebi Türkiye’nin ekonomik ve politik servetidir. Türkiye bu anlamda İslam dünyasının dikkatini ilk defa 1999’da zengin ülkeler kulübü olan AB’ye girmek üzere tam üye adaylığına kabul edildiğinde çekmişti. Bundan 5 yıl sonra AB’nin Müslüman bir ülkeyi eşit bir ülke olarak kabul edip etmeyeceği, Türkiye ile müzakerelere başlayıp başlamayacağı yönündeki kararını izlemek üzere Brüksel’e 250 gazeteci gelmişti.

Türkiye’nin AB konusundaki başarısının İslam’ın modernleştirilmesiyle olan ilişkisi konusu Ortadoğu’daki yorumcuların üzerinde durduğu temel konulardan birisidir. Çünkü Ortadoğu’da birçok kimse milliyetçi ve İslami ideolojilerin gerekli gelişme, refah ve barışı sağlayacak bir başarıyı yakalayamamasının ardından yeni bir yol bulmak

istemektedir. Bu insanlar, Türkiye’deki eski İslamcıların, Arap dünyasında hala geçerli olan “Kurtuluş İslam’dadır” gibi sloganlardan vazgeçmelerinden ve modernite ile uzlaşarak başarılı bir demokratik hükümet kurmalarından ders çıkarmaktadırlar.¹¹¹ İslam dünyasından yorumcular Türkiye’de dindar ve laik düşüncelerin bir arada bulunmasına imrendiklerini ifade etmektedirler.¹¹² AKP liderlerinin dindar-muhafazakar bir görüntü vermesi İslam dünyasında Türkiye’nin militarist, ateist ve Batı’ya yamanmaya çalışan bir ülke olduğu söylemleriyle büyütülen bir neslin bu kanaatini değiştirmesine neden oldu. Türkiye’nin başarısı, aynı zamanda Avrupa yanlısı politika yapılabileceği, hatta İsrail’le bile ilişki kurulabileceği düşüncesinin de onaylanmasını sağladı. Mısır ve Fas’taki yeni partiler AKP’nin demokratik ve dindar-muhafazakar modelini açık bir şekilde takip ettiler. Bir zamanlar Ortadoğu’daki herhangi bir Türk teşebbüsüne şiddetle karşı çıkan Arap dünyası, 2006’da AKP’nin Lübnan’da yer alacak BM barış gücüne büyük bir askeri birlikle katkı sağlamasını Avrupa ve diğer dünya ülkeleriyle birlikte olumlu karşıladılar.

AKP, içinden doğduğu Refah Partisi’nin hatalarını tekrarlamadı. Refah Partisi 1990’larda Türkiye’yi Avrupa ve ABD’nin müttefiki olmaktan çıkarıp Ortadoğu ve İslam ülkeleriyle ittifaka yönlendirecek bir politika izlemişti. Türkiye, AKP iktidarında sadece Batı ile işbirliği yapmak, ya da Ortadoğu’daki anlaşmazlıklarda tek bir tarafı tutmak şeklindeki geleneksel politikalarından sıyrıldı ve İran, Suriye ve Arap dünyası ile yeni bağlar oluşturdu. Şimdilerde Türkiye bölgede önemli bir diplomatik aktör olarak görülmektedir.¹¹³ Bu Ortadoğu bağlantıları İslami

¹¹¹ “Dikkatlerimizi Türkiye’de olup bitenlere çevirsek ve sadece seyretmeyip Türkiye’den bir-iki ders çıkarsak ne gibi avantajlarımız olur?” Mısırlı ılımlı İslamcı Fahmi Houeidi, *al-Safir*, 1 Ağustos 2007. Bir başka Mısırlı yorumcu 2002’de “AKP iktidarının Arap ve İslam dünyasında yaşanan din ve devlet sorununa bir çözüm getirebileceğini” ifade etmişti. Abdel-Monem Said, *Al-Ahram Weekly*, 27 Şubat 2003.

¹¹² “Türkler farklılıklarla birlikte yaşamayı, ama aynı zamanda siyasi alanı da sağlıklı bir şekilde yürütmeyi başardılar”, Mahmoud ar-Rimawi, *al-Rai* (Ürdün), 24 Temmuz 2007

¹¹³ “Türkiye’nin son zamanlarda Ortadoğu’ya odaklanması Türkiye’nin Batı’ya sırtını dönmesi, ya da bazı eleştirilerin dile getirdiği gibi Türk dış politikasının “yayılmacı bir İslamlaşma” hedefi güttüğü anlamına gelmemektedir. Türkiye’nin bu yeni aktif tavrı Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana gerçekleştiremediği güvenli bir çevre oluşturmaya yönelik yapısal bir değişimdir. Bunun başarılması Türkiye’yi Ortadoğu’ya açılan bir köprü olarak kullanabilmeleri için hem Vaşington hem de diğer Batılı müttefikleri açısından bir fırsat olacaktır.” *Foreign Affairs*,

¹⁰⁹ Araştırma, çoğu kırsal kesimden ve yaşlı olmak üzere Türk kadınlarının %1’inin siyah çarşaf giydiğini ve Türklerin %81’inin intihar saldırılarını gayri İslami bulduğunu ortaya çıkarmıştır. Binnaz Toprak ve Ali Çarkoğlu, “Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset”, TESEV, Kasım 2006.

¹¹⁰ Uluslararası Kriz Grubu’nun bir Türk devlet yetkilisi ile 19 Nisan 2007’de Ankara’da yaptığı mülakat.

ilkelere değil, pratik çıkarılara bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu arada Türkiye'nin yeni nesil işadamları da yüksek petrol fiyatlarının zenginleştirdiği Ortadoğu ülkelerindeki inşaat sektöründe önemli antlaşmalara imza attılar.¹¹⁴ Türkiye'nin güney sahillerinde ise yılda 1 milyon İranlı turist tatil yapmaktadır.

2. Köprü mü, Merkez mi?

Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında köprü mü, yoksa kendi oluşturduğu bir dünyanın merkezi mi olduğu tartışması, Türkiye'nin tarihi kadar eski bir tartışmadır. AB'nin genişlemeden sorumlu yetkilisi Olli Rehn Türkiye'yi AB değerlerini İslami bağlamda doğuya yansıtan yumuşak güçlü bir Müslüman öncü olarak tanımlamaktadır. Rehn, Türkiye'nin AB'ye kabulünü "21. yüzyılı tanımlayan bir olay... Avrupa ile İslam'ın, daha geniş anlamda ise Batı ile İslam'ın ilişkisinde çağımızın en önemli sınavı" olarak nitelendirmektedir.¹¹⁵ Diğer AB yetkililerine göre ise, eğer AB Ortadoğu'yu etkileyecekse Türkiye'nin diplomatik ve askeri ağırlığı vazgeçilmezdir.¹¹⁶ Eski AB Dışişleri yetkilisi Chris Patten'a göre, Türkiye'nin üyeliği, modern Avrupa kültürünün İslam'ı kabullenmesinin bir sembolü olacaktır: "Bugüne kadar Samuel Huntington'ın öngörüsünü haklı çıkarmak için mümkün olan her şeyi yaptık. Oysa, onun bu korkunç öngörüsünün gerçekleşmemesi için elimizden gelen her şeyi yapmak zorundayız... Birbiriyle örtüşen medeniyetler çatışmak zorunda değildir, birlikte daha büyük olabilirler."¹¹⁷

Bazı Avrupalı yetkililer ise Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkisini abarttığını düşünmektedir.

Türkiye'nin üyeliğini destekleyen İngiltere, Türkiye'nin bölgedeki ilişkilerinin iyi olduğunu, bu nedenle de Avrupa'nın doğu sınırı için yararlı bir nöbetçi olacağını düşünürken, Fransa ise Türkiye'yi Avrupa'nın sınırlarını Irak, İran ve Suriye'ye kadar uzatacak bir yük olarak görmektedir.¹¹⁸ Diğer bazıları da Türkiye'nin AB müktesebatını ve etkisini doğuya taşımak bir yana, İslam'ın Avrupa'yı fetheden Truva Atı olacağından korkmaktadır.

Türkiye'nin Ortadoğu ile olan tarihi bağları hep olumsuz değildir. AB'nin daha önce gerçekleştirdiği genişlemelerde de benzer korkular, mesela İngiltere'nin eski İmparatorluğu, İspanya'nın Latin Amerika bağlantısı gündeme gelmiş, ama bunlar daha sonra unutulmuştur. Başbakan Erdoğan, Müslüman liderlerin "Türkiye'nin AB üyeliğini kendi ülkelerinin çıkarları için değil, sonunda İslam dünyasının Avrupa konseylerinde bir sesi olacağı gerekçesiyle desteklediklerini", bunu da bizzat kendisine söylediklerini açıklamıştır.¹¹⁹ Mısır'ın reformist başbakanı Ahmet Nazif, Mısır'ın AB'ye girmek gibi bir hevesinin olmadığını, ancak AB'ye girme perspektifinin Türkiye'ye kazandırdığı bu değişim motivasyonunu kışkırttığını söylemektedir.¹²⁰

Temmuz/Ağustos 2007. Aynı zamanda Bkz. Hugh Pope, "Turning to Turkey", *Prospect*, Kasım 2006.

¹¹⁴ Türklerin 2005'te yaptıkları 9.3 milyar dolar değerindeki inşaat sektörü antlaşmalarının yarısından fazlası (5.65 milyar dolar) Ortadoğu ülkelerindeydi. 2002'de bu rakam toplam 1.2 milyar dolardı. *Türkiye*, 12 Aralık 2005.

¹¹⁵ AB yetkilisi Olli Rehn'e göre "Türkiye dünyanın en istikrarsız bölgesinde, Büyük Ortadoğu'da bir istikrar çapası, Fas'tan Malezya'ya kadar Müslüman dünya için bir demokrasi istasyonudur... Türkiye sözde değil, gerçekte medeniyetler arası bir köprüdür. AB'ye daha başarılı bir giriş süreciyle daha sağlam bir medeniyetler köprüsü haline gelebilir". "Turkey Snub Warning", *The Daily Telegraph*, 11 Haziran 2007.

¹¹⁶ "Buradaki mesele, bizim Kafkaslarda, Ortadoğu'da ve Körfez'de ağırlığımız olup olmayacağına karar vermemizdir?" Uluslararası Kriz Grubu'nun bir Avrupalı yetkili ile Nisan 2007'de Ankara'da yaptığı mülakat.

¹¹⁷ Chris Patten'ın 31 Mayıs 2007'de Sabancı Üniversitesi'nde verdiği AB-Türkiye seminerinden. Chris Patten Uluslararası Kriz Grubu'nun eş başkanıdır.

¹¹⁸ Uluslararası Kriz Grubu mülakatı, Paris, 2 Temmuz 2007.

¹¹⁹ "Bu desteğin nedeni İslam dünyasının diğer ülkelerinin de AB'ye girmek istemeleri değildir. Onlar sadece İslam'ın Avrupa'da temsil edildiğini görmek istemektedirler. Dünya barışı için bu çok önemlidir. Eğer Türkiye AB'ye girerse medeniyetlerin ittifakı mümkündür." Başbakan Tayip Erdoğan'ın 24 Kasım 2006'da İstanbul'da düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda yaptığı konuşma.

¹²⁰ 24 Kasım 2006'da İstanbul'da düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda basın toplantısı.

IV. GELECEKTEKİ SINAVLAR

AB ve Türkiye birbiriyle o kadar ilişkilidir ki, müzakereler iki taraf arasında esen rüzgara göre şekillenmektedir. AB liderleri olumsuz havanın Türkiye'nin özellikle insan hakları ve ifade özgürlüğü gibi reformlar konusunda ayak sürümesinden kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Ancak bu ilişkinin dozunu ve şeklini daha zengin ve daha güçlü olan taraf belirlemektedir. 2002'den bu yana kısa vadeli etkenler, özellikle de göç, genişleme ve işsizlik gibi daha çok dahili meseleler, bazı AB üyesi ülkelerin politikacılarının AB'nin Türkiye'ye sürekli olarak üyelik vaat etmesi üzerine şüphelerini ifade etmelerine neden oldu. Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki hayal kırıklığı 2005'ten itibaren ortaya çıkmaya başladı. AB konusundaki tıkanıklık, ABD öncülüğünde Irak'ın işgalinden sonra Türkiye'nin yeni stratejik endişelerinin ortaya çıkmasıyla daha da arttı. Türkler bir kez daha kuşatma içinde oldukları hissine kapıldılar. Bunun üzerine yabancı düşmanlığına dayalı eğitim ve önyargılar içe kapanmacı bir milliyetçiliğin yükselmesine neden oldu.

AB-Türkiye ilişkisinde verimli ve iyi niyetli geçen 1998-2004 dönemi 2006'da yerini kısırdöngülü ve kötü niyetli bir döneme bıraktı. Ortak barış gücü operasyonları, Türkiye'nin Ortadoğu'da AB önceliklerini desteklemesi, Türkiye'nin eğitim ve hukuk reformlarını gerçekleştirmesi gibi olumlu gelişme ihtimali içeren birçok siyasi alanda duraksamalar yaşandı ve her şey tam tersine dönmeye başladı. Gerçi bu durum Türkiye için ilk değildi. Daha önce de birçok defalar AB yolunda kazalar yaşanmıştı. 1974 Kıbrıs İşgali, 1980-1983 darbesi, 1989 ve 1997'de AB üyelik talebinin reddedilmesi gibi olaylarla gelen yol kazalarının ardından taraflar arasında sert konuşmalar yaşandı. Bu nedenle ilişkinin raydan çıkmaması için olayı dikkatli yönetmek gerekmektedir.

A. KIBRIS: SONUÇ MU, NEDEN Mİ?

AB ile Türkiye arasındaki en önemli sorun dondurulmuş Kıbrıs ihtilafıdır.¹²¹ Bugün birçok AB hükümeti,

hatta Fransa gibi Türkiye'nin AB üyeliğini istemeyen hükümetler 2004'te ikiye bölünmüş bir Kıbrıs'a müsaade edilmesinin hata olduğunu kabul etmektedir.¹²² Kıbrıs Rum kesiminin AB üyesi olması nedeniyle Kıbrıs meselesinde AB de doğal olarak ihtilafın bir tarafında yer almaktadır. Gerek AB gerekse tüm dahili aktörler Annan planı olarak bilinen ve iki toplumlu, iki kesimli bir çözüm öneren BM barış planını desteklediler. 2004'te yapılan referandumda Kıbrıslı Rumların %74'ü bu plana hayır derken, Kıbrıslı Türklerin %65'i evet dedi.¹²³ Şimdi ise Rum politikacılar bu planın öldüğünü söylemektedirler.¹²⁴ BM liderliğinde görüşmelere tekrar başlanması yönünde 2006'da yapılan teşebbüsten de henüz bir sonuç alınmadı.

1. 2004: Gerileme Dönemi

Kıbrıs ihtilafı uzun bir geçmişe dayanmaktadır ve AB sürecinde şu anda yaşanan sıkıntılar 2004'teki siyasi kargaşa dikkate alınmadan anlaşılabilir. Kıbrıs

Türkler yönetimden çekildi. Toplumlar arası çatışmalar başladı, toplu katliamlar yapıldı, azınlık durumunda olan Türkler gettolara itildi. 1974'te Yunanistan'daki cunta yönetiminin desteği ile Kıbrıs Ulusal Muhafızları bir darbe yaparak adayı Yunanistan'a ilhak etmek (enosis) istediler. Bunun hemen ardından Türkiye 1960 garantörlük antlaşmasına dayanarak adayı işgal etti. Ağustos 1974'te adanın %34'ünü ele geçirdi ve etnik temizlemeler de yaparak iki toplumu ayırdı. Kıbrıs Rum hükümeti uluslararası toplum tarafından tanındı. Ardından Kıbrıslı Türkler Türkiye ile daha sıkı bir ilişki içine girmek zorunda kaldılar. Zaten Kıbrıs Türk tarafı 1983'te KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) adıyla bağımsızlığını ilan ettiğinde sadece Türkiye tarafından tanındı. 2004'te Annan barış planı başarısızlıkla sonuçlanınca Kıbrıs Rum kesimi AB üyesi oldu.

¹²² Uluslararası Kriz Grubu mülakatı, Paris, 2 Ağustos 2007.

¹²³ BM Genel Sekreteri Kofi Annan'dan ismini alan barış planının ilk şekli 2002'de oluşturuldu. Plan 182 sayfalık ana bölümden ve ilgili yasalar ve antlaşmaların bulunduğu 9.000 sayfalık bir ekten oluşmaktaydı. Plan, Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla Kuzeyde Türklerin, güneyde Rumların bulunduğu iki toplumlu ve iki yönetimli birleşik federal bir yapıyı öngörmekteydi. Federal düzeyde ise, en az üç tanesi Türk tarafından oluşan 9 kişilik bir konsey ile üst ve alt meclislerden oluşan bir parlamento olacaktı. Türk tarafının halen %37 olan toprak oranı %28.5'e indirilecekti. Daha önce topraklarından olan Rumların çoğu geri dönebilecek, dönemeyenlere de tazminat ödenecekti. Kuzey'de bulunan 200.000 kadar Türkün 74.000 kadarı göçmek zorunda kalacaktı. Türkiye'nin 35.000 olan asker sayısı 950'ye düşürülecek, Yunan askerlerinin sayısı da o kadar olacaktı. Göçlerin yapılabilmesi için gereken 2 milyar doların da bağış olarak verileceği sözü verilmişti.

¹²⁴ "Annan Planı artık bitmiştir", Uluslararası Kriz Grubu'nun 7 Mayıs 2007'de Brüksel'de bir Rum diplomatla yaptığı mülakattan.

¹²¹ Uluslararası Kriz Grubu Raporu No.171, *The Cyprus Stalemate: What Next?*, 8 Mart 2006. Kıbrıs 1960'ta karmaşık bir antlaşma ile İngiltere'den bağımsızlığını kazandı. Buna göre, Türklere yönetimde %17'lik bir temsil verildi, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye bu antlaşmanın garantörleri oldular. Aralık 1963'te Kıbrıslı Rum liderler iki toplumlu yönetim şekline tek bir devlet sistemine geçmek istediler. Bunun üzerine

meselesinin yıllardır çözülememesinin ardında Kıbrıslı Türk liderlerin tam bağımsızlığı içermeyen çözüm önerilerini reddeden tutumlarının yattığı şeklinde bir izlenim oluştu. 1950'lerden itibaren özerk Kıbrıs Türk yönetimi fikrini işleyen tecrübeli lider Rauf Denktaş Mart 2003'te Annan planının bir versiyonunu reddetti. Ancak aynı yılın Aralık ayında birleşme yanlısı olan Mehmet Ali Talat'a karşı seçimi kaybetti. Uluslararası toplum her iki tarafın da Nisan 2004'te referandum yapmasını istedi. Kıbrıs halkına ilk defa fikri soruldu. Referandumda Kıbrıslı Türkler Rauf Denktaş'ın reddettiği planı kabul ettiler.

AB'nin genişlemeden sorumlu yetkilisi Olli Rehn, Kıbrıs Rum tarafının 1999'da Helsinki zirvesinde, herhangi bir çözümü engellemeyecekleri şeklindeki sözünü tutmadığını açıkladı.¹²⁵ AB Dışişleri yetkilisi Chris Patten da Rumlar konusunda yine aynı şekilde açık sözlü konuşmuştu: "Centilmence bir antlaşma vardı ve bunun neticesinde Kıbrıs Rum kesimini AB'ye alacaktık. Bu anlaşmaya göre Rumlar üyelikten önce BM barış planı çerçevesinde Kıbrıs sorununu çözeceklerdi. Ama daha sonra anladık ki, karşımızdakiler centilmen değilmiş."¹²⁶

Kıbrıslı Türklerin Annan planına evet demelerinin ardında hem kendileri için daha fazla güvenlik anlamına gelecek olan Kıbrıs'ın AB üyeliği, hem de Ankara'daki AKP hükümetinin Avrupa'yla olan yakınlaşması vardı. Rumların hayır demelerinin arkasında ise hem AB üyeliğine sadece 1 ayın kalmış olması, hem de hariçten gelen çözüm önerilerine güvenmemeleri ve katı başkanlarının bu plana başından itibaren karşı olmasıydı.¹²⁷ Rum tarafında birleşmeye hep sıcak bakan Komünist Akel Partisi de koalisyon hükümetindeki yerini korumak için "hayır" kampanyasına katıldı.¹²⁸

Her iki taraf da kendi endişelerini pekiştirmiş vaziyetler. Türk tarafı Yunan çoğunluktan korkmakta ve Türk ordusunun güvencesinden emin olmak istemektedir. Rum tarafı da Türk ordusundan korkmakta ve uluslararası tanınmışlığa güvenerek hukuki olmayan uzlaşmazlığını sürdürmekten çekinmemektedir. Rumlar Türklerle iktidarı paylaşmak istememekte ve

uzlaşmak için acil bir nedenleri olmadığını düşünmektedir. Bir Avrupalı yetkilinin söylediği gibi, "çözüm için atılan her adımın önüne ya 40.000 Türk askeri, ya da 40.000 Rum avukatı çıkmaktadır."¹²⁹

2004'te Annan planının başarısızlıkla sona ermesinin ardından, taraflar üzerinde tekrar görüşmelere başlamaları yönünde baskılar arttı. Bu baskılar sonuç verdi ve Rum tarafından Papadopoulos ile Türk tarafından Talat 8 Temmuz 2006'da bir araya geldiler. Buluşma tarihinden hareketle 8 Temmuz süreci¹³⁰ adı verilen bu buluşmadan da bir sonuç alınamadı. Toplantı üzerine toplantı yapıldı. Rumlar, öncelikle kuzeydeki Rum mülklerini masaya yatırmak istediler. Türk tarafı ise hazırlık görüşmeleri için böyle teknik bir talebin uygun olmadığını, daha genel meseleleri konuşarak işe başlamak gerektiğini savundu. Rum tarafı kuzeydeki mülkler konusunda ısrar etti. Dört ay sonra Türk tarafı bu sürecin sonunun geldiğini düşünmeye başladı.¹³¹ Rumlar çözümsüzlük için Ankara'daki Kemalist muhafazakarları suçladılar.¹³² Kıbrıslı Türkler de sorunların akademik olarak araştırılması önerisini, zaten bu konuların yıllardır konuşulup tartışıldığı gerekçesiyle uygun bulmadılar. Türklere göre böyle bir öneri Rumların meseleyi, 2007'de AB başkanlığını üstlenecek olan ve Kıbrıs'ta BM öncülüğünde çözüm aranması gerektiğini savunan Almanya'nın dönem başkanlığından sonraya bırakmaya yönelik bir taktiktiydi.

Rumlar Annan planının bittiğini ileri sürmekte, ama yeni bir planla da ortaya çıkmamaktadırlar. Rum yönetimi adına gayri resmi olarak "osmosis" (geçişim) adı verilen bir politika uygulamaktadır. Buna göre Rum yönetimi AB üyeliğinin kendilerine sağladığı avantajları kullanarak Türk bireylere bazı sosyal, ekonomik ve siyasi kazançlar sunarak onların yıllar içinde tek devlet sistemini benimsemelerini

¹²⁵ "Cyprus Split on Annan Plan", *Guardian*, 29 Nisan 2004.

¹²⁶ Chris Patten'ın 31 Mayıs 2007'de Sabancı Üniversitesi'nde verdiği AB-Türkiye seminerinden.

¹²⁷ "Rumların hala %70'i Annan Planı'na karşıdır. Bunun nedeni de bir kuşatılmışlık psikolojisiyle, dünyanın kendilerine karşı olduğu hissine sahip olmalarıdır. Bu duygular, planın tam olarak tartışılmasını engelledi." Uluslararası Kriz Grubu'nun 7 Mayıs 2007'de Brüksel'de bir Rum yetkili ile yaptığı görüşmeden.

¹²⁸ Uluslararası Kriz Grubu'nun 171 numaralı raporu. *The Cyprus Stalemate: What Next?*, 8 Mart 2006.

¹²⁹ Uluslararası Kriz Grubu'nun Mayıs 2007'de Brüksel'de bir Avrupa Komisyonu yetkilisi ile yaptığı mülakattan.

¹³⁰ Bu sürece aynı zamanda eski BM genel sekreter yardımcısı İbrahim Gambari'nin adından hareketle Gambari süreci adı da verilmektedir.

¹³¹ "Bu teknik bir süreçtir. Pratikte ortaya konulan hiçbir şey olmadı. Bunu zorlamak ve diğer teşebbüslerin önünü kesmesine izin vermek ne kadar doğrudur? Bu süreç sanki kamçılama devam ettiğimiz ölü bir at gibi". Uluslararası Kriz Grubu'nun 13 Haziran 2007'de Brüksel'de bir Kıbrıs Türk yetkilisiyle yaptığı mülakattan.

¹³² "Hiçbir şey olmadı. Ankara hiçbir şeyin değişmesini istemiyor. Mal varlıkları meselesini konuşmak istemediler." Uluslararası Kriz Grubu'nun 7 Mayıs 2007'de Ankara'da bir Rum diplomatla yaptığı mülakattan.

sağlayacaktır.¹³³ Türk tarafı ise, Annan planının onlarca yıl konuşulduktan sonra uluslararası konsensüse dayanarak ortaya koyduğu iki toplumlu, iki kesimli bir çözüm için kararlı gözükmektedir.

2. AB'nin Tutumu

AB Kıbrıs konusunda bir ikilem içindedir. Çünkü AB üyesi olan Rumlar, Türk tarafının seçilmiş liderlerinin gayri meşru “ayrılıkçılar” olduğunu savunmaktadır. Oysa, BM'nin öncülüğünde AB desteğini alan ve “birleşmeyi” öngören Annan planını Türkler kabul etmiş, Rumlar reddetmiştir. AB'nin manevra kabiliyeti çok fazla değildir, çünkü AB üyesi olan Rum kesimi birçok konuda veto yetkisini kullanmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen, sevindirici olan nokta bu dondurulmuş ihtilafa kan bulaşmamış olmasıdır. Türk tarafının 2003'te sınır kontrollerini yumuşatması tansiyonun düşmesini sağlamıştır.¹³⁴ Kıbrıs, günlük bir sorun olarak AB'nin önünde durmaktadır ve gerçek bir çatışmaya dönüşme ihtimali taşımaktadır. Mesela Mart 2007'de Türk donanmasının açılacağı söylentisi hemen petrol arama haklarıyla alakalı bir tartışmayı gündeme getirmiştir.

Yakın zamanlardaki Türkiye-Yunanistan ihtilafalarında görüldüğü üzere, Kıbrıs ihtilafı da Kıbrıs ve 1 milyon nüfuslu Kıbrıs halkının ötesinde, her alandaki AB faaliyetlerine yansımaktadır. Her iki taraf da ellerine geçen diplomatik avantajları değerlendirmektedir. Türkiye NATO üyeliğini, Rumlar da AB üyeliğini kullanmaktadır. Fakat bu çatışmalar, yukarıda detaylarına değindiğimiz ortak güvenlik meselesinin geleceğinden, OECD veya Avrupa Hava Tahmini Ajansı'na üye tayininde misilleme yapmaya kadar her alanda faaliyetleri olumsuz etkilemektedir.¹³⁵

¹³³ Mesela, Rum yetkililer 65.000 Türk'e pasaport verdiklerini söylemektedirler. Uluslararası Kriz Grubu'nun 7 Mayıs 2007'de Ankara'da bir Rum diplomatla yaptığı mülakattan.

¹³⁴ 2003'te sınırda bir kontrol noktasının açılmasından bu yana Rumların %40'ı kuzeye hiç geçmedi. Yaklaşık %50'si en az bir veya birkaç defa geçtiklerini, ama artık geçmediklerini söylemektedir. Yaklaşık %10'u hala geçmeye devam etmektedir. Türklerin ise %30'u güneye hiç geçmemiş, %25'i bir veya birkaç defa geçtiğini, ama artık geçmediğini, %45'i ise halen düzenli olarak geçtiklerini söylemektedir. Buradan çıkan sonuç, Türkler'den güneye geçme fırsatı verilenlerin neredeyse tamamının güneye geçtiğidir. “The UN in Cyprus: An Intercommunal Survey of Public Opinion by UNFICYP”, United Nations Peacekeeping Forces in Cyprus, 24 Nisan 2007.

¹³⁵ Bu konudaki tam listeye aşağıdaki adresten ulaşılabilir. “International Organisations”, at www.mfa.gov.cy

Türk tarafının 2004'te yaşadığı zihniyet değişiminden sonra BM Genel Sekreterinden, ABD liderlerinden ve AB Bakanlar Konseyi'nden Türklere uygulanan ekonomik ambargonun kaldırılması yönünde çağrılar geldi ve Avrupa, Türk tarafına doğrudan destek sunmanın yollarını aradı.¹³⁶ Nisan 2004'te AB Bakanlar Konseyi Yeşil Hat Düzenlemesini (Green Line Regulation) onayladı. Buna göre Kıbrıslı Türkler, Güney Kıbrıs hattını kullanmak şartıyla mallarını ihraç edebileceklerdi. Temmuz 2004'te Avrupa Konseyi 2002'de birleşme olması halinde söz verdiği 259 milyon avro destek fonunu Türk tarafına dağıtmaya başladı. İngiltere Başbakanı Tony Blair ve diğer bazıları Türk tarafındaki en büyük havaalanı olan Ercan Havaalanı'na doğrudan seferlerin düzenlenebileceği sinyalini verdi.¹³⁷ Avrupa Komisyonu Türk tarafının ticari faaliyetlerinde mevcut vergi uygulamaları yerine AB'nin imtiyaz uygulamasının tercih edilmesini kararlaştırdı.¹³⁸

¹³⁶ Nisan 2004'te, her iki tarafta da yapılan referandumdan iki gün sonra Avrupa Konseyi şu açıklamayı yaptı: “Türk tarafı AB'de bir gelecek aradığı yönünde açık bir irade göstermiştir. Avrupa Konseyi Türk toplumunun soyutlanmasına son vermek ve Türk tarafının ekonomik gelişimini teşvik ederek Kıbrıs'ın birleştirilmesini kolaylaştırmak istemektedir.” Bu açıklamadan sonra Konsey “ilgili komisyonu davet ederek bu amaçla adanın ekonomik entegrasyonuna, iki taraf arasında ve AB ile olan ilişkilerin artırılmasına öncelik veren geniş kapsamlı bir öneri paketi hazırlamasını” istedi.

www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/80142.pdf

¹³⁷ Ercan Havaalanı'na yönelik tüm uçuşlar önce Türkiye'de herhangi bir havaalanında durmak zorundadır. Rum yönetimi Türk tarafına doğrudan uçan tüm ülkelere karşı çok sert tepki verdi, hatta AB'nin doğrudan uçuş yapan Kazakistan'ı uyarmaması halinde AB'nin Orta Asya'ya yönelik tüm teşebbüslerini engelleyeceği şeklinde tehditte bulundu. Uluslararası Sivil Havacılık Chicago Antlaşması'na göre, Rum tarafı kendisinin uluslararası tanınan topraklarında bulunan havaalanları üzerinde tam yetkiye sahiptir. (Uluslararası Kriz Grubu'nun AB yetkilisi ile Mayıs 2007'de yaptığı mülakattan).

¹³⁸ AB yetkilileri bu konuyu şöyle yorumladılar: “Doğrudan Ticaret hakkının uygulanması Türk tarafına her ne kadar çok fazla bir katkı sağlamayacak olsa da –çünkü Türk tarafının ana geliri turizm ve özellikle Türkiye'den gelen üniversite öğrencileridir- Avrupa Komisyonu Türkiye'nin çözüm isteyen tavrını ödüllendirmek için Türk kesimine bu hakkı tanıdı. Türk kesiminin ihraç kalemini yaklaşık %70 oranla tarım ürünleri oluşturmaktadır ve bu ürünleri Türkiye üzerinden AB'ye göndermek %14'lük bir ekstra vergi yükü getirmektedir. Bu ürünlerin başında portakal gelmektedir. Portakal Türkiye'de etiketlenip kontrol edilmektedir. Havuç ve patates ise, Güney Kıbrıs'ta kontrol edilmeden ihraç edilememektedir. (Uluslararası Kriz Grubu'nun bir AB yetkilisi ile 8 Mayıs 2007'de Brüksel'de yaptığı mülakattan).

Bütün bunlar hiçbir sonuç vermedi. Yeşil Hat Düzenlemesi başlamadan bitti; çünkü Türkler ticaretlerinin %3'ünden fazlasını Rumlara emanet etmek istemediler. Destek paketi gecikti; çünkü Rumlar paketin hukuki zeminini sorgulamaya aldılar. Ama yaklaşık 2 yıl sonra 2006'da paket için onay çıktı. 20 kadar AB yetkilisi şimdilerde Türk tarafının projelerinde çalışmakta, ancak tüm faaliyetleri Rum tarafınca kontrol edilip, sınırlandırılmaktadır.¹³⁹ Rum tarafı Ercan Havaalanı'na doğrudan uçuş teklifini reddetti. Ayrıca da Avrupa Komisyonu'nun Türk kesimi ile "Doğrudan Ticaret Düzenlemesi"ni engelledi. Böylece AB, Türk tarafına referandum öncesinde vermiş olduğu sözlerin çoğunu tutmamış oldu. Çünkü Rum yöneticiler AB hükümetleriyle pazarlıklar yaparak Türk tarafına yönelik imtiyazların kendi ulusları aleyhine "hayati önem taşıdığını" iddia ettiler ve AB yöneticileri de Rumların bu iddialarına saygı duydu. Sonuçta Kıbrıslı Türklerin 2004 referandumundaki AB'ye yönelik güven duyguları yerini doğal olarak haksızlık duygusuna bıraktı.¹⁴⁰

2004'te Rumlar referandumda birleşmeye "hayır" dedikleri için AB'de pek hoş karşılanmadılar.¹⁴¹ Ancak 1990'larda AB-Türkiye yakınlaşmasını yavaşlatmak isteyen bazı AB ülkeleri Yunanistan'ın Türkiye ile ihtilaflarını kullanarak Kıbrıs sorununu gündeme getirdi ve Türkiye'nin kabul edilebilmesi için ele alınacak diğer meselelerden önce Kıbrıs sorununun çözülmesi gerektiğini savundular.¹⁴²

¹³⁹ AB ekibi kırsal alanda su temini, su atıkları, küçük esnafın geliştirilmesi, Yeşil Hat'taki tampon bölgede bulunan mayınların temizlenmesi, 1963-1974 arası kaybolan Türklerin bulunması gibi projelere destek sağlamaktadır. Fonları Avrupa Komisyonu kontrol etmektedir. Bu yüzden çalışmalar aksamaktadır, çünkü Türk tarafının resmi yetkilileriyle AB'nin resmi antlaşma yapması mümkün değildir. İhaleler Brüksel'de yapılmaktadır. "Rumlar bu uygulamanın Türkleri kendi etki alanlarına çektiğini düşünürken, Türkler ise bunu kendilerini AB ile ilişkilendiren bir uygulama olarak görmektedirler. (Uluslararası Kriz Grubu'nun AB yetkilisi ile Mayıs 2007'de Brüksel'de yaptığı mülakattan).

¹⁴⁰ "Hiçbir şey yapmadılar... sadece para verdiler. Onlar Libya gibi ülkelerle ilişki kurarken biz soyutlanmış bir hayat yaşıyoruz. Hiçbir hakkımız yok, biz istenmeyen adamız. AB, Avrupalıysanız haklarınız var, demeli!" Uluslararası Kriz Grubu'nun bir Kıbrıs Türk yetkilisi ile Mayıs 2007'de Brüksel'de yaptığı mülakattan.

¹⁴¹ "Kıbrıs AB tarafından pek hoş karşılanmadı. Üzerimizde baskı hissettik.", Uluslararası Kriz Grubu'nun bir Rum yetkili ile 7 Mayıs 2007'de Brüksel'de yaptığı mülakat.

¹⁴² Fransa daha önce bu konuya neredeyse hiç girmezken, şimdilerde Fransalı bir yetkili Kıbrıs konusunun Türkiye'nin AB'ye girebilmek için taviz vermesi gereken bir konu olduğunu söylemektedir. (Uluslararası Kriz Grubu'nun 28 Haziran 2007'de Paris'te bir Fransız yetkili ile yaptığı mülakattan).

Aslında Türkiye'den istedikleri şey, Kıbrıs Rum kesimini tüm Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak tanıması ve limanlarını Rum ticaret gemilerine açmasıdır. 24 Ocak 2006 tarihinde Türkiye tarafından oluşturulan ve görüşmelerin yeniden başlamasını hedefleyen yeni bir eylem planı Avrupa Komisyonu, İngiltere ve ABD tarafından kabul gördü, ancak Lefkoşe tarafından reddedildi.¹⁴³ 2006 sonlarında Türkiye'den gelen, Kıbrıslı Türklere de aynı hakkın tanınması şartıyla bir yıllığına bir havaalanı ve bir liman açma teklifi de, gerek Rumların reddetmesi, gerekse Ankara'nın bu teklifi AB zirvesinin başlamasından hemen önce yapması nedeniyle fazla müzakere ortamı bulamadı ve sonuçsuz kaldı.

3. Yunanistan Örneği

Bugün yaşanan Kıbrıs sorunu bir bakıma 1999 öncesinde Yunanistan'ın itirazlarının ve Türkiye'nin inatlarının AB-Türkiye ilişkilerini olumsuz etkilediği dönemi hatırlatmaktadır. Ancak yine de bazı temel farklılıklar vardır. Her şeyden önce, bugün Yunanistan artık farklı bir rol oynamaktadır. Her ne kadar Yunan hükümeti temel noktalarda Rum yönetimini destekliyor olsa da, Annan planına destek verdi ve Türkiye'nin AB yolunu kesmedi. Yunanistan'ın siyasi seçkinleri iki topluma dayalı çözüm öneren Annan planını Türkiye'deki politikacılardan daha fazla desteklediler.¹⁴⁴

Şubat 2008'de Rum kesiminde yapılacak olan seçimler belki Rum yönetiminin politikalarında bir değişime yol açabilir ve katı başkan Tassos Papadopoulos'un yerine birleşme yanlısı bir lider gelebilir. Unutulmamalıdır ki, Ankara-Atina arasındaki ihtilaf seçimlerden sonra iş başına gelen yeni hükümetin, Türkiye'nin AB'ye girmesinin Yunanistan'ın stratejik çıkarlarına uygun olduğu şeklinde bir karar değişikliğine gitmesiyle çözüldü. Bazı Rum yetkililer de aynı şekilde düşündüklerini söylemektedirler.¹⁴⁵ Ancak Rum halkının şimdilik kendilerinden üç kat daha fakir, nüfus olarak beş kat daha az olan, ama eşitlik isteyen komşularıyla

¹⁴³ Türkiye'nin hazırladığı eylem planı şunları öngörmekteydi: "Türk limanları Rum ticaret gemilerine açılacak; Türk hava sahası Rum uçaklarına açılacak. Bunların karşılığında ise, Kuzey Kıbrıs'ta limanlar ve havaalanları açılacak; Kuzey Kıbrıs AB Gümrük Birliği'ne dahil edilecek; Kıbrıs Türk kesimi uluslararası sportif, kültürel ve diğer sosyal aktivitelere katılacak."

¹⁴⁴ Ziya Öniş, "Greek-Turkish Relations and the Role of the European Union," in Christos Kollias and Gülay Günlük (eds), *Greece and Turkey in the 21st Century: Conflict or Cooperation* (New York, 2003).

¹⁴⁵ Uluslararası Kriz Grubu'nun 7 Mayıs 2007'de bir Rum yetkili ile yaptığı mülakat.

birleşmek için sabırsızlandıklarına dair çok da fazla bir işaret yoktur.¹⁴⁶

Yeni Rum liderliği her şeye rağmen Kıbrıs Rum kesiminin Yunan modelini takip etmesini sağlayabilir. Kıbrıslı Komünistleri temsil eden Akel Partisi 2004 referandumunda mecburen “hayır” kampanyasına katıldı, çünkü Papadopoulos’un partisiyle koalisyon ortağıydı. 2007’de Papadopoulos’tan ayrıldılar ve 2008’de yeni yaklaşımları olan bir liderle ortaya çıkabilirler. Akel Partisi oyların üçte birini alan ve Türk kesiminin endişelerini dikkate alan en büyük Rum partisidir.

Türkler hala iki toplumlu, iki kesimli bir çözümü, Rum tarafı ise tek kesimli bir çözümü savunmaktadır. Bu farklı savunulara rağmen çözüm hala mümkündür. Çoğu Rum, iki toplumlu, iki kesimli çözümü en azından katlanılabilir görürken, Rumların ve Türklerin sadece üçte biri federal çözümü kabul etmemektedir.¹⁴⁷ Her iki tarafta da mevcut çözümsüzlük ortamından memnun olanlar küçük bir azınlığı oluşturmakta, çoğunluk iki toplum arasında daha fazla ilişki istemektedir. Ne var ki, mevcut durum devam etmekte ve %90’ın diğer tarafla herhangi bir irtibatı bulunmamakta, bu durum da yıllar geçtikçe adanın bölünme ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Türk kesiminde yeni nesil birleşik Kıbrıs çözümü için umut taşırken, Rum kesimi gençleri ortak bir geleceğe ilgi duymamaktadır.¹⁴⁸ Kısacası, iki taraf da çözüm konusunda karamsardır.¹⁴⁹

¹⁴⁶ 2003’te Rum kesiminin kişi başına milli geliri 15,400 avro, Türk kesiminin ise 5,240 avro idi. Willem Noe and Max Watson, “Convergence and Reunification in Cyprus: Scope for a Virtuous Circle”. ECOFIN Country Focus, vol. 2, issue 3, Avrupa Komisyonu, Brüksel, 2004.

¹⁴⁷ BM araştırmasına göre Rumların %47’si iki toplumlu, iki kesimli çözümü “katlanılabilir”, %19’u ise “tatmin edici” bulmaktadır. Her iki taraf diğer tarafın yerleşim planlarıyla ilgili niyetlerini yanlış algılamaktadır. Türkler, Rumların federal çözüm önerisini daha baştan reddedeceklerini düşünmekte, ancak araştırmalar çoğu Rum’un federal çözümü ikinci en iyi alternatif olarak “katlanabilir” bulduklarını ortaya koymaktadır. Buna karşılık Rumlar da, Türklerin birleşik bir devleti “tatmin edici” bulacaklarını düşünürken, aslında Türkler bu çözümü baştan reddedeceklerini söylemektedirler. “The UN in Cyprus: An Intercommunal Survey of Public Opinion by UNFICYP” (Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü), 24 Nisan 2007.

¹⁴⁸ Uluslararası Kriz Grubu Raporu No.171, *The Cyprus Stalemate: What Next?*, 8 Mart 2006.

¹⁴⁹ Rumların %57’si ve Türklerin %70’i “sorunun yakın gelecekte çözülmeyeceğini” düşünmektedir. “The UN in Cyprus: An Intercommunal Survey of Public Opinion by UNFICYP”, United Nations Peacekeeping Forces in

Rumların yukarıda ele aldığımız “osmosis” (geçişim) düşüncesinin herhangi bir sonuca ulaşması mümkün değildir. Çünkü Türkler Lefkoşe’nin pasaportlarına Rum tarafını tanıdıkları için değil, sadece AB avantajlarından yararlanmak için başvurumaktadırlar. Türk tarafında bulunan yeni yerleşimciler ki bunlar Kıbrıslı Türk nüfusun muhtemelen yarısını oluşturmakta, zaten bu uygulamadan yararlanamamaktadır ve de üniter bir devlet sistemine entegre olmaya da pek uygun değildir.¹⁵⁰ Bu çözümsüzlük ne kadar uzarsa, Türk tarafındaki yeni yerleşimcilerin sayısı o kadar artar. Yine aynı şekilde, çözümsüzlük ne kadar uzarsa, Türk tarafının uluslararası tanınırlık ihtimali o kadar yükselir.¹⁵¹ Bu uzun vadeli sonuçlar, elbette Rumların hoşnut olacağı sonuçlar olmayacaktır.

B. KEMALİZM

Adını Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ten alan Kemalizm 1923’ten bu yana Türkiye’nin rehber ideolojisi oldu. Kemalizm’in simgesi, cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik, devrimcilik, milliyetçilik ve devletçilikten oluşan 6 oktur. Bu ilkeler, Osmanlı İmparatorluğu’ndan kopuşun, devlet ve hukuk sisteminde İslami kurallardan vazgeçişin, sultanlık yerine ulusçuluğun, merkezi bürokrasi ve ekonomiye geçişin simgeleri idi.

Türklerin büyük çoğunluğu bu ilkelerle eğitildikleri ve kendilerini Atatürkçü olarak tanımladıkları için Kemalistlerin tanımını yapmak ve miktarını belirlemek zordur. Ancak, Temmuz 2007 seçimlerinde Kemalist olduğunu söyleyen ve bizzat Atatürk tarafından kurulan Cumhuriyet Halk Partisi seçimlere katılanların beşte birinin oyunu almıştır. Kemalist dünya görüşü doğrultusunda yayın yapan Cumhuriyet

Cyprus (Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü), 24 Nisan 2007.

¹⁵⁰ Rumlar, Türk tarafında Türkiye’den göçenlerin nüfusunun 120.000 olduğunu ve eski Kıbrıslıları geçtiğini iddia etmektedir. Türkler ise bu rakamın abartı olduğunu, bunların nüfusunun 40.000-60.000 dolayında olduğunu söylemektedir. Annan planına göre ise her iki tarafta sonradan vatandaşlık verilenlerin sayısı 45.000’i geçmeyecek ve nüfusun ancak %5 kadarına oturum hakkı verilecektir.

¹⁵¹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 1983’teki bağımsızlık ilanı ile birlikte uluslararası toplumdan soyutlandı. Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yetkililerine dış dünyada 2004’e kadar pek kulak veren olmadı. Ancak şimdilerde KKTC başkanı, Avrupa Komisyonu başkanı, ABD ve İngiltere devlet bakanları, Rusya, Almanya ve Hollanda Dışişleri bakanları tarafından kabul edildiler.

gazetesinin tirajı da çok sınırlıdır.¹⁵² Kemalist fikirler, Atatürkçü Düşünce Derneği gibi emekli subayların liderliğini yaptığı sivil toplum örgütleri tarafından savunulmaktadır. En güçlü, en saygın ve en disiplinli Kemalistler Türk Silahlı Kuvvetlerinin subaylarıdır. Türkiye’de bu seçkinler grubu, Kemalist kadrolar olarak tanımlanmaktadır.

Bugün Kemalistler için en önemli mücadele alanı, politikalarını açık bir şekilde dine dayandıran partilere veya gruplara karşı çıkmayı gerektiren laikliktir. 1950’de çok partili demokrasiye geçişten sonra Kemalist Cumhuriyetçilere muhalif olan sağ kanat partiler hep İslami hassasiyetlere göndermelerde bulundular. 1970’lerde tüm referanslarını İslamcılıktan alan ve kısmen Avrupa’da 1960 ve 1970’lerdeki Türk işçi deneyiminden geçmiş gruplardan ilham alan ve bu gruplarca finanse edilen bir parti ortaya çıktı. 1980-1983 askeri darbe yönetiminin Kemalist generalleri bu partiye, kırsal kesimdeki batıl inanışlara ve Sovyet yanlısı Marksist ideolojiye karşı koymak için, zaten Türklerin çoğunun taraftarı olduğu devlet yanlısı Sünni-Hanefi İslam öğretimini destekledi.¹⁵³ Dini yönelimli aileler o zamanlar çocuklarını daha çok, aslında imam yetiştirmek üzere açıldığı varsayılan, İmam-Hatip Liseleri’ne gönderiyorlardı.

Bu yeni yaklaşım, dine daha bağlı insanlardan oluşan yeni bir toplumsal tabakanın doğmasına ve İslam’ın kurumsallaşmasına neden oldu. Bu yeni durum, bir taraftan laik kadrolar için hayal kırıklığı yaratırken, diğer taraftan İslamcı politikanın iyi bir eğitimle modernize olmasını sağlayan bir sonuç doğurdu. Çekirdek kadrosunu dini okullardan yetişen politikacıların oluşturduğu AKP ve kırsal kesimin şehirleşen çocukları 2001’de İslamcı gelenekçilerden ayrıldılar.

Ancak Kemalistler, AKP lideri Erdoğan’ın AKP’nin muhafazakar ve demokratik bir parti olduğu ve kendisinin gençlik yıllarındaki İslamcı düşüncelerini terk ettiği yönündeki açıklamalarını inandırıcı bulmamaktadırlar. Dahası, AKP’nin devletin temel ilkelelerini sulandıracağını iddia etmektedirler.¹⁵⁴ Ayrıca,

¹⁵² Türkiye’de günde 5 milyon dolayında gazete satılmakta, bunlar arasında Cumhuriyet 80.000 ile 16. sırada yer almaktadır. www.sonsayfa.com, 30 Nisan 2007.

¹⁵³ “Yobazlar, Müslümanlığın fes veya sarık takmakla olacağını, üfürükçülerin hastaları iyileştireceğini... kadınlara tesettür giydirmek ve onları cahil bırakmak gerektiğini düşünmektedirler.” Kenan Evren, 1980-1983 askeri rejiminin lideri, 1982-1989 arası T.C. Cumhurbaşkanı, *Kenan Evren’in anıları*, İstanbul 1991.

¹⁵⁴ Anayasa hukukçusu ve AKP milletvekili olan Zafer Üskül, partisinin seçim beyannamesinde yer alan yeni

AB’nin tam üyelik sözünü kuşkuyla karşılamakta ve yine AB’nin AKP’yi benimsemesini, ülkeyi tekrar İslam dünyasının kollarına atacak bir politikanın eseri olarak görmektedirler.¹⁵⁵

Kemalistler 1923-1950 arasında kendi kadrolarının üst kademelerde bulunduğu tek partili devlet yönetiminin mirasının ellerinden çıkmasını kabullene-mediler. Nisan ve Mayıs 2007 tarihlerinde Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin raydan çıkmasına önderlik eden ve bazılarını üzen, bazılarını sevindiren Kemalist eylemler, geçmişte Kemalizm adına yapılan darbeleri ve demokrasi müdahalelerini anımsatmaktaydı.¹⁵⁶ 2007 seçimlerine giren ve milletvekilliğini kıl payı kaçıran bağımsız bir adaya göre, “2007’nin politik gerginliği aslında Türkiye’nin 1920’lerin Avrupasını mı, yoksa 2000’lerin Avrupasını mı izleyeceği üzerine gerçekleşti.”¹⁵⁷

Ancak, tüm Kemalistlerin Avrupa’ya karşı olduğunu ve AKP’nin de tamamen Avrupa yanlısı olduğunu söylemek çok basit bir yorum olur. 1988-2002 arasında AB yolunda kritik reformları yapan ve 2002’den sonra AKP’ye Türkiye’yi AB’ye daha da yakınlaştırmasının zeminini hazırlayan Kemalist düzendi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 2005’te Türk üniversitelerindeki başörtüsü yasağını onaylaması, AB yolunda yapılacak liberal reformların Kemalist tarzı laikliğe karşı kendi ellerini güçlendireceğine inanan AKP’nin reform hevesini kırdı.

---

anayasanın Kemalizm’e atıfta bulunmayacağını açıkladı: “İdeolojisiz bir anayasamız olmalı... Mustafa Kemal Atatürk ile Kemalizm birbirinden ayrı şeylerdir.” Mülakat, *Sabah*, 27 Temmuz 2007.

¹⁵⁵ ABD ve AB niçin AKP’yi desteklemektedir? Çünkü AKP Türkiye’yi AB’den uzaklaştırmakta, Ortadoğu’ya doğru sürüklemektedir. ABD ve AB paradoksal olarak AKP taraftarıdır çünkü AKP’nin onların isteklerini yerine getireceğini düşünmektedirler. Onlara göre, Türkiye laiklikten uzaklaşmalı ve ılımlı bir İslam ülkesi olmalıdır. AKP bu amaç için çok uygundur.” Yalçın Doğan, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 2007.

¹⁵⁶ “Türkiye’yi Avrupa’daki son totaliter ülke olarak tanımlayabilirim.” Ragıp Zarakoğlu, Sol kanat yayıncı, NOS dergisindeki mülakattan, 16 Temmuz 2007.

¹⁵⁷ Bağımsız aday Baskın Oran, *NOS Dergisi*, 17 Temmuz 2007. Türk Silahlı Kuvvetleri demode olduğu şeklindeki suçlamalara karşı duyarlıdır: “Türkiye Cumhuriyeti kendi ulusal ve üniter yapısının geçmiş dönemlerden kalma eski bir yapı olduğu gibi bir düşünceyle karşı karşıyadır. Milletimiz bu tehlikeli yaklaşımın bilincinde olmalıdır.” Basın Bülteni, Genelkurmay Başkanlığı internet sayfası, 8 Haziran 2007. Aynı zamanda bkz. Sabrina Tavernse, “Alliances Shift as Turks Weigh a Political Turn”, *The New York Times*, 20 Temmuz 2007.

1. Türk Silahlı Kuvvetleri

Kemalizm'in herhangi bir şekilde sulandırılması, silahlı kuvvetleri ve onun ataerkil yapısını koruyan kanunlar ağını tehdit etmektedir.¹⁵⁸ Silahlı kuvvetler eskiden siyasi gücünü emekli asker veya Kemalist şahsiyetler arasından seçilen ve tıpkı bir senato gibi kanunları veto etme yetkisi olan cumhurbaşkanlığı makamında icra etmekteydi. Dahası, askeri yönetim zamanında çıkarılan gerek 1982 anayasası gerekse diğer kanunlar silahlı kuvvetlere Milli Güvenlik Kurulu'nda eğitim ve güvenlik alanında esaslı görevler tevdi etmişti.

Mevcut ordu yönetiminde AB'ye karşı bir güvensizlik ve antipati vardır. Bunun nedeni de AB'nin Türkiye'de üstlendiği siyasi role karşı olması, AB ülkelerinin Kürtlere ve diğer etnik gruplara açıkça destek vermesi, özellikle de PKK'ya müsamaha göstermesidir.¹⁵⁹ AB reform paketleri sürekli olarak ordunun gücünü sınırlandırdı, savunma bütçesini teftişe açtı ve Milli Güvenlik Konseyi'nde ordunun egemenliğini sınırlandırdı.

AB'ye karşı hissedilen ordudaki bu kırgınlığı yeni nesil subaylarda görmek mümkündür. 1991'e kadar generaller subaylık dönemlerini hep Avrupa ile aynı

saflarda geçirdiler, çünkü Sovyetler Birliği'ne karşı NATO'da birlikte yer almışlardı. Ancak daha sonra subayların birçoğu Irak sınırında ve Güneydoğu'da PKK ile çatışmak zorunda kaldı. Bu çatışmalar sırasında AB'nin desteğini almak bir yana, eleştirilerine maruz kaldılar.¹⁶⁰ Şimdilerde Türk halkı da ABD'yi Türkiye'ye yönelik en önemli askeri tehdit olarak görmektedir.¹⁶¹ Emekli bir Türk amirali şunları söylemektedir: "Biz kendimizi Batılı bir ülke olarak gördük. Soğuk savaştan sonra her şey bir anda değişti. AB genişlemeye başladı. Eski Varşova Paketi ülkelerinin önüne kırmızı halı serildi. Ama sıra Türkiye'ye geldiğinde 'AB size göre değil!' dediler. Bizim başka bir dünyaya ait olduğumuzu söylediler. Biz de 'şimdi biz kimiz?' diye düşünmeye başladık."¹⁶²

Ordunun Nisan-Temmuz 2007'deki eylemleri 1960, 1971, 1980 ve 1997'de siyasete yapılan müdahaleleri hatırlattı. Önce, emekli generallerin Orgeneral Büyükanıt'ı laiklik karşıtı birisinin cumhurbaşkanı olmaması için gerekli önlemleri alması için kışkırttıkları söylentileri yayıldı.¹⁶³ Aralık ve Ocak aylarında ordu AKP'nin AB yönelimli Kıbrıs politikasına karşı olduğunu defalarca ifade etti. Daha sonra 12 Nisanda Büyükanıt genelkurmay başkanı olarak ilk basın toplantısını yaparak Güneydoğu'daki şiddet için hükümeti suçladı, ayrıca da o günlerde düzenlenen Kemalist gösterileri onayladığını hissettirerek, cumhurbaşkanının "sözde değil özde laik" olması gerektiğini vurguladı.

13 Nisan'da bir askeri savcının talimatıyla haftalık Nokta dergisi polis tarafından görülmemiş bir şekilde basıldı. Nokta dergisi o günlerde ordu ile hükümet aleyhtarı gösterileri düzenleyenler arasında ilişki olduğunu iddia eden ve de AKP iktidara geldiğinden bu yana üst düzey subayların iktidarı ele geçirmek için ne gibi planlar yaptıklarını açıklayan bir amiralin anılarını yayınlıyordu.¹⁶⁴ Bu polis baskını tüm

¹⁵⁸ Köşe yazarı Cüneyt Arcayürek yaygın Kemalist korkuları şöyle seslendirmektedir: "Çankaya'da dindar bir Cumhurbaşkanı, parlamentoda dindar bir meclis başkanı, başbakanlıkta dindar bir başbakan! Ülkeyi elinde tutan bu üçgen ile Başbakan Erdoğan ve AKP'nin üst kademesini oluşturan çekirdek kadro yavaş yavaş kanunları ve YÖK gibi üst düzey devlet kurumlarının başındakileri değiştirecek, Anayasa Mahkemesinin kendi görüşlerini yansıtmayı sağlayacaktır. Hiç kimsenin şüphesi olmasın ki, bunlar orduyu da etkisiz hale getirecek, politika kulvarının dışına atacaktır." *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 2007. Araştırmacı Walter Posch da bu konuda şunları söylemektedir: "Kemalist ideolojinin zayıflaması, silahlı kuvvetlerin zayıflamasının veya etkisini kaybetmesinin ilk adımıdır ki, zaten Kemalizm'i AB'nin empoze ettiği reform paketiyle karşı karşıya getiren noktalardan birisi budur." Walter Posch, "Crisis in Turkey: just another bump on the road to Europe?", Institute for Security Studies, Occasional Paper, No. 67, Haziran 2007.

¹⁵⁹ Genel Kurmay Başkanı Büyükanıt 30 Mayıs 2007'de İstanbul'da yaptığı konuşmada AB'yi etnik azınlıklar icat etmek ve Türkiye'nin bunları tanımasını istemekle suçlayarak, böyle bir şeyin Türkiye'yi böleceğini söyledi. Büyükanıt dolaylı olarak da, Batı'yı "karanlık savaşların" ve 2003'te Gürcistan'daki Gül Devrimi, 2004'te Ukrayna'daki Portakal Devrimi ve 2005'te Kırgızistan'daki Lale Devrimi gibi eski Doğu Bloku ülkelerinde liderlerin devrilmesini sağlayan ve Batı destekli yerel organizasyonların kullandığı, istenmeyen "renkli devrimlerin" arkasında olmakla itham etti.

¹⁶⁰ "Terörist örgütlerle mücadele için uluslararası işbirliği talep ettiğimiz zaman karşılık alamıyoruz." Genelkurmay Başkanı Büyükanıt, 3 Temmuz 2007'de Antalya'daki NATO toplantısındaki konuşmasından. AB, PKK'yı 2002'de terörist örgütler listesine aldı.

¹⁶¹ Türklerin %63'ü ABD'nin askeri bir tehdit olmasından endişe duymaktadır. Pew Global Attitudes Project (PEW Küresel Değerler Projesi), 14 Mart 2007.

¹⁶² Uluslararası Kriz Grubu'nun 25 Nisan 2007'de İstanbul'da emekli bir generalle yaptığı mülakat.

¹⁶³ Aralık 2006'da Avrupalı diplomatlardan, AKP'li yetkililerden ve Türk gazetelerden bazıları bu yönde yazılmış bir mektubu gördüklerini iddia etmişlerdir.

¹⁶⁴ "Turkey: Human Rights Concerns in the Lead up to July Parliamentary Elections", Human Rights Watch, Temmuz 2007.

medyaya orduyu eleştiren yayınlar yapmamaları gerektiği mesajını veriyordu.¹⁶⁵

Her ne kadar başka Kemalist organizasyonlar da katılmış olmakla birlikte, 14 Nisan 2007'den sonra yapılan AKP karşıtı bir seri protesto gösterisinin baş düzenleyicisi jandarma komutanlığı yapmış emekli bir generaldi. Bu gösterilere umulmadık bir şekilde yüz binlerce insanın katılması özellikle genç ve şehirli orta sınıf kadınlar arasında AKP'nin laiklik için bir tehdit olduğu korkusunun ne kadar yaygın olduğunu gösterdi. Göstericiler aynı zamanda AKP'li birisinin cumhurbaşkanı olmasına da karşı çıktılar.

Bütün bu protesto gösterileri AKP'yi Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü cumhurbaşkanlığı adaylığından çekmeye ikna edemedi. Abdullah Gül, parlamentoda normal şartlarda cumhurbaşkanı seçilecekken, 27 Nisan'da Genelkurmay Başkanlığı internet sayfasında laikliğin tehdit altında olduğunu söyleyen bir muhtıra yayınladı.¹⁶⁶ Bu muhtıra, bir başka Kemalist kalesi olan Anayasa Mahkemesi'ne çok güçlü bir mesaj gönderdi ve Anayasa Mahkemesi daha önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gerekli görülmeyen bir şart ileri sürerek cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk iki oturumunda mecliste üçte iki çoğunluğun hazır bulunması gerektiğine karar verdi.¹⁶⁷ Bunun üzerine

¹⁶⁵ "Ordunun bu etkisi, ifade ve basın özgürlüğü üzerinde soğuk duş etkisi yaptı", "Turkey: Human Rights Concerns in the Lead up to July Parliamentary Elections", Human Rights Watch, Temmuz 2007.

¹⁶⁶ "Son günlerde, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesinin olmaması gerekir. Özetle, Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün, 'Ne mutlu Türküm diyene!' anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır." Genelkurmay Başkanlığı 27 Nisan 2007 tarihli internet sayfası.

¹⁶⁷ Anayasa Mahkemesi cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk oturumunda 367 milletvekilinin hazır bulunması gerektiğine karar verdi. Bir Avrupa Komisyonu hakimine göre bu karar "mevcut hükümeti devirmek için alınmış yapay bir karardır." Human Rights Watch bu konuda şunları söyledi: "CHP'nin Anayasa Mahkemesi'ne yapmış olduğu başvurunun sonucunun ne olacağı birçok hukukçu tarafından savunuldu ve anayasada üçte iki çoğunluk şartını gerektirecek bir karar olmadığı sonucu ortaya çıktı. Ordunun muhtıra zamanlaması Anayasa Mahkemesi üzerinde baskı kurdu. Böylece Türkiye'de yargı kararlarının bağımsız olarak alınmadığı

AKP, normalde Kasım'da yapılması gereken genel seçimleri 4 ay öne çekerek erken seçim kararı aldı.

AB, ordunun siyaseti vesayeti altına almasına karşı olduğunu ve demokratik yolla iktidara gelen hükümeti desteklediğini açıklamakta gecikmedi.¹⁶⁸ Bir araştırmacı, "ordunun ancak insanların AB'den ümidini kestiği bir Türkiye'de toplumsal destek bulabileceği" yorumunu yapmaktadır.¹⁶⁹ Türkiye'nin AB ile yakınlaşmasındaki uzun tarihi süreci dikkate aldığımız zaman hala iyimser bir durum söz konusudur. Sonuçta ordu ana hedefine ulaşamadı. Büyük şehirlerde düzenlenen hükümet aleyhtarı gösterilerde bile, kalabalıklar "şeriata ve darbeye hayır!" sloganlarıyla generallere karşı ikircikli bir duruş sergilediler. Her ne kadar eski cumhuriyetçi şehirli orta sınıf, ordunun AKP saflarına doğru açtığı ateşi hoş karşıladıysa da, 500'den fazla aydın ve akademisyen demokratik süreci destekleyen bir bildiri yayınladı.

Modern hayat tarzlarına karşı bir tehdit olduğunu savunan çok sayıda insana rağmen, hiçbir laik parti bu gösterilerde ortaya çıkan enerjiyi politika sahnesine kanalize edemedi. Silahlı kuvvetler 8 Haziran'da yayınladığı beyanatta bir adım daha ileri giderek protesto gösterilerinin bir başka boyutla devam etmesini istedi. Bu defa hedef Orgeneral Büyükanıt'ın AKP'nin Kürt ve Irak politikalarını eleştirisinden hareketle "bölücü terör"dü, fakat bu talep karşılık bulmadı.¹⁷⁰ Temmuz 2007 seçimlerinde ordunun söylemlerini en fazla seslendiren parti olan Kemalist CHP, oyların ancak %20.8'ini alabildi. AKP ise 2002 seçimlerine göre oylarını %13 artırarak %46.7 oy aldı. Seçimlerden önce cumhurbaşkanını halkın

yönündeki iddialar güçlenmiş oldu." "Turkey: Human Rights Concerns...", Human Rights Watch, Temmuz 2007.

¹⁶⁸ AB'nin genişlemeden sorumlu yetkilisi Olli Rehn "Türkiye'nin ordunun üzerinde üstün bir demokratik sivil iktidara ihtiyacı olduğu" uyarısında bulundu. Mülakat, *Financial Times*, 3 Mayıs 2007. Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Ria Oomen-Ruijten bu konuda şunları söylemiştir: "Başbakan Erdoğan cumhurbaşkanlığı seçiminde müdahale tehdidinde bulunan ordudan korkmadığını gösterdi. Bu nedenle bizim saygımızı hak etmektedir." 32 Avrupa politika yapıcısı, bir bildiri ile Avrupa hükümetlerine Türk demokratlarını destekleme çağrısında bulundu. *International Herald Tribune*, 16 Mayıs 2007.

¹⁶⁹ Walter Posch, "Crisis in Turkey: just another bump on the road to Europe?", Institute for Security Studies, Occasional Paper, No. 67, Haziran 2007.

¹⁷⁰ Marjinal bir parti olan İşçi Partisi ordu adına yeni bir gösteri düzenlemeye çalıştı; bunun üzerine ordu yeni bir bildiri yayınlayarak hiçbir parti ile özdeşleşmediğini açıkladı. Basın Bülteni, Genelkurmay Başkanlığı internet sayfası, 9 Haziran 2007.

seçmesi için meclisten referandum kararı çıkaran AKP, seçimlerde bu kararının da olumlu sonuçlarını aldı.

AKP halktan aldığı bu kuvvetlendirilmiş vekaletle ordunun itirazlarını ve cumhurbaşkanı adayının tespitinde uzlaşması gerektiğine inanan bazı taraftarlarının görüşlerini dikkate almadan Abdullah Gül'ü tekrar cumhurbaşkanı adayı yaptı. Ancak AKP bu konuda tedbirli olmalıdır; çünkü ordu ülkenin en güvenilir kurumları arasında yer almakta ve ana çizgide güvenilir bir muhalefet partisinin yokluğu nedeniyle siyasi ağırlığı güçlenmektedir. Ayrıca ordu Türkiye'de bugün var olan ve AKP'ye pek de sempatisi olmayan bir başka akımın, ulusalcı yükselişin de en potansiyel temsilcisidir.

2. Ulusalçılık (Yeni-Milliyetçilik)

Kemalistler, çok dinli ve çok milliyetli bir yapı arz eden Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından homojen bir Türk kimliği oluşturmaya çalıştılar. AB'ye giriş sürecinin yavaşlaması ve Kıbrıs meselesinde AB'nin ihanetine uğranıldığı hissini ortaya çıkmasıyla birlikte, Türkiye'de ulusalcılık (yeni-milliyetçilik) yükselişe geçti. Bu milliyetçilik (ulusalcılık) küçük çaplı aşırı sağcı partilerin temsil ettikleri İslam, faşizm ve Türkçülük karışımı olarak 1970'lerde ortaya çıkan milliyetçilikten farklıdır. Ulusalcı gruplar yabancılara ve Hıristiyanlara karşı bir duruşun da temsilcileri oldular.¹⁷¹ Bu yeni oluşumun daha kapsamlı adı, vatanseverlik çağrışımı olan ve bu nedenle ırkçı bir ima içeren *milliyetçilikten* ayrılan *ulusalcılıktır*. Temel referansını Atatürk'ün kendi kendine yeten bir ulus vizyonundan alan ulusalcılık olgusu, Nisan-Haziran gösterilerinde yüz binleri sokaklara döken ana unsurdur. Ulusalcı dünya görüşü bu gösterilerde atılan bir sloganda özet ifadesini buluyordu: "Ne ABD, Ne AB, Tam Bağımsız Türkiye".

Ulusalcılık, politika yapımcılarla AB reformcuları arasında bir engel oluşturmaktadır. Bu durumun AB'nin Türkiye'ye karşı soğukluğundan mı kaynaklandığı, yoksa ulusalcılığın mı reformları yavaşlattığı, AB'ye giren diğer ülkelerde AB reformlarına karşı görülen ters tepki ile aynı olup olmadığı, ya da AB ülkelerinde de görülen küreselleşme karşıtı ulusalcı tepkilerle eşdeğer olup olmadığı hala tartışılmaktadır. Bazıları bu durumu, "Amerika'nın Türkiye'yi parçalamak istediğini" düşünenlerin sayısının giderek arttığı gerekçesiyle Amerika karşıtlığı ile ilişkilendirilmektedir.¹⁷² Daha önce hava kuvvetlerinde görev yapan, şimdi AKP milletvekili olan Suat Kınıklıoğlu bu konuda şunları söylemektedir: "Ulusalçılık gerek parti hatlarında, gerekse kentsel ve kırsal hatlarda yankılanmaktadır. Ulusalçılık AB'den şüphe duymaktadır, oldukça Amerikan karşıtıdır, küreselleşmeye muhaliftir. Bu eğilim internetteki sohbet odalarında rahatlıkla görülebilmektedir."¹⁷³

Bu yeni durum çok kolay bir şekilde gözlemlenebilir. Türk bayrakları her yerde dalgalanmakta, bazı tepelere o kadar büyük bayrak asılmaktadır ki, 10.000 metre yükseklikte uçaktan görülmektedir. Haşin ve mağrur bakışlı Atatürk fotoğrafları her yerde hâzır ve nâzırdır. Bu fotoğraflara kimi zaman Çanakkale'de İngilizlere karşı kazanılan zaferi simgeleyen bir resim eşlik etmektedir: İki acemi asker, yüzleri güneşten yanmış, elbiseleri paçavraya dönmüş, üzerleri toz toprak kaplı, ama hala hazır olda durmaktadırlar. AB şemsiyesi altında giderek kendini hissettiren Kürt kimliği ve yeni Kürt talepleri bazen ayırimcılığa gidecek kadar Kürtlerden ve Kürtlükten sakınmalara yol açmaktadır.¹⁷⁴ Ancak ulusalcılık, daha önce varlıkları Kemalistler tarafından reddedilen Kürtler üzerine ortaya çıkmış bir durumdur. Şimdilerde aşırı sağcı MHP liderleri bile "Kürt kardeşlerimiz" ifadesini kullanabilmektedir.

Ordudan başka hiçbir lider veya kurum bu duyarlılıkları siyasi alana taşıyamadı. Daha küçük bir parti olan DSP ile seçim ittifakı yapan CHP bunu yapabiliyordu, ama eski ve saygınlığını yitirmiş lider kadrosuyla başarılı olamadı. Cumhurbaşkanı Sezer konuşmaları ve uygulamalarıyla çoğu zaman Batı'yı eleştirdi ve bu yeni ruhla uyum gösterdi, ama asık suratı nedeniyle pek popülerite kazanamadı. Popülist sağ kanat bir parti olan Genç Parti ilginç milliyetçi sloganlarla bu kesimin oylarını kazanmak istedi, fakat liderinin ailesinin dolandırıcılıktan yargılanması nedeniyle başarılı olamadı. Kemalist *Cumhuriyet* gazetesi ulusalcılığı seslendirmek istemekte, fakat bazen dünyanın Türkiye'ye düşmanlığından bahsederek zihin karmaşası yaşamaktadır.¹⁷⁵

Ordudan başka hiçbir lider veya kurum bu duyarlılıkları siyasi alana taşıyamadı. Daha küçük bir parti olan DSP ile seçim ittifakı yapan CHP bunu yapabiliyordu, ama eski ve saygınlığını yitirmiş lider kadrosuyla başarılı olamadı. Cumhurbaşkanı Sezer konuşmaları ve uygulamalarıyla çoğu zaman Batı'yı eleştirdi ve bu yeni ruhla uyum gösterdi, ama asık suratı nedeniyle pek popülerite kazanamadı. Popülist sağ kanat bir parti olan Genç Parti ilginç milliyetçi sloganlarla bu kesimin oylarını kazanmak istedi, fakat liderinin ailesinin dolandırıcılıktan yargılanması nedeniyle başarılı olamadı. Kemalist *Cumhuriyet* gazetesi ulusalcılığı seslendirmek istemekte, fakat bazen dünyanın Türkiye'ye düşmanlığından bahsederek zihin karmaşası yaşamaktadır.¹⁷⁵

¹⁷¹ "Turkey: Human Rights Concerns...", Human Rights Watch, Temmuz 2007.

¹⁷² Işık Üniversitesi rektörü Ersin Kalaycıoğlu'nun 16 Mayıs 2007'de ABD-Türkiye ilişkileri konulu panelde yaptığı konuşmadan.

¹⁷³ Suat Kınıklıoğlu'nun 16 Mayıs 2007'de ABD-Türkiye ilişkileri konulu panelde yaptığı konuşmadan.

¹⁷⁴ Mesela Antalya'da çalışan Kürt göçmen işçiler iş bulmakta zorlanmakta, iş müracaatlarında kendilerine memleketleri sorulmaktadır. Uluslararası Kriz Grubu'nun Mayıs 2007'de Antalya'da bir Kürt işçi ile yaptığı röportaj.

¹⁷⁵ "AKP politikalarından Rusya memnun ve şöyle diyor: 'Harika, Asya'dan ellerini çektiler'; Yunanistan memnun ve şöyle diyor: 'Harika, Kıbrıs'ta ödün verecekler'; Rum tarafı

C. İNSAN HAKLARI VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ SÜRÜNCEMESİ

Türkiye'deki ve yurt dışındaki insan hakları gruplarına göre, insan haklarında ve güvenlik güçlerinin davranış kalıplarında meydana gelen olumlu gelişmeler 2005'ten sonra yavaşladı. Uluslararası Af Örgütü'ne göre önceki yıllarda karakollardaki sistematik işkencelerde düşüş görülmesine rağmen, "polis ve jandarmanın işlediği insan hakları ihlalleri cezasız kalmaktadır". İnsan hakları ve ifade özgürlüğü konusunda Türkiye'nin mi, yoksa AB'nin mi ayak sürüdüğü tartışılmaktadır; ancak bu durumdan her ikisi de sorumludur. Human Rights Watch organizasyonuna göre, "Bazı AB ülkelerinin Türkiye'nin üyeliğine destek vermemesi Türkiye'deki reformcuları zayıflatırken, reformlara karşı olanları güçlendirmektedir... Türkiye'nin AB adaylığını canlı tutmak, ülkedeki insan hakları reformları için en iyi destek olacaktır."¹⁷⁶

Devletin laiklik ve Kürt politikalarını, orduyu ve resmi devlet tarihini şiddete başvurmadan eleştirenlere yönelik yasal takibatlar tekrar artmaktadır. BIANET haber ajansına göre, hakkında dava açılan gazeteci, yayıncı ve eylemcilerin sayısı 2005'te 157 iken, 2006'da bu rakam 293'e yükselmiştir. Temmuz 2007 tarihli bir yasa, güvenlik güçlerine daha önce AB reformları sırasında kaybettikleri izinsiz arama yapma yetkisini geri verdi. En kötüsü de, bazı Hıristiyanların milliyetçi ilhamlarla öldürülmesi oldu.

Dini ve etnik azınlıklara yönelik aşağılama, hoşgörüsüzlük ve nefret uyandıran konuşmalar AB-Türkiye ilişkilerini sürekli olarak olumsuz etkileyen sorunlar oldu. Avrupa'nın yakın tarihinde mesela Almanya'da Türklere yönelik ırkçı saldırılar nedeniyle alışık olduğu bu tür eylemlere Türkiye de giderek alışmaya başladı ve AB rüzgarının olumsuz esmesiyle birlikte durum daha da kötüleşti. Bu olumsuzluk, Haziran 2007'de İçişleri Bakanlığı genelgesinde "bu saldırılar farklı yaşam biçimi, inanç ve fikirleri olan vatandaşlar arasında korku, panik ve düş kırıklığı yaratmaktadır" ifadeleriyle yer aldı.¹⁷⁷

---

memnun ve şöyle diyor: 'Harika, Kıbrıs Türk tarafını geriletmek için her şeyi yapacaklar'; ABD memnun ve şöyle diyor: "Gizli antlaşmalarla onlara açıktan yaptırmadığımız her şeyi yaptırabiliriz..."; AB memnun ve şöyle diyor: 'Türkiye'ye bir genel vali tayin etseydik bundan daha iyisini yapamazdı'. Mustafa Balbay, *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 2007.

¹⁷⁶ "Turkey: Human Rights Concerns...", Human Rights Watch, Temmuz 2007.

¹⁷⁷ Tüm valiliklere gönderilen bu genelge, saldırıları önlemek için gerekli tedbirlerin alınması, soruşturulması,

Buzdağının görünen kısmında bir dizi cinayet vardı. Şubat 2006'da İtalyan papaz Andrea Santoro öldürüldü; Ocak 2007'de Türk-Ermeni editör ve insan hakları savunucusu Hrant Dink öldürüldü; Nisan 2007'de Malatya'daki İncil yayınevinde çalışan bir Alman ve iki dönme Müslüman olmak üzere 3 Protestan öldürüldü. Her bir olayda polis çok hızlı bir şekilde radikal sağ-kanat gruplardan gelen genç zanlıları yakaladı. Yakalananlardan bazıları, eylemi İslamcı dini yorumlardan etkilenerek yaptıklarını söylediler de, uç fikirli İslami köktencilikler bu olaylarda yoktu. Ermeni editör Hrant Dink'in öldürülmesinde emniyet teşkilatı içinden bir grubun olayla bağlantısı olduğu yönünde güçlü deliller ortaya çıktı.

Kiliselere karşı bazı saldırılar, kilise bahçesine ateş açmak, azınlık liderlerini telefonla tehdit etmek gibi eylemler görülmektedir. Yetkililer Hıristiyan gruplara kilise inşaatı için izin vermekte gönülsüz davranmakta, yeni grupların açtıkları kilise evlerini resmi olarak kabul etmemekte, Türkiye'ye yerleşmiş olan yabancılara bile bu tür hakları vermemektedirler. Tarih kitapları hala azınlıkları potansiyel veya gerçek hainler olarak göstermektedir. Devlet, İstanbul'daki Rum Ortodoks Patrikliğinin ekümeniklik sıfatını kabul etmemekte, 1971'de kapatılan Heybeliada Ruhban okulunun açılmasına izin vermemektedir. AB, aday ülkenin iyi niyetini gösteren işaretler olarak gördüğü bu politikaların değiştirilmesi için çaba göstermektedir.

Cumhurbaşkanı Sezer'in Aralık 2006'da aslında yasal statüye sahip olan vakıflarla ilgili olarak çıkarılan olumlu yasayı veto etmesi, Türkiye'nin "hoşgörülü bir kültürel mozaikler" ülkesi olduğu şeklindeki iddianın doğru olmadığı hissini uyandıran bir tavır oldu. Organize dinlerden, dini gruplardan, cemaatlerden korkmaya devam eden bir Türkiye, AB ile yakınlaşmasında her zaman sorun yaşayacaktır. Türkiye, farklı Müslüman gruplar da dahil olmak üzere, dinlere yasal statü vermeli, ayrımcılık gözeten yasalar dolayısıyla bugüne kadar hep çarpık bir yapılanmaya gitmek zorunda kalan dini vakıflara tapu senedi tahsis etmelidir.¹⁷⁸ Geçmişte birçok vakıf mülküne devlet kararıyla el konuldu ve gizli-kapaklı bir şekilde satıldı. Başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'yi mahkum etti. Mesela Ocak 2007'de Türkiye'yi keyfi istimlak yaptığı için para cezasına çarptırdı. Yine benzer bir şekilde İnsan Hakları Mahkemesi, daha önce mülkünü istimlak ettiği bir

---

tehditlere karşı önlem alınması ve sosyal hoşgörü buluşmalarının teşvik edilmesi çağrısında bulundu.

¹⁷⁸ Hiçbir yasal koruması olmayan Ermeni ve Rum vakıfları arasında, mal varlıklarını Hz. Meryem veya Hz. İsa adına kaydederek korumaya çalışanlar bile oldu.

ermenî vakfî ile anlaşmaya varması için Türk hükümetini ikna etti.

Din konusu AB ilişkilerinde yapay bir konu değildir. Yukarıda da değindiğimiz üzere, gerek cumhuriyetçiler, gerekse İslamcılar din alanını, Hristiyan Batı olarak niteledikleri güçlü dış mihrakların kötü niyetlerini ve gizli hedeflerini uyguladıkları bir alan olarak görmektedirler. AKP bu savunmacı düşünce yapısını 1950'lerde Demokrat Parti'den, 1980'lerde Anavatan Partisi'nden miras kalan merkez sağın mirasını takip ederek değiştirmek istemektedir. Yaşanan tarih, bu sorunun ne kadar zor olduğunu göstermektedir; çünkü bugün Türkiye'de yaşayan milyonlarca insan Hristiyan devletlerin genişlemesi üzerine Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmesiyle birlikte doğum yerleri olan vatanlarından kovulup Türkiye'ye yerleşen, bu arada da milyonlarca Türk veya Müslüman'ın hayatını kaybettiğini gören insanlardır.¹⁷⁹ Bu mülteci Türkler daha önce Rum, Ermeni gibi gayri Müslimlerin Batı'ya gitmek üzere terk ettikleri Anadolu kentlerine yerleştiler. Bu hala hazmedilemeyen travmaların en kötüsü Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı yönetiminin Ermenilere karşı gerçekleştirdiği eylemin bugünkü anlamıyla bir soykırım olup olmadığı konusunda yaşanan düellodur.

D. ERMENİ MESELESİ

Ermeni lobileri ve onları destekleyenlerin ısrarlarına rağmen, henüz Türkiye'nin AB'ye girişini Ermeni soykırımını kabullenmesine endeksleyen bir AB tavrı olmadı. Ancak, Ermeni meselesi artık AB'nin gündemine doğru ilerleyen genel bir Avrupa meselesi gibi gözükmeye başladı. Eski Fransa Cumhurbaşkanı Chirac, kendisine Türkiye'nin AB'ye katılmadan önce Ermeni katliamını soykırım olarak kabul etmesi gerekip gerekmediği sorulduğunda, "öyle olması gerektiğine inanıyorum, çünkü ülkeler kendi dramlarını ve hatalarını kabul ederek büyürler, olgunlaşırlar" demişti.¹⁸⁰ Bazı AB ülkeleri Türkiye'den daha AB'ye girmeden bile Ermenistan ile diplomatik ilişki kurmasını ve sınırlarını açmasını istemektedir.

¹⁷⁹ Türk yanlısı bir akademisyen bu dönemde ölen Türk ve Müslümanların sayısının 5 milyon olduğunu iddia etmektedir. Justin McCarthy, *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922* (London, 1996). Diğer akademisyenler bu sayının ancak yarısının öldüğünü söylemektedirler. Türkler tarihte kalan o günleri hala zaman zaman gelen mültecilerle hatırlamaktadırlar: 1989'da Bulgaristan'dan 300.000 Türk Türkiye'ye gelirken, 1988-2004 arasında Ermeniler 800.000 Azeri'yi yerlerinden ederek Yukarı Karabağ'a sürdüler.

¹⁸⁰ Jacques Chirac'ın 30 Eylül 2006'da Erivan'da yaptığı konuşma. Agence France-Presse.

1. Soykırım mı, Katliam mı?

Türkler de Ermeniler de Osmanlı İmparatorluğu'nda Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan sürgünler ve katliamlar sırasında Ermenilerin öldüğünü söylemektedir. Her ne kadar Türkler ölen Ermenilerin sayısının 300 bin, Ermeniler ise 1.5 milyon olduğunu söylese de, asıl sorun ölü sayısı değil, yaşananların bir soykırım olup olmadığıdır. Türkiye, soykırım tanımlamasına kesin bir şekilde karşı çıkmaktadır. Çünkü böyle bir tanımlama kabul etmesi halinde, hem büyük bir itibar kaybına uğrayacak, hem de kendisine çok pahalıya mâl olacak bir tazminat ödeme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Tüm dünyadaki Ermeni lobileri çok hararetli bir şekilde Türkiye'nin soykırımı kabul etmesi için çalışmaktadır.

Ermeni meselesi konusunda Türkiye'nin düşüncesi 2000'lerde daha açık hale gelmeye başladı. Bunda kısmen de olsa AB'nin Türkiye'ye karşı samimi olduğu görüntüsünün belirmesi etkili oldu. Tartışmaların zirvede olduğu 2005 yılında Ermeniler ve Türklerden oluşan akademisyenler İstanbul'da "İmparatorluğun Çöküş Yıllarında Osmanlı Ermenileri: Bilim Adamı Sorumluluğu ve Demokrasi Konuları" başlıklı bir sempozyum düzenlediler. Sanat sergilerinde Ermenilerin hatıralarını dile getiren eserlere yer verildi. Meşhur yazarlar konu hakkında konuştu, yazdılar. Çok satan milliyetçi *Hürriyet* gazetesi Atatürk'ün soykırımı ve faillerini onaylamadığını söyleyen sözlerini yayınladı. Meşhur bir Türk akademisyen İstanbul'da bazı kitapçılarda satılan *Soykırım* başlıklı İngilizce bir kitap yayınladı.¹⁸¹ Soykırım konusu o kadar gündeme geldi ki, televizyon spikerleri "soykırım" ifadesinden önce hep kullandıkları "sözde" ifadesini bazen kazara, bazen bilerek kullanmaz oldular.

Her liberalleşme teşebbüsü, beraberinde karşı çıkışları da getirdi, bazen bu karşı çıkışlar tutucu-milliyetçi hakimlerden geldi. Bu karşı çıkışlar başlangıçta pek fazla etkili olmadı. Ama 2003'te ABD öncülüğünde Irak'ın işgal edilmesiyle birlikte Türklerin Batı algısı olumsuzlaşmaya başladı; AB sürecinde Kıbrıs konusunun gündeme gelmesi ve Avrupa'nın genişlemeyi bir angarya olarak hissetmeye başlamasıyla yol kazaları yaşanmaya başladı. Milliyetçilik yükselişe geçti, reformcu politikacılar biraz kenara çekildiler. Daha sonra Nobel kazanacak olan Orhan Pamuk hakkında bir İsviçre gazetesine "bu topraklarda 1 milyon ermeni öldürüldü" şeklinde beyanat verdiği için, hakkında "cumhuriyeti aşağılama" suçundan

¹⁸¹ Taner Akçam, *A Shameful Act: The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility*, (New York, 2006).

dava açıldı. Bir başka Türk yazar Elif Şafak kayıp Ermenilerin dramını ele aldığı romanında “Türk kimliğini aşağıladığı” gerekçesiyle yargılandı. Tabii bu arada çeşitli ülkelerin parlamentolarının ermeni soykırımını tanımaları yönündeki lobi faaliyetleri hızlandı. Geçen onlarca yılda farklı düzeylerde olmak üzere en az 22 ülke, ABD’de ise 40 eyalet meclisi Ermenilerin lehinde karar aldı. 2006’da Fransız alt meclisi Ermeni soykırımını reddedenlerin tıpkı Yahudi soykırımını reddedenler gibi yargılanmasını içeren bir tasarımı kabul etti.¹⁸²

Liberalleşme adına 2000’li yıllarda dışarıdan gelen bu baskılar resmi düşünce üzerinde tam tersi bir etki yarattı. Soykırımı değilse bile, geçmişi irdeleme konusunda daha açık bir tutum sergileyen AKP’nin reformcuları bu konuda ulusalcı kanada ayak uydurdu. Hrant Dink gibi Ermeniler, tarihi konulardaki tartışmalara yönelik politik müdahalelerin tersine bir etki doğurduğunu söylediler. Yine aynı şekilde, soykırım konusuna Türkiye’nin farklı bir yaklaşım göstermesi hedeflenirse, AB sürecinin geri tepme ihtimali yüksektir.

Türk tarihi üzerinde bu çözülmesi zor gözüken büyük leke kaybolmayacak ve ülke büyük bedel ödemeye devam edecektir. Batılı aydın çevrelerde neredeyse hiç kimse bu konuda Türkiye’yi savunmamaktadır. Türkiye konuyu tartışmak üzere tarihçileri toplantıya çağırır ve bunu gazete ilanlarıyla duyursa bile, bu davet pek rağbet görmemektedir.¹⁸³ Ankara, bu konuda diğer birçok talebin yanı sıra, sık sık Vaşington Büyükelçiliği’nden Ermeni soykırımının tanınması yönündeki faaliyetlerin izini sürmesini istemektedir.¹⁸⁴ Soykırım konusunun sosyal bir leke olarak görülmesi nedeniyle, Paris’teki Türk elçiliğiyle kimse

ilişki kurmak istememekte, bu da “elçinin meslek icraatını epeyce kolaylaştırmaktadır.”¹⁸⁵

Türkiye’ye göre, Ermeni tarafı halen dünya kamuoyunun gözünde mahkemeyi kazandığını düşündüğü için Türkiye’nin toplantı taleplerine cevap vermemektedir. İki taraf bir araya geldiklerinde en az bir defa konuştular. Türk tarafı masaya yapıcı yeni fakirler koyarken, Ermeni tarafı sadece eskiden beri söylenenleri tekrarladı.¹⁸⁶ Türkiye açıklık politikası izleyen bir tarihe sahip değildir, ancak arşivleri açmak gibi yeni açılımlarla Ermeni tarafının yaptığından daha iyi şeyler yapabilir. Hatta savaş zamanının özel koşulları olduğunu, kontrol edilemeyen Kürt militanların eylemlerini ve Rus düşmanı ile işbirliği yapan Ermeni isyancıları gündeme getirerek Ermenilerin hep seslendirdikleri “trajik olaylar”ın etkisini azaltabilir.

Türk ve Ermeni görüşlerini birbirine yakınlaştırmak uzun bir zamanı, çabayı ve AB yakınlaşma sürecinin doğuracağı uluslararası güven duygusunu gerektirecektir. Böyle bir yakınlaşma için Ermeni tarafının da tazminat veya toprak istemek gibi bir uzak hedefinin olmadığını sürekli olarak yinelemesine ihtiyaç vardır. Türkiye’nin artık bu dosyayı kapatmak gibi bir niyetinin olduğunu göstermesi bile, Türkiye’nin ödüllendirilmesini sağlar. Ermeni meselesi nasıl şimdilerde konuyla ilgisi olmayan alanlarda bile Türkiye’yi olumsuz etkiliyorsa, Türkiye’nin geçmişiyle samimi bir şekilde yüzleşmeye hazır olduğunu göstermesi, diğer birçok alandaki söylemlerine kulak verilmesini sağlayacaktır. Ermeniler de ortak akademik çalışmalara katılmalıdır, çünkü Türkiye’yi bugüne kadarki resmi tarih görüşünden farklı düşünmeye itecek tek yol bu gözükmektedir. Son yıllarda Türkler konularını önemli ölçüde değiştirdiler, bundan sonra daha da ilerlememeleri için herhangi bir sebep yoktur.

2. Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Ermenistan 1992’de bağımsızlığına kavuşunca, Türkiye ilk tanıyan ülkelerden birisi oldu. Ancak 1993’te Ermenistan Yukarı-Karabağ ve civarındaki Azerbaycan topraklarına saldırınca sınırlarını kapadı. Türkiye bu hareketinin, Ermenistan’ı Azerbaycan’la barış yapmaya zorlayacak bir tedbir olduğunu

¹⁸² Ermeni tasarısı, her ne kadar alt meclis üyelerinin çoğu katılmamış olsa da, 19’a karşı 106 oyla kabul edildi. Ancak hükümet bu tasarımı Senatoya göndermedi.

¹⁸³ Başbakan Erdoğan 2005’te Ermenistan’a bir davet göndererek konuyu tarihçilerden oluşan bir komitenin incelemesini istedi. Türklerin büyük Amerikan gazetelerine verdiği tarihçilerin oluşturduğu bir diyalog ortamı oluşturma çağrısında bulunan ilanların en son halkası 2007’de gerçekleşti. Ancak bu ilanlar Amerikan kamuoyunda, politika yapıcılarında veya Ermeni lobisinde yankı bulmadı. (Vaşington’da Türkiye için lobi yapan Dana Bauer’in Sabancı Üniversitesi İstanbul Politika Merkezi’nde ABD-Türkiye ilişkileri toplantısında 16 Mayıs 2007’de yaptığı konuşmadan).

¹⁸⁴ Dana Bauer’in sabancı Üniversitesi İstanbul Politika Merkezi’nde ABD-Türkiye ilişkileri toplantısında 16 Mayıs 2007’de yaptığı konuşmadan.

¹⁸⁵ Uluslararası Kriz Grubu’nun Temmuz 2007’de Paris’te bir Fransız analist ile yaptığı mülakattan.

¹⁸⁶ Uluslararası Kriz Grubu’nun Barselona’da Türk-Ermeni toplantısına katılan “Osmanlı Türkiyesi” uzmanı Amerikalı bir tarihçi ile Ocak 2007’de yaptığı mülakat.

düşündü.¹⁸⁷ 1994'te ateşkes sağlandıysa da, o günden bu yana bu katılmış soruna bir çözüm yolu bulunamadı. Türkiye, Ermenistan'la ilişkileri geliştirmeyi istediğini ve 70.000 Ermenistan vatandaşının Türkiye'de çalışmasına izin vereceğini söylemektedir. İstanbul-Erivan hattında 10 yıldır doğrudan uçuşlar yapılabilmektedir. Yetkililer, Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerini Tiflis Büyükelçiliği kanalıyla yürüttüğünü ve iki ülke arasında Gürcistan kanalıyla önemli sayılabilecek bir ticaret gerçekleştiğini söylemektedir. Bir yetkili bu konuda şunları ifade eder: "Onlar bizim durumu kurtaran bir formül istediğimizi biliyorlar. Ancak, hükümetleri bir taraftan Ermeni soykırımının kabulü yönünde faaliyetler yaparken onlarla iş yapamayız. Türkiye'ye karşı doğrudan düşmanlık yapmaktan kaçınmaları gerek."¹⁸⁸

E. AVRUPA KAMUOYU

Türkiye 2000'lerin başında giderek daha ciddi bir AB adayı olmaya yüz tutarken, AB kamuoyu, özellikle de 15 eski üye AB'nin genişlemesi konusunda çekinceli davranmaya başladı. Son zamanlarda yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre, %46 AB'nin genişlemesini isterken, %42 karşı çıkmaktadır. Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkanların oranı Balkan ülkelerinin üyeliğine karşı çıkanlardan daha fazladır. 2006'da yapılan bir araştırmada sorulan "Ankara tüm şartları yerine getirdiğinde AB üyesi olsun mu?" sorusuna ise %39 "evet" derken, %48 "hayır" cevabı vermiştir.¹⁸⁹

AB halkının bu görüşlerini hangi temellere dayandığını anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. AB kamuoyunun Türkiye'nin üyeliği konusundaki mevcut fikri, Türkiye'nin giriş şartlarını yerine getirmek için yaşadığı değişimin kamuoyuna

aktarılmasıyla daha olumlu hale gelebilir.¹⁹⁰ Bir araştırmaya göre, Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyenler AB'nin milliyetleri aşan bir yapısı olduğu kanaatine sahipken, karşı çıkanlar milli ve dini endişelerle karşı çıkmaktadırlar. Çıkarlara dayalı yararçı yaklaşımlar ise kanaatlerin oluşumunda en az etkili olan faktördür.¹⁹¹

AB uzmanları ve yetkilileri AB halkının genişleme konusunda pek bilgilendirilmediğinden, dolayısıyla da çıkarlarını bilmediğinden şikayet etmektedir. Mart-Mayıs 2006'da yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre halkın yaklaşık üçte ikisi genişleme konusunda iyi bilgilendirilmediklerini, üçte biri ise iyi bilgilendirildiklerini düşünmektedir.¹⁹² Kamuoyu yoklamalarına göre çoğunluk, genişlemenin yararlarından çok zararlarını bilmektedir.¹⁹³ Halk, genişlemenin öncelikle eski üyelere değil, yeni üyelere yarayacağı kanaatindedir.¹⁹⁴ Özellikle Türkiye'nin üyeliğini araştıran bir kamuoyu yoklamasına göre, halkın çoğunluğu Türkiye'nin AB üyeliğinin öncelikle Ankara'ya yarayacağını, beşte biri karşılıklı yararlar olacağını, %7'si ise öncelikle AB'ye yarayacağını düşünmektedir.¹⁹⁵ Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Başkanı Joost Lagendijk'e göre "Halk bu konuda bilgisizdir. Genel bir değerlendirme yaparsak, halkın %25'i Türkiye'nin üyeliğine kesinlikle karşı çıkarken, %25'i desteklemekte, geriye kalan %50'nin kanaatleri ise arada dolaşmaktadır. Bunların kanaatleri Türkiye lehine çevrilebilir."¹⁹⁶

Danimarka, İspanya, İrlanda, Malta, Portekiz, Bulgaristan ve İngiltere'de 2006'da yapılan kamuoyu yoklamasına göre halkın çoğunluğu Türkiye'nin

¹⁸⁷ Uluslararası Kriz Grubu Raporu, No. 167, *Nagorno-Karabakh: A Plan for Peace*, 11 Ekim 2005 ve No. 166, *Nagorno-Karabakh: Viewing the Conflict from the Ground*, 14 Eylül 2005.

¹⁸⁸ Uluslararası Kriz Grubu'nun Nisan 2007'de Ankara'da bir Türk devlet yetkilisi ile yaptığı mülakattan.

¹⁸⁹ "Public Opinion in the European Union First Results", Eurobarometer 66, Avrupa Komisyonu, Aralık 2006. Araştırma Eylül-Ekim 2006 tarihlerinde gerçekleştirildi. Anketler, Balkan ülkeleri bağlamında genişleme ile ilgili şu sonuçları ortaya koydu: Makedonya %49 evet, %36 hayır; Arnavutluk %41 evet, %44 hayır; Bosna-Hersek %48 evet, %37 hayır; Sırbistan-Karadağ %47 evet, %33 hayır; Hırvatistan %56 evet, %30 hayır. "Attitudes towards European Union Enlargement", Special Eurobarometer 255, Avrupa Komisyonu, Temmuz 2006.

¹⁹⁰ Kamuoyu fikrinde yaşanan değişiklikler hakkında uzman görüşü ve araştırma detayları için bkz. "European Union: Fifty-Third Report", UK House of Lords (İngiltere Lordlar Kamarası), 7 Kasım 2006.

¹⁹¹ Antonia Ruiz-Jimenez and Jose Torreblanca, "European Public Opinion and Turkey's Accession: Making Sense of Arguments For and Against", European Policy Institutes Network Working Paper, 16 Mayıs 2007.

¹⁹² İyi bilgilendirilmediklerini düşünenlerin oranı %68; iyi bilgilendiklerini düşünenlerin oranı ise %29'dur.

¹⁹³ "Attitudes towards European Union Enlargement", Special Eurobarometer 255, Avrupa Komisyonu, Temmuz 2006, s. 16. Yeni üye olan ülke halkları genişlemenin getireceği yararları eski AB üyesi 15 ülke halklarından daha fazla bilmektedir.

¹⁹⁴ Special Eurobarometer 255, s. 16.

¹⁹⁵ Oranlar sırasıyla %52; %20; ve %7'dir. Special Eurobarometer 255, s. 69. Genişleme konusunda bilgilendirildiklerini düşünenler (%53) bu süreci desteklemekte, %41 ise karşı çıkmaktadır. Special Eurobarometer 255, s. 6-7

¹⁹⁶ Uluslararası Kriz Grubu'nun Joost Lagendijk ile 11 Mayıs 2007'de Brüksel'de yaptığı mülakat.

üyeliğini desteklemektedir. Hollanda, Polonya, Slovenya, İsveç ve Romanya'da ise yine çoğunluk olumlu düşünmektedir. Baltık ülkeleri, İtalya ve Macaristan'da çoğunluk karşı çıkmaktadır. Karşı çıkanların oranının çok yüksek olduğu ülkeler ise şunlardır: Avusturya (%81), Lüksemburg ve Almanya (%69), Yunanistan (%67), Kıbrıs Rum Kesimi (%68).¹⁹⁷

Fransız Cumhurbaşkanı Sarkozy Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkarken bu kamuoyu yoklamalarına hep göndermelerde bulunmaktadır. Türkiye'nin üyeliğini destekleyen Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Başkanı Joost Lagendijk, konuyu iyi bilen politikacıların seçmenlerini bilgilendirmesi gerektiğini söylemektedir. Özetle, gönülsüz, bilgisiz ve kafası karışık AB kamuoyu Türkiye-AB ilişkilerini önemli bir şekilde tehdit etmektedir.

F. AVRUPA TÜRKLERİ BİLMECESİ

Türkiye'nin AB üyeliği talebindeki sorunlardan birisi de Avrupa'da yaşayan Türklerle veya Avrupa'nın bunları nasıl algıladığıyla alakalıdır. Gerçek rakamın çok daha fazla olma ihtimali olsa da, resmi rakamlara göre Avrupa'da 3.7 milyon Türk yaşamaktadır.¹⁹⁸ Bu resmi rakamlar bile bazı AB üyesi ülkelerin nüfusuyla karşılaştırılabilecek kadar çoktur. Avrupa'da yaşayan Türkler AB ekonomisine 80 milyar avro katkıda bulunmaktadır ki, bu rakam AB üretiminin 0.75'lik bölümünü oluşturmaktadır. Dahası bu rakam Türkiye'nin AB'ye yapacağı katkının yaklaşık dörtte birine eşittir.¹⁹⁹ Avrupalı Türklerin üçte ikisi 1961 ve 1973'te Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki işgücü açığını kapamak üzere geçici işçi olarak çağırıldıkları Almanya'da yaşamaktadır.²⁰⁰ Avrupalı Türklerin çoğu, Türkiye AB'ye girse de girmese de Avrupa'da yaşamaya devam edeceklerdir. Zaten çoğu oturum hakkına sahiptir. AB vatandaşı olan Türklerin sayısı 1999'dan sonra, özellikle 700 bin Türk'ün vatandaşlık aldığı Almanya'da olmak üzere hızla artmıştır.

Ancak yine de Avrupalı Türkler Avrupa ile Türkiye arasında tartışmalı bir köprü oluşturmaktadır. Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya ve Belçika gibi Türk nüfusun fazla olduğu ülkelerin hükümetleri Türkiye'nin

AB üyeliğine kuşkuyla bakmaktadır. Bunun bir nedeni, bu ülkelerde popüler endişeleri daha fazla dikkate alan sağ-kanat partilerin iktidarda olmasıdır. Avrupa Parlamentosu üyesi Hıristiyan Demokrat Renata Sommer Türkiye'nin üyeliğine kuşkuyla bakmasını gerekçelendirirken yerel tutumlardan bahsetmektedir. Sommer'in seçim bölgesi olan Rhineland'de Türklerin oranı %15, yaşadığı mahalledeki ilkokulun Türk öğrenci oranı ise %50'dir. Sommer bunlara yönelik popüler önyargıları şöyle anlatmaktadır: "Türkler ülkeyi ele geçiriyorlar; bunlar tembel insanlar; birçoğu sosyal güvenlik sisteminden besleniyor; sosyal güvenlik sistemi ise biz Almanların vergileriyle çalışıyor. Eğer Türkiye AB üyesi olursa, Türklerin geri kalanı da buraya gelir. Türk gençlerinin eğitim düzeyi çok düşük." Sommer sözlerine şunları da ekliyor: "Avrupalılar İslam'dan korkuyorlar; İslam'ı köktendincilik ile karıştırıyorlar."²⁰¹

Türkiye'nin üyeliğine kuşkuyla bakan bazı hükümetler bu tavırlarının asıl nedeninin 2005'te Fransa ve Hollanda'da referanduma sunulan AB Anayasasının bu ülkelerde kabul edilmemesinin simgelediği AB projesine yönelik güvensizliği²⁰² onarmak olduğunu söylemektedirler. Yetkililer, AB Anayasası'nın özellikle Fransa'da sürpriz bir şekilde reddedilmesini Türkiye'nin üyeliği konusunda aceleci davranılmasına bağlamaktadırlar. Ancak, kamuoyu yoklamaları AB Anayasasının referanduma takılmasında başka faktörlerin de rol oynadığını ortaya çıkarmıştır.²⁰³ Bir araştırma şu sonucu bulmuştur: "Türkiye'nin üyeliğine karşı kamuoyundaki hoşnutsuzluk, aslında daha çok AB'nin genel genişleme politikalarından duyulan rahatsızlıktan kaynaklanmaktadır. Asıl hoşnutsuzluk ve karmaşa, Türklere ve Türkiye'ye karşı özel bir nefretten değil, göç ve kimlik meselesinden kaynaklanmaktadır."²⁰⁴

²⁰¹ Uluslararası Kriz Grubu'nun Renata Sommer ile 9 Mayıs 2007'de Brüksel'de yaptığı mülakat.

²⁰² "Lise yıllarımda iken herkes Avrupa yanlısıydı. Herkes sanki doğuştan AB taraftarıydı. Şimdi ise %80 Avrupa'nın genişlemesine karşı çıkıyor. Bu durum Fransa için dramatik bir değişiklik. Avrupa zayıf. Polonya'da bu hafta sonu gerçekleştirilen AB zirvesinde son genişlemeyi zorla hazmettik." Uluslararası Kriz Grubu'nun 28 Haziran 2008'de bir Fransız yetkili ile yaptığı mülakat.

²⁰³ Hollandalıların sadece %3'ü ve Fransızların %6'sı Türkiye'yi AB'ye istemedikleri için AB Anayasasına hayır demişlerdir. Eurobarometer 2005, http://ec.europa.eu/public_opinion/constitution_en.htm. A smaller poll found 18 per cent linked their "no" vote to Turkish membership. TNS Sofres/Unilog poll, cited in the *International Herald Tribune*, 31 Mayıs 2005.

²⁰⁴ Bkz. Sarah Schaefer, Greg Austin, Kate Parker, "Turks in Europe: Why are we afraid?", The Foreign Policy Center, 2005.

¹⁹⁷ Detaylar için bkz. Special Eurobarometer 255.

¹⁹⁸ "Turkey: More than a Promise?", Bağımsız Komisyon'un Türkiye Raporu, British Council/Open Society Institute, Eylül 2004.

¹⁹⁹ TÜSIAD'ın Brüksel temsilcisi Bahadır Kelağası'nın 12 Ocak 2007'de Barselona'da düzenlenen VII. AB-Türkiye Konferansı'nda yaptığı konuşmadan.

²⁰⁰ Bkz. www.auswaertiges-amt.de

Türkiye'nin en güçlü işadamları derneği olan TÜSİAD'ın uzun yıllardır Brüksel temsilciliğini yapan Bahadır Kelağası'na göre asimile olan, entegrasyon sağlayan ve başarılı olan Türkleri birçok Avrupalı artık göçmen Türk olarak değil, Avrupalı olarak görmektedir. Aynı zamanda Avrupalılar medyanın kırsal kesime ait başörtüsü takan kadınlar, kaba sakallı, şalvarlı pantolon giyen erkekler şeklinde klişeleştirdiği entegre olmamış tipleri Avrupa-Türk topluluğunun temsilcileri olarak görmektedir. Bir başka yanlış algı da, Tüm Türkiye'yi varoşlarda yaşayan bu tipik Türklerin temsil ettiği. Kelağası sözlerini şöyle sürdürür: "Türklerin yarısı asimile olmuştur ve bunlar asimile olduktan sonra artık Türk olarak görülmemektedir. AB'nin asıl kazanması gerekenler bu gruptakilerdir. Çünkü, Türkiye'nin AB'ye alınmaması halinde bu gruptakiler dışlandıklarını ve nefret edildiklerini hissedeceklerdir."²⁰⁵

Türkiye'nin AB üyelik sürecine daha fazla destek verilmesi tüm dünyaya Avrupa projesinde İslam'a karşı bir nefretin olmadığını gösterecektir. Bu, aynı zamanda Avrupa'daki Müslüman azınlıkların kendilerini iyice Avrupalı görmelerini sağlayacaktır. Bu durum elbette Türkler için de geçerlidir. Ancak Avrupa'da yaşayan Müslümanlar arasında yeterli birlik ve dayanışma yoktur. Mesela Fransa'da "Kuzey Afrika kökenli göçmenler Türklerin meseleleriyle pek ilgilenmezler, Türklerle karşı kayıtsız, hatta bazen muhalif davranırlar."²⁰⁶

Özellikle Fransa'da yaşayan Türkler, önemli konulardaki tartışmalara pek müdahil olmaz, pek ortalıkta görünmezler.²⁰⁷ Almanya'daki Türkler arasında da kendi kendini soyutlayan milliyetçilik yaygındır. Almanya'da yayınlanan Türk gazetelerinin köşe yazılarında, din adamlarını, öğretmenlerini ve gelinlerini Türkiye'den getirme eylemlerinde bunu görmek mümkündür. Uydu aracılığıyla seyrettikleri Türk televizyonlarının Avrupa

Türklerini anavatan şemsiyesi altında toplayan yayınlarının da bunda katkısı vardır.²⁰⁸

Bu arada olumlu gelişmeler de olmuştur. Müslüman nüfusun dörtte üçünü Türklerin oluşturduğu Almanya'da her ne kadar entegre olma yükümlülüğü kendilerine bırakılmış olsa da, 2000 yılından bu yana göçmenlere sürekli oturma hakkı tanınmaktadır.²⁰⁹ Almanya ilk defa 2006'da toplanan Alman-İslam Birliği çerçevesinde Türklerin ve diğer Müslüman göçmenlerin geniş kapsamlı bir şekilde temsil edilmesini istemektedir. Fransa'da Sarkozy daha önce 2003'te içişleri bakanlığı sırasında hep Müslümanlar aleyhine politika yaparken, şimdi cumhurbaşkanı olunca Fransız İslam Konseyi'ni oluşturmayı tercih etti. Konseyin başkanlığını bir Cezayirli üstlenirken, sekreterliğini bir Türk yapmaktadır. Konsey, ilk resmi ziyaretini de Türkiye'ye yapmıştır.

G. KUZEY IRAK

Kuzey Irak'taki mevcut durum, özellikle Türk askerinin PKK ile çatıştığı bugünlerde AB-Türkiye ilişkilerini bozmaya yönelik bir ihtimali barındırmaktadır. Bu dönemde küçük bir kıvılcım, Türk ordusunun müdahalesine yol açabilir. 331 kilometrelik sınır boyunca on binlerce asker bulunmakta ve asker cenazelerinin, yaşlı anne-babaların medyaya yansıyan yürek yakan görüntüleri Türk kamuoyunu tahrik etmektedir. Eğer Türkiye herhangi bir düzeyde Irak'ı işgal ederse veya komutanların zaman zaman tehdit ettiği gibi Barzani'ye yönelik bir eylemde bulunulursa, AB'nin müzakere sürecini askıya alacağında şüphe yoktur.

Türkiye PKK ile çatıştığı 23 yılda Kuzey Irak'a yönelik irili ufaklı sayısız askeri harekâtlar gerçekleştirdi.²¹⁰ Bu harekâtlarda taktiksel başarılar elde edilmiş olabilir, ancak bölgedeki dağlık coğrafya yapısı isyancıların lehinedir. Birçok Türk yorumcu bu harekâtların olumsuz sonuçlarının olumlu sonuçlarından daha fazla olabileceği uyarısında bulunurken, bir kısmı da kamuoyundaki intikam duygularını yansıtmaktadır.²¹¹ Çoğu kimse de ABD'nin sınırlı da

²⁰⁵ TÜSİAD'ın Brüksel temsilcisi Bahadır Kelağası'nın 12 Ocak 2007'de Barselona'da düzenlenen VII. AB-Türkiye Konferansı'nda yaptığı konuşmadan.

²⁰⁶ Dorothee Schmid, "The Franco-Turkish Relationship in Turmoil", EDAM (Turkish foreign policy research think-tank), Ocak 2007.

²⁰⁷ Fransa'da yaşayan 400.000 Türk'ün böyle davranmalarının nedenleri şöyledir: Türk Büyükelçiliği'nin ve Fransa'daki Türk seçkinlerin işçi kesiminden utanç duyması; uyum sürecinde yaşanan sorunlar; sorunlu hale gelen AB-Türkiye ilişkileri nedeniyle Türklerle karşı olumsuz milliyetçi tepkilerin gösterilmesi. Dorothee Schmid, "The Franco-Turkish Relationship in Turmoil," EDAM, Ocak 2007.

²⁰⁸ Hugh Pope, *Sons of the Conquerors: the Rise of the Turkic World* (New York, 2005).

²⁰⁹ Uluslararası Kriz Grubu raporu, *Islam and Identity in Germany*, No. 181, 14 Mart 2007.

²¹⁰ Bu harekâtların en büyüğü 1997'de gerçekleştirilmiştir. 50.000 askerin katıldığı bu harekât ne gariptir ki Barzani ile birlikte yapılmıştır.

²¹¹ "Türkiye'nin AB ipi ile demokrasi ipine sınırsız sarılması lazım. Türkiye'nin ekonomide küresel rekabete ayak uyduracak reformcu çizgisini sürdürmesi lazım. Türkiye'nin Terör ve şiddete karşı haklı mücadelesini demokratik hukuk

olsa herhangi bir onayı olmadan askeri bir harekâtın gerçekleşmeyeceğini düşünmektedir. Bazı yabancı yorumcular ise Türkiye'nin İran'la eşgüdümlü bir harekât yapma olasılığının artmaya başladığını söylemektedir.²¹²

Kuzey Irak'a askeri müdahale yapıp yapılmaması Ankara'da AKP ile Kemalist kadrolar, özellikle de askerler arasında bir güç savaşına dönüşmüş bulunmaktadır. İki taraf da kendisini terörizmi kaynağında halledebilecek "şahin" olarak göstermek istemektedir; ancak iki taraf da böyle bir müdahalenin uluslararası alanda getireceği olumsuz sonuçları üstlenmek istememektedir.²¹³

Bugünlerde Batı'nın tavsiye ettiği bir fikir hakkında tartışma yürütülmektedir. Bu fikir, Türkiye'nin Irak Kürdistan'ı ile ortak bir hedef oluşturmasının kendi çıkarlarını sağlama alacağını önermektedir. AKP, kısmen bölgedeki 500'den fazla Türk şirketinin 2 milyar dolarlık bir iş hacmi yakalaması nedeniyle bu fikri benimsemektedir.²¹⁴ Kemalist kadrolar bu fikre tereddütsüz bir şekilde karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkışın bir nedeni de daha önce PKK'ya karşı müttefikleri olan Barzani'ye güvenmemeleridir.

Türkiye'de birçok kimse Irak Kürdistanı'nın benimsenmesinin Irak'ta bağımsız bir Kürdistan kurulmasını hızlandıracığını, zaten Batı'nın açık hedefinin

de bu olduğunu düşünmektedir.²¹⁵ Kuzey Irak'tan dolayı ABD ile çatışmayı konu edinen ve alelacele çekilen filmler, yazılan romanlar 2005 yılından bu yana çok büyük prim yapmıştır.²¹⁶ Irak Kürdistanı'na yönelik bu olumsuz tavrın bir başka nedeni ise, Irak'ın bölünmesinin Ortadoğu'da bir savaşa ve istikrarsızlığa yol açacağıdır. Her iki senaryo da büyük bir tehlike olarak görülmektedir.

---

devleti içinde devam ettirirken, Kuzey Irak gibi dış maceralardan uzak durması lazım." Hasan Cemal, *Milliyet*, 29 Haziran 2007. Diğer yorumculardan ise savaş isteyenler vardı: "Türkiye'nin gündemini haftalardır şehit cenazeleri belirliyor. Hükümet aciz, eli kolu ABD ve AB tarafından bağlanmış, ülkemizin güvenliğini yabancı ülkelere emanet etmiş, seyredip duruyor. Bir kez daha soralım bakalım: "Şehitler tabutta, Başbakan nerede?" Emin Çölaşan, *Hürriyet*, 12 Haziran 2007.

²¹² Uluslararası Kriz Grubu'nun AB Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nden (European Union Institute of Strategic Studies) analist Walter Posch ile Temmuz 2007'de Paris'te yaptığı mülakat.

²¹³ Başbakan Erdoğan daha önce Iraklı Kürtlere kapıyı açarken daha sonra bir Türk televizyonuna verdiği beyanatta "kabile reisleri"yle görüşmeyeceğini söyledi. NTV/MSNBC 6 Haziran 2007. Genelkurmay Başkanı Büyükanıt gazetecilere eli kulağında bir operasyondan bahsetti: "Hedefler siyasi yetkililer tarafından belirlenecektir. Acaba sadece içeriye girip PKK ile mi çarpışacağız, yoksa Barzani ile de bir şeyler yapacak mıyız?", *Today's Zaman*, 1 Haziran 2007.

²¹⁴ *Habertürk*, 15 Temmuz 2007. Avrasya Grup'ta (Eurasia Group) çalışan Türkiye uzmanı Walfango Piccolo Kuzey Irak'ın yiyecek, çimento, rafine edilmiş akaryakıt, elektrik (%20 oranında), su (%15-20) ihtiyacını Türkiye'den karşıladığını söylemektedir. Reuters, 7 Temmuz 2007.

---

²¹⁵ 1991'de Körfez Savaşından sonra Irak Kürdistan'ı Batı'nın korumasına alınınca eski Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanı Kenan Evren şöyle demişti: "Bugün bu bölgeye güvenli bölge diyecekler, yarın ise Kürt devleti diyecekler.", Nicole Pope and Hugh Pope, *Turkey Unveiled: a History of Modern Turkey* (London, 1997).

²¹⁶ "Kurtlar Vadisi Irak" adlı filmin sonunda bir Türk kahramanın ABD subayı ve misyoner olan cani rolündeki bir adamın kalbine hançeri saplaması üzerine seyirciler ayağa kalkıp alkış tuttular.

V. SÜRECİ YENİDEN BAŞLATMAK

2007 seçimlerinden AB yanlısı AKP'nin galip çıkmasıyla birlikte, hem AKP hem de Avrupalılar daha önce birlikte hareket edince ilerleme gösterdikleri AB sürecini yeniden başlatmak için yeni bir fırsat yakaladılar.

Bu dönemde Avrupalı şirketler “yakınlaşma hikayesi”nin kendilerine yarar sağlayacağından hiç şüphe etmediler. Popüler kamuoyu, daha önce de olduğu gibi, bu konuda yorgunluk işaretleri verebilir, ancak liderler ve diplomatlar politik güvenin tekrar geri döneceği an için kulvarları açık tutmalıdır.

Türkiye'nin AB üyeliği üzerine gerçekleştirilen tartışmaların şekli, gerek AB taraftarları gerekse muhalifleri tarafından yanlış değerlendirilmektedir. Bu konuda bir kafa karışıklığı söz konusudur.²¹⁷ Hazırlıksız bir AB'de hazırlıksız bir Türkiye, her iki tarafın politikacılarının hedefi olmamalıdır. Türkiye'nin AB'ye alınmaması için onun mevcut politik, ekonomik, sosyal ve demografik problemlerini gerekçe göstermek, Türkiye'nin gerçekleştirmekte olduğu reform sürecinin getireceği değişim potansiyelini görmezlikten gelmek olur. Daha önceki yıllarda Batı ve Doğu Avrupa'da AB'ye girerken entegrasyon sürecini başarıyla gerçekleştiren ülkeler olduğunu hatırlamamak haksızlık olur. Dolayısıyla, şimdi tartışılması gereken şey, reformlarını tamamlamış bir Türkiye'nin reformlar yaşamış bir Avrupa'ya katılıp katılmamasıdır.

A. TÜRKİYE'NİN ÖNCELİKLERİ

AKP 2013 yılında AB standartlarına ulaşmayı hedefleyen çok sağlam ve detaylı bir planı Nisan 2007'de yürürlüğe koydu. Bu plan, bürokrasinin tüm kademelerini, 200'den fazla hükümet birimini, düşünce kuruluşunu ve sivil toplum örgütünü AB müktesebatını tartışmak ve görüşlerini ortaya koymak üzere işin içine çeken ender örneklerden birisiydi.²¹⁸ AB baş müzakerecisi Ali Babacan AB sürecini tekrar rayına oturtmak için söz verdi:

²¹⁷ “Gerçek şudur ki, AB Türkiye'nin ne yapması gerektiğine öyle tek başına karar veremez... AB bir krizden ötekine dolanıp durmakta ve hala çelişkili sinyaller göndermektedir.” AB Dış İlişkiler Araştırma Birimi Başkanı Heinz Kramer, “EU-Turkey Negotiations: Still in the Cyprus Impasse”, German Institute for International Security Affairs, Ocak 2007.

²¹⁸ Uluslararası Kriz Grubu'nun bir Türk yetkili ile 19 Nisan 2007'de Ankara'da yaptığı mülakat.

“Nereye gittiğimizi biliyoruz. Yaklaşık 200 yasa ve 600 kararname çıkaracağız. Reformlarla tam hızla yolumuza devam edeceğiz. AB'de bize destek verecek politik ortamın müsait olduğu zaman da resmi adımlar hızlanacak. Zorluklarla karşılaştığımızda her şey yavaşlayabilir. Bu da müzakere sürecinin doğasında olan bir şeydir. Hepimiz dar ve uzun bir yol için hazır olmalıyız.”²¹⁹

AB desteğinin hayati önem taşıdığını dikkate aldığımızda Türkiye geniş kapsamlı yeni jestlerle tekrar Avrupa'nın dikkatini çekmelidir. Mevcut durumda, Türkiye'nin önünde genişlemenin yordduğu bir Avrupa'da yokuş yukarı bir yol ve bu yolda Türkiye'yi durdurmak ya da şarampole sürüklemek için bahane arayan büyük Avrupa devletleri vardır. Ankara, vize konusunda, savunma ve enerji gibi konularda, AB ile çok uluslu işbirliği konusunda samimi teklifleri dikkate almalı ve siyasi ihtilaflardan prim çıkarma politikasını terk etmelidir. Türkiye'nin AB'de dostları hala vardır. Türkiye özellikle yıllık ilerleme raporunun açıklanacağı Kasım ayından önce bu dostlarının eline kendisini savunduracak kozlar vermelidir. Genişlemeden sorumlu AB yetkilisi Olli Rehn bu kozların din ve ifade özgürlükleri alanında olması gerektiğini söylemektedir. Çünkü Avrupa kamuoyunun zihninde Türkiye ile ilgili yer işgal eden en önemli konu din özgürlüğüdür.²²⁰

Bu konuda en iyi başlangıç, “Türklüğün ve devlet kurumlarının aşağılanması” ifadelerinin yer aldığı ve bugüne kadar aşırı hassas savcılar tarafından kötüye kullanılarak ülkenin en meşhur aydınlarını mahkemeye taşıyan ceza hukukunun 301. maddesinin gözden geçirilmesi veya iptal edilmesi olacaktır. Bir sonraki adım, tüm inanç mensuplarına yarayacak gerçek bir liberalleşme paketinin içinde yer alacak olan Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması olabilir.²²¹

²¹⁹ Ali Babacan ile mülakat, BBC World Service, 16 Temmuz 2007.

²²⁰ Uluslararası Kriz Grubu'nun AB parlamenterleriyle Mayıs 2007'de Brüksel'de yaptığı mülakatlar. Avrupalıların Türkiye'den ne istedikleri sorusuna %43'ü insan hakları ve azınlık hakları cevabını vermiştir. %31'i komşu ülkelerle uzlaşma; %30'u demokrasi; %27'si AB normlarının benimsenip uygulanması cevabını vermiştir. Special Eurobarometer 255.

²²¹ Ruhban Okulu 1971'de kapatıldı. Bu da, Türkiye'de yaşayan 3.000 Rum'un ve Patriği Türk vatandaşı olmak zorunda olan Rum Ortodoks Ekümenik Patrikliği'nin kendi papazlarını Türkiye'de eğitememesi anlamına gelmekteydi. Kapatma olayının hukukiliği tartışmalıydı ve Türkiye'nin imzaladığı antlaşmalara aykırıydı. Elçin Matar ve Mehmet Ali Gökaçtı, “Heybeliada Ruban Okulunun Geleceği üzerine Tartışmalar ve Öneriler”, Aralık 2005, TESEV (Bağımsız bir siyasi düşünce kuruluşudur).

Böyle bir hareket, Kıbrıs Rum kesimini Kıbrıs sorununu BM barış planı çerçevesinde çözüme ikna edebilecek olan Yunanistan'a da jest olacaktır. Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik okulun açılması gerektiği görüşündedir: "Okulu 24 saatte açarım. Avrupa'da 5 bin cami, Rotterdam'da rektörü Türk olan bir üniversite var. 500 öğrenci İslam ilahiyatı okuyor. AB bunu böyle istediği için değil, AB olmasaydı da yine böyle düşünürdüm... Ben Müslüman'ım. Dinimin emrettiği, kültürümün gerektirdiği budur. Başka din mensuplarının kendilerini ifade etme hakkı vardır."²²²

Eğer Türkiye, Avrupa kamuoyunu ve Türkiye'ye kuşkuyla bakan AB liderlerini kazanmak istiyorsa, bu jestler tutarlı bir strateji içinde yapılmalıdır. Bunu gerçekleştirmek için ele alınması gereken konular epey zor konulardır: Kıbrıs, Ermeni soykırımı, güvenlik güçlerinin gücü kötüye kullanımı ve Kürt milliyetçiliği gibi. Ancak, Türkiye küresel dünyanın bir parçası olmak istiyorsa, tüm bu konular üzerine daha ilerlemeci bir tutum sergilemelidir. Kendi hayatı çıkarlarını elbette göz ardı etmemeli, ama olumlu girişimlerde bulunmalıdır. Yukarıda da ele aldığımız üzere, Türkiye daha önce böyle bir girişimi, mesela Ermeni meselesinde denedi ve samimi adımlar attığı zaman kendi söylemlerini daha kabul edilebilir hale getirdi. Ermeni soykırımı tasarıları gibi gelişmelere saplantılı bir şekilde yaklaşmak, kendi işine yarayacak başka gelişmeleri engelleyebilir ve muhtemel dostlarını kaçırabilir.

AKP'nin seçim zaferi Kıbrıs konusunda uzun soluklu bir planı uygulamasına fırsat vermektedir. AKP, Papadopoulos'un iktidarı kaybetmesi halinde Rum tarafından müttefikler aramalı ve onları BM'nin iki toplumlu iki kesimli çözümünü desteklemeye yöneltebilmek için geçerli gerekçeler sunmalıdır. Rumlar adada Türk askerinin varlığından çok korkmaktadır.²²³ Bu nedenle savaş uçaklarının Kıbrıs semalarında fazla görünmesini ve askeri birliklerin görünürlüğünü engellemelidir. Kıbrıs Türk kesimi referandumda birleşme yönünde tercihte bulundu ve AKP'nin "çözüm için Rumlardan hep bir adım önde olacağız" şeklindeki politikasını destekledi. Bu politika 2004 referandumunun çözümlerle sonuçlanması için biraz geç kalmış bir politikaydı, ancak yine de Türk tarafının uluslararası imajının gözden geçirilmesini sağladı. Türkiye bu politikasını, örneğin Ledra Palas'taki geçiş noktasını açma teşebbüsü gibi, daha da ilerletmenin yollarını aramalıdır. Yine aynı şekilde,

Aralık 2006'da ortaya koyduğu, limanlarını ve havaalanlarını Rumlara açmayı planlayan uzlaşma önerisinden neden sonuç alamadığını iyi incelemelidir. Amaç uğruna olumsuz sonuçlar doğurabilecek her şeyi göze alma politikası, AB zirvelerinde en son kullanılması gereken silah olmalıdır.

Ankara, bazı AB devletlerinin Türkiye'nin bir değer olduğunu anlaması için hem kendi çıkarlarına uyan hem de AB'nin kendisine yardım etmesini sağlayan siyasi fikirler üretmelidir. Türkiye, halen İstanbul'un bölgenin ticaret merkezi olmasının getireceği yararları çok başarılı bir şekilde ortaya koymuştur. Orta Asya'da etnik bağı bulunan Özbekistan'ı Andican'daki katliamlar nedeniyle AB ile birlikte kınamış ve Ortadoğu'da daha fazla rol üstlenmeye başlamıştır. Afganistan'da üstlendiği öncü rolle AB'nin güvenliği için neler yapabileceğini göstermiştir.

Hükümet aynı zamanda halkı "onlar bizi istemiyorsa, biz onları bin kere istemiyoruz!" sendromundan kurtarmak için AB sürecinde gerçekleştirdiği başarıları kendi kamuoyuna daha iyi anlatmalıdır.²²⁴ Türk internet sayfalarında AB'nin bağımsız Kürdistan için karar aldığı veya AB'nin Atatürk portrelerini yasakladığı şeklinde sahte haberlerin dolaşmasına yetkililer seyirci kalmamalıdır. Yetkililer, kamuoyu yoklamalarının ortaya koyduğu sonuçlar nedeniyle Avrupa ümidini hiçbir zaman kaybetmemelidir.²²⁵

Avrupa'daki Türkler, buldukları ya da giderek kendi ülkeleri olarak hissetmeye başladıkları ülkelere ne kadar katkıda bulduklarını gündeme getirmek gibi özel bir sorumluluğa sahiptirler. Yaşadıkları ülkelerde Türk kültürüne karşı bir direnişle karşılaşarlarsa, bunları koşullara bağlı ve yaratıcı yöntemlerle çözmeye çalışmalıdırlar. Mesela, bir bölgenin sakinleri minarelere karşı çıkıyorsa, Avrupa'ya gidecek minare tipini bulmak için yarışmalar düzenlemelidirler.

Türkiye Avrupa'da kullanacağı argümanları dikkatle seçmelidir. Örneğin, yaşlı oranının giderek yükseldiği Avrupa'nın Türk işçilere bir gün ihtiyaç duyacağı şeklinde bir söylem ters tepebilir. Çünkü daha önce

²²² *Milliyet*, 6 Ekim 2005.

²²³ Rumların %73'ü Türk askerinin adadaki varlığı nedeniyle pek güvende olmadıklarını söylemektedir "The UN in Cyprus", UNFICYP, 24 Nisan 2007.

²²⁴ Uluslararası Kriz Grubu'nun TÜSİAD Brüksel temsilcisi Bahadır Kelağası ile Mayıs 2007'de Brüksel'de gerçekleştirdiği mülakat.

²²⁵ Bilgi Üniversitesi'nin yaptığı bir araştırmaya göre, bir referandum olması halinde Türklerin %63.1'i Avrupa üyeliğini desteklemekte; %50'si AB'nin Türkiye'yi bölmeye çalıştığına inanmakta; %63.1'i ise Türkiye'nin doğal dostları olmadığını düşünmektedir. Yunanlıların ise %54.5'i dünyada yalnız olduklarına inanmaktadır. "Different nightmares of the neighbours", *Radikal*, 11 Haziran 2007.

yaşanan göçler Avrupalıların yeni üyeliklere karşı çıkmaya başlamasına yol açtı. Fransa’da, Türk cumhuriyet ideolojisi ile Fransız ulus devlet anlayışının benzeştiği şeklindeki tespitler siyasete milliyetçilik ötesi bir yaklaşım eklemeye çalışan bazı Fransız yetkililerin canını sıkılmaktadır.²²⁶ Ermeni tasarısı nedeniyle, örneğin Gaz de France’ın Nabucco doğalgaz boru hattı projesine katılmasını engellemek gibi, Fransa’yı cezalandırıcı tehditlerde bulunmak geri tepebilir: Nabucco, AB’nin hem enerji güvenliği yönündeki ilk büyük teşebbüsü, hem de Türkiye’ye ana rol üstlenme teklifi yaptığı bir projedir.

Avrupa’yı ikna etmek bilgece politikalar uygulamayı gerektirir. Dünyayı Türkiye’den ibaret zannetmek, kabadayı söylemlerde bulunmak, hassas toplantılara katılan insanlara gözdağı vericesine kameralı elçilik ajanlarını göndermek argümanların daha baştan yitirilmesi anlamına gelir.²²⁷ Bakanlar AB’den gelen ve kendilerince onur kırıcı buldukları bazı eylemler üzerine AB’yi cezalandırmak adına bazı toplantıları boykot etmeyi tercih etmemelidirler.²²⁸ Birçok Avrupalı Türkiye’yi ziyaret ettikten sonra ülke hakkındaki düşüncelerini değiştirmiştir. Ancak, Türkiye bununla yetinmemeli, Avrupa başkentlerine ulaşmalı ve muhaliflerle orada buluşmalıdır. Mesela, bugün Berlin’i ikna etmek hayati önem taşımaktadır. Çünkü daha önceki Berlin yönetimi, Türkiye’nin üyeliğine karşı çıkan Fransa’yı ikna etmeye çalışırken, şimdiki yönetim böyle bir şey yapmamaktadır. Mesela, Başbakan Erdoğan’ın Almanya’da yaşayan Türk imamların Almanca konuşabilmeleri gerektiği şeklindeki beyanını bu konuda katkı sağlayacak örnek bir söylemdir.

Türkiye son zamanlarda yüzünü Batı’dan çevirecek dış politika ihtimallerini tartışmaya başladı. Bu yeni fikir 2003’te ABD öncülüğünde Irak’ın işgal edilmesiyle gündeme geldi. Çünkü bu işgalle birlikte Türkiye ABD’yi eski bir müttefik değil, yeni bir tehdit olarak görmeye başladı. Bir başka neden de 2005’ten sonra AB yolundaki ilerlemede engeller çıkmaya başlamasıydı. Bu yeni dış politika ihtimallerinden birisi Rusya ile ortak hedeflerde işbirliği yapma şeklinde telaffuz

edildi.²²⁹ Türk-Rus ittifakının tarihsel bir arka planı olmamakla birlikte –bu coğrafyayı en son 13. yüzyılda Cengiz Han bir araya getirmişti– bugün ticari alanda sürpriz bir yakınlaşma görülmektedir.

Rusya’nın enerji kaynaklarına, Türkiye’nin de çeşitli ticari teşebbüslerine dayalı olarak son 10 yılda iki ülke arasında ticaret patlaması yaşandı.²³⁰ Türkiye, aynı zamanda Azerbaycan ve Orta Asya’nın derinliklerine doğru açılan Türk dünyasında kendisini bekleyen fırsatları daha gerçekçi bir şekilde algılamaya başladı. Aslında Türkiye’nin bu dünya ile ilişkisi 1990’larda Rusya’yı korkutmuştu. 2007’de Türkiye’ye 2 milyon Rus turist gelmesi beklenmektedir. Ankara ve Moskova’nın ortak yönlerinden birisi, ABD’nin Ortadoğu’daki faaliyetlerinden, özellikle Irak savaşından ve İran’la karşılaşmasından rahatsız olmalarıdır. Türkiye soğuk savaş yıllarında ABD’den kendisini Sovyet tehdidine karşı korumasını istedi. Şimdi ise ABD’yi tehdit olarak görmektedir. Ancak bu tehdidi Kuzey Kore, İran veya Irak gibi çok endişeli bir şekilde algılamamaktadır. Hem Türk hem Rus kurgu film veya romanları Ankara-Moskova ittifakını keşfeden sahnelere yer vermektedir. Bunlar arasında AB’ye karşı gerçekleştirilecek bir ortak saldırı bile vardır.²³¹

Bazı Türklere göre Rusya ile gerçekleştirilecek bir ittifak halen AB ile gerçekleştirilemeyen ittifağa bir alternatiftir. Ankara’daki bir düşünce kuruluşunun başkanı bu konuda şunları söylemektedir: “Rusya ile ilişki bu işi çözer. Biz aynı Tatar-Moğol devlet geleneğine sahibiz. İkimiz de Amerika’dan nefret ediyoruz. ABD bizim ulusal çıkarlarımıza tamamen ters davranıyor, her tarafımıza ayrılık tohumları ekiyor.”²³² Bu yeni düşüncenin geniş yelpazeli bir politik desteği de bulunmaktadır. Çünkü iki ülke liderleri Erdoğan ve Putin’in seleflerinden daha fazla buluşuyorlar; bir grup İstanbullu işadamı ve onların sağ-kanat siyasi müttefikleri Rus doğalgaz hattının ve ticari antlaşmalarının altyapısını hazırladılar; daha ilginç de Türk ordusu bu yeni yönelime destek vermektedir. 2002’de bir Türk generali, AB’nin bekleme odasında beklemektense Rusya ve İran ile yeni bağlar oluşturmasının Türkiye için daha iyi olacağını söylemiş ve bu sözler Batı’yı alarma

²²⁶ Dorothee Schmid, “The Franco-Turkish Relationship in Turmoil”, EDAM, Ocak 2007

²²⁷ “Kameraman, Türkiye’nin düşmanı olarak bilinen insanların yanına oturan herkese odaklanmaktadır. Bu da insanlara Gece Yarısı Ekspresi filmi hatırlatmaktadır.” Uluslararası Kriz Grubu’nun bir Fransız analisti ile Temmuz 2007’de Paris’te yaptığı mülakat.

²²⁸ Mesela Dışişleri Bakanı Abdullah Gül 30 Mart 2007’de Almanya’daki Dışişleri bakanları toplantısına katılmadı. Türk medyasına göre bu, Berlin’de düzenlenen AB’nin 50. kuruluş yıldönümü törenlerine Türkiye’nin çağırılmamasına yönelik bir tepkiydi.

²²⁹ Bkz. Fiona Hill ve Ömer Taşpınar, “Turkey and Russia: Axis of the Excluded?”, *Survival*, Bahar 2006. 2006’da ABD’nin İran’a karşı PKK’nın kardeş örgütü PJAK’ı desteklediği yönünde ortaya çıkan haberlerle bu konudaki şüphe daha da arttı. Bkz. Seymour Hersh, “The Next Act,” *The New Yorker*, 27 Kasım 2006.

²³⁰ Türkiye’nin doğal gaz ihtiyacının üçte ikisi ve petrol ihtiyacının üçte biri Rusya’dan gelmektedir.

²³¹ Burak Turna, “Üçüncü Dünya Savaşı”, *Timaş Yayınları*, 2005.

²³² Uluslararası Kriz Grubu’nun Nisan 2007’de Ankara’da yaptığı mülakat.

geçirmişti. Putin, Şubat 2007’de ABD’nin Avrupa’daki tek taraflı askeri faaliyetlerine karşı sert bir konuşma yapınca, Türk genelkurmayı bu konuşma metnini internet sayfasında yayınlamıştı.

Bu yeni politikanın Batı’ya karşı kızgınlığın doğurduğu geçici bir durum mu, yoksa köklü ortak çıkarların bir sonucu mu olduğu zamanla ortaya çıkacaktır. Türkiye’ye yeni fikirlerin çoğu hala Batı’dan gelmektedir ve Batı hala Türkiye’nin en kapsamlı ticari ortağıdır. Son zamanlardaki Rus enerji politikası Türkiye’nin aleyhine gözükmektedir. Çünkü Rusya ana rafineri yatırımında Türkiye’yi çıkar kaybına uğrattı; Türkiye’nin lehine olan Nabucco doğalgaz boru hattının önünü kesmek için harekete geçti; Karadeniz-Anadolu-Akdeniz hattını takip edecek petrol boru hattına desteğini çekerek Bulgaristan-Yunanistan hattına yöneldi. Ruslarla Türkler üç asırdır onca savaş yaptılar ve bugün hala Orta Asya’daki kaynaklara ulaşma konusunda bir yarış içindeler. Bu bölgedeki Türk çıkarları ABD ve AB’nin çıkarlarıyla uyusmaktadır. Dahası, Türkiye’nin Rusya ile ilişkisindeki mevcut çıkarı, pek temeli olan bir politikaya dayanmamaktadır. Bu ilişki daha çok Moskova’nın petrol ve doğalgaz zenginliğinden pay almaya yöneliktir.

Türkiye Rusya’ya yönelik ticari fırsatçılığı ön planda tutan bu yeni stratejisini yine çokça gündeme gelen ve AB’ye alternatif görülen bir başka coğrafyada, İslam dünyasında da uygulamaktadır. AKP yönetimi İslam dünyası ile ittifakın, partinin selefi olan ve 1996-1997’de kısa süreli iktidara gelen Batı karşıtı ve İslam taraftarı Refah Partisi’nin deneyimlerinden sonra çıkmaz sokak olduğunu gördü. Hatta Refah Partisi’nin bölünmesi ve AKP’nin Batı yanlısı bir çizgiye geçmesinin bir nedeni de bu tecrübeydi. Bugün petrol zengini Arap dünyası ile ticaret yükselmekte, ancak AKP bu durumu yeni bir dış politika tercihi olarak değil, sıradan bir ticari faaliyet olarak görmektedir. Bir Türk diplomatı bu konuda şunları söylemektedir:

“Türkiye’nin tercihi AB’dir. Gidiş Batı’yadır. Diğer temel payanda ise ABD’dir. Üçüncü payanda ise Rusya değildir. Rusya’yı içerebilir, ama her zaman değil. Rusya bir yedek olmayacaktır. Ama hepsi birbirini tamamlamaktadır.”²³³

²³³ Uluslararası Kriz Grubu’nun Nisan 2007’de Ankara’da yaptığı mülakat.

B. AVRUPA’NIN ÖNCELİKLERİ

Eğer AB geleceğinde Türkiye’ye yer vermek istemiyorsa, o zaman Türkiyesiz bir AB’nin hangi zorluklarla karşılaşabileceğini de düşünmek gerekir. Daha fazla güvensizlik ve gönülsüzlük, Ankara’nın yarım asırdır tüm ilişkilerini yönlendiren AB ile tam üyelik hedefinden vazgeçmesine neden olabilir. Fransa’nın müzakerelerde 30 başlığın açılmasına müsaade etmesini, ama Türkiye’ye AB yolunu açacağını düşündüğü 5 başlığı dondurmasını dikkate aldığımızda, aslında bugünlerde olup bitenler bu yöndeki gelişmelerdir.²³⁴

İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana Türkiye ile Avrupa arasındaki en büyük bağ askeri alanda oldu, ancak yeni gelişmeler durumun tersine doğru gittiğini göstermektedir. Ankara’nın Kuzey Irak üzerine yaptığı uyarılar Türkiye’nin daha iddialı bir askeri aktör olma kararlılığını göstermektedir. Batı’yla gerçekleşen bu yabancılaştırma çok daha ileri seviyelere ulaşırsa, Türkiye İran ve Ortadoğu’nun diğer ülkelerinin nükleer güçlerine karşı kendi nükleer silahını geliştirmek isteyebilir.²³⁵ Böyle bir durumu da ancak ABD kontrol altında tutabilir. Tabii kayıp, hem ticari hem de stratejik olacaktır. Ankara Avrupa’nın “Tayfun” isimli savaş uçağı projesine sırtını dönmekte, bir sonraki neslin uçağı olacak olan Amerikan saldırı uçaklarına yönelmektedir. Fransız elçiliğindeki silah satış bürosu Türkiye’nin kendisini AB’ye istemeyen Fransa’ya iş vermek istememesi nedeniyle kapanmıştır.

Türkiye’nin üyeliğini istemeyenler de dahil olmak üzere AB ülkelerinin Türkiye’deki hedefleri genelde şunları içermektedir: Daha fazla insan hakları, ifade özgürlüğü, dini ve etnik azınlıklar için daha iyi bir ortam, ordu için daha demokratik bir konum ve Kıbrıs’ta çözüm. Ne var ki, 2005’ten bu yana yakınlaşma sürecinin gerilemesinden en olumsuz etkilenen alanlar da bunlar oldu; dahası, tam üyeliğin ihtimal olmaktan çıkması halinde bu alanlarda iyileşme ihtimali tamamen ortadan kalkacaktır.

Bir başka açıdan bakacak olursak, müzakere sürecinin gerilemesi Türkiye’nin İslam dünyasındaki prestijini hayli sarsacaktır. Bu, AB’nin istemeyeceği bir durumdur.

²³⁴ Uluslararası Kriz Grubu’nun Haziran-Temmuz 2007’de Fransız yetkililerle yaptığı mülakat.

²³⁵ “Kapalı kapılar ardında herkes bunu konuşuyor. Eğer Türkiye bir Avrupa perspektifine sahip olamazsa, askeri nükleer kapasitesini geliştirmelidir. İran’ın füzeleri bize ulaşabilir. Bunun için hazır olmalıyız. Türkiye bunu yapmak zorunda kalacaktır.” Uluslararası Kriz Grubu’nun 7 Mayıs 2007’de Brüksel’de TÜSIAD’ın Brüksel temsilcisi Bahadır Kelağası ile yaptığı mülakat.

Çünkü sonuçta AB sayesinde daha önce İslamcı olan AKP ılımlı hale geldi, ülkede refah, ilerleme ve ileride Batı ile eşit hale gelebilecek yeni bir Müslüman ülke modeli geliştirdi. AB'nin Türkiye'yi reddetmesi, coğrafya ve kültür gibi öznel kriterler açısından değerlendirilince, Batı'nın tamamen önyargılı olduğu ve medeniyetler çatışması istediği yönündeki İslami söylemleri tetikleyecektir. Şüphesiz Türkiye AB yolunda, tıpkı İspanya ve İngiltere gibi kazalar yaşadı. Dolayısıyla, AB yetkilileri daha ılımlı politik bir hava duruma hakim oluncaya kadar, şimdilik sınırlı düzeyde de olsa bir ilerleme kaydedilmesi için dizginleri ellerine almalıdır. Her ne kadar daha önceki adaylarla karşılaştırıldığında kişi başına düşen miktar daha az olsa da, AB Türkiye'nin standartlarını yükseltmek için yılda 500 milyon avro harcamaktadır. AB'nin 2.2 milyar avroyu kapsayan programı, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Gelişme Bankası'nın (European Bank of Reconstruction and Development) en geniş programıdır. Avrupa Komisyonu'nun en büyük delegasyonu Ankara'dadır. Eğer AB Türkiye'de AB'den kuşku duyanları ve ulusalcıları kazanabilirse çok önemli bir iş yapmış olur. Çünkü Temmuz 2007 seçimlerinde aşırı sağcı MHP'ye oy verenlerin çoğu AB'nin Türkiye'ye karşı tutumuna kızan gençlerden oluşmaktadır.²³⁶

1. Kıbrıs

AB'nin Türkiye ile ilişkisini yeniden hızlandırmasının önündeki en büyük ve en belirgin engel Kıbrıs'tır. Türkiye'nin Yunanistan'la yaşadığı çatışmalar iki ülkedeki eski tüfek milliyetçi liderlerin iktidarı kaybetmeleriyle durulmuştu. Kıbrıs'ta aynı şeyin yaşanması için sadece katı politikacı Rauf Denktaş'ın halihazırda sahneden çekilmesi yeterli olmayacaktır. Herhangi bir çözüm için her şeye rağmen 2004'te Rumlara Annan planına "hayır" dedirtebilen ve Şubat 2008'de tekrar başkan adayı olacağını açıklayan Rum kesimi lideri Tassos Papadopoulos'un da sahneden çekilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, Rum kesiminin iki toplumlu, iki kesimli bir çözümü samimi bir şekilde tartışma ihtimali pek görünmemektedir. AB hükümetleri, Rumların daha önce AB'ye girmek üzereyken BM planını kabul edecekleri yönünde verdikleri sözü tutmamalarını bile unuttuklarına göre, artık AB'nin Rum yönetimine uzlaşma için gerçek bir baskı yapma ihtimali giderek azalmaktadır.

Rumların 2004'te BM planını reddetmelerinin bir nedeni de büyük güçlerin kötü bir uzlaşmayı dayatmaya çalıştıkları duygusuna kapılmalarıydı. Dolayısıyla, AB'nin açıktan yapacağı bir baskının Rum kamuoyunun görüşünü değiştirme ihtimali pek

yoktur. Rumların bu çözümün kendi çıkarlarını gözetmesine ve Türkiye'nin iyi niyetine AB'nin kefil olabileceğine ikna edilmesi gerekmektedir. Tabii bu hedef, ancak icraya dayalı bir müzakere süreci ile gerçekleştirilebilir. Bu konudaki en iyi muhatap 1999'da Türkiye ile barış için iyi bir başlangıç yapan Yunanistan olabilir. Yunanistan politikalarını değiştirince, Türkiye de 1980-1990'lardaki olumsuz tavrını sürdürmedi. Böylece Yunanistan askeri harcamalardan kısıtı, iki ülke arasında gerginlik olmayınca ülkesine daha fazla turist geldi ve sonuçta bu işten kârlı çıktı.

Anlaşmazlık Avrupa ilişkilerinde diğer bazı alanlara da zarar verdiğinden, hem Kıbrıslı Türklere referandumda çözümden yana oy kullanmalarının unutulmadığını, hem de Türkiye'ye AB'nin kendilerine karşı önyargılı olmadığını göstermek için geçici tedbirler almak gerekir. Artık Kıbrıslı Türkleri AB'ye yakınlaştırmak için, gerek kültürel programlar yoluyla, gerekse liderleri AB başkentlerine daha fazla davet ederek, tek taraflı adımlar atmak artık AB hükümetlerinin kendi bilecekleri bir şeydir. Türk tarafı için ayrılan 259 milyon avroluk Avrupa Komisyonu programının 2009 mali yılının sonunda tamamlanması için çeşitli yollar aranmalıdır.

Rum tarafı AB üyesi olduğu için AB aracılık rolünü üstlenemez, ancak AB Türk tarafına sırtını dönmemelidir. AB, 2006 Kıbrıs Eylem Planı çerçevesinde Ankara'dan yeni ve gerçekçi öneriler istemeli ve Kıbrıs Türk politikacılarıyla temasını artırmalıdır. Brüksel'deki Kıbrıs Türk temsilcilerinin yarı-akreditasyonunun yapılmasıyla başlatılacak yeni bir süreç, Avrupa Parlamentosu'nda gözlemci statüsü verilmesine kadar ilerletilebilir. Gazimağusa limanının yenilenmesi veya diğer altyapı çalışmaları gibi Kuzey'in gelişmesini sağlayacak projeler desteklenmelidir.

Bu çatışma her ne kadar 33 yıldır var olsa da, umutsuzluğa kapılmak için bir neden yoktur. AB projesi bir barış ve istikrar güvencesi sağlayarak, iki ülkeyi 1980-1990'larda iki defa savaşın eşiğine getiren sürtüşmelerin yatışmasını sağladı. Şimdi güven o kadar arttı ki, savaş düşünülemez oldu. AB aynı zamanda Kuzey Yunanistan ve Bulgaristan'da yaşayan etnik Türklerin onlarca yıldır yaşadığı çatışmaların da sona ermesini sağladı. AB bunu sadece yumuşak gücünü kullanarak başardı: Tüm taraflar daha güvenli olduklarını hissetmeye başladılar; tüm toplumlar çatışmayı son çare olarak görür oldular; Türk azınlık için AB vatandaşlığı, daha önce tek koruyucu olarak gördükleri Ankara'dan daha ağır bastı. Kıbrıslı Türklerin birleşme planını kabul etmeleri onların da aynı şeyi hissettiğini gösterir. Tarihçiler Doğu Akdeniz'de

²³⁶ Avrupa Parlamentosu'nun Hollandalı Türk üyesi Emine Bozkurt ile mülakat, *NOS Journal*, 23 Temmuz 2007.

gerçek barışın tarihte tek bir zamanda görüldüğünü, onun da Ege'nin iki tarafının tek imparatorluk tarafından kontrol edildiği zamana rastladığını söylerler. Belki tartışılabilir bir iddia ama, bugün bunu ancak AB'nin açılmış kolları yapabilir.²³⁷

2. Olumlu ve Tutarlı Olmak

Türkiye'nin AB'ye girişi, nihai hedefleri olduğu kadar süreci, meselenin özünü olduğu kadar sunumunu ilgilendiren bir olaydır. Türk medyası Avrupa'da sıradan gözükene demecilere çok aşırı bir tepki gösterebiliyor. Genişlemeden sorumlu AB yetkilisi Olli Rehn, Türkiye'de "demokratlar" pek hoşlanmasa da temkinli olmak gerektiği görüşündedir. Türkiye'nin iç sorunları zaman zaman çok siyasi hale geldiği için AB dahili tartışmalara girmekten kaçınmalıdır. Türkiye'nin günlük krizlerine karışmak doğru olmaz. Bir araştırmacının belirttiği gibi, "Avrupalıların yapacağı en iyi şey, tutarlı bir çizgide, telaşa kapılmadan, ama Türkiye'nin konumunu da küçük görmeden, eğer bir kriz varsa onu gerçek haliyle belirlemek ve krizin daha önce de yaşanan yol kazalarından birisi olduğunu bilmektir."²³⁸

Eğer sadece yeni yasalar çıkarmakla kalmayıp, bu yasaların esaslı bir şekilde uygulanması sağlanacaksa, AKP hükümetini desteklemenin yanı sıra Kemalistleri de işin içine çekmek gerekir. Bunu sağlamanın bir yolu AB karşıtı sesleri de Avrupalı yetkililer ve diplomatlarla muhatap etmektir. Bir diğer yol ise, demec verirken Türklerin zihninde Avrupalıların zihninden farklı anlamlar çağrıştıracak ifadeler kullanmaktan kaçınmaktır. Örneğin Kürtler için "azınlık" ifadesinin kullanmasını Kemalistler, Avrupalıların ülkede özel haklara sahip bir grup oluşturarak nihayette Türkiye'yi bölme teşebbüsü olarak algılamaktadır. Batılılar Türkiye'yi "ılımlı bir İslam devleti" olarak tanımladıklarında, Kemalistler bunu da "Batılılar Türkiye'yi Ortadoğu'nun bir parçası olarak görüyor ve 80 yıldır laik bir Avrupa devleti kurma çabalarımızı görmezden geliyorlar" şeklinde yorumlamaktadır.²³⁹

Kültürel ve dini farklılıkların Türkiye'nin dışlanması neden olduğu şeklindeki yorumlar genelde öznel ve kendi kendini tatmin etmeye yöneliktir. Fransız yetkililerin "Bir grup âkil adam seçelim ve bunlar Avrupa'nın Doğu sınırını belirlesinler" şeklindeki gayri resmi teklifleri temkinle karşılanmalıdır. Gerçekten Türkiye'nin ilerlemesini isteyenler için insan hakları, ekonomik uygulamalar ve ifade özgürlüğü gibi alanlarda AB normlarına ulaşmaktaki başarısızlıklarını eleştirmek daha uygun olacaktır. Çünkü bu alanlardaki eksiklikleri tespit etmek hem daha kolaydır, hem de bu tür eleştiriler Türk kamuoyundan da önemli destek bulmaktadır. AB'nin genişleme stratejisine uygun hale gelebilmesi için Türkiye'nin bazı sıkıntılı dönemlerden geçmesi gayet doğaldır. Avrupa Komisyonu'nun yayınladığı kitapçıklar daha önceki adayların da benzer süreçleri yaşadığını göstermektedir. Türk kamuoyu bu kitapçıklara bakarak bile, Türkiye'nin özel olarak hedef alınmadığını görebilir.

AB-Türkiye ilişkilerinde görev alanlara göre karşılıklı anlayış ve güveni geliştirmenin en etkili yolu AB'de iyi muhatapların seçilmesi ve ikili ilişkilerin çok sık gerçekleştirilmesidir. Mesela Avrupa Parlamentosu'nda görev yapan Avrupalı Türk parlamenterlerin AB destekli bir programla Türkiye'yi ziyaret etmeleri olumlu sonuç verdi. Bu parlamenterler AB'nin demokrasi ve insan hakları konusundaki görüşlerini daha önce bu konularda Kuzey Avrupalıların kendilerini hor gördüğünü düşünen Türkiye'ye daha iyi aktardılar.²⁴⁰ Türk bürokratların eğitim programları çerçevesinde AB ülkelerine gönderilmesi Avrupa kuşkusunun azalmasında ve reformların uygulanmasında önemli katkıda bulundu. Bir diğer başarılı aşama da Stockholm'ün Türkiye'nin orta büyüklükteki illerine yöneticiler ve aydınlar göndererek oralarda halka açık toplantılar yapması ve Türkiye'den de aynı kategorideki kişileri İsveç kentlerine götürmesi oldu.²⁴¹ Hollandalı bir öğrenci grubunun Türkiye'nin yoksul kesimlerinde yaptıkları gönüllü çalışmalar Türk medyasında görülmemiş bir destek buldu.

AB aynı zamanda Türk vatandaşlarına uyguladığı sınır bozucu vize uygulamalarını AB'nin Türkiye'deki en iyi dostları olan işadamları,

²³⁷ Stéphane Yerasimos, "Les Rapports gréco-turcs: Mythes et réalités", *Cahiers d'Etudes sur la Méditerranée Orientale et le Monde Turco-Iranian*, 1986.

²³⁸ Walter Posch, "Crisis in Turkey: just another bump on the road to Europe?", Institute for Security Studies, Occasional Paper, No. 67, Haziran 2007.

²³⁹ "ABD ve AB neden AKP'yi bu kadar destekliyorlar? Çünkü AKP Türkiye'yi AB'den uzaklaştırıyor ve Ortadoğu'ya doğru itiyor. Bana göre bunlar paradoksal olarak AKP taraftarı, çünkü AKP'ye istediklerini yaptırı-

yorlar. Onlara göre, Türkiye laiklikten vazgeçmeli ve ılımlı bir İslam ülkesi olarak yedekte tutulmalıdır. AKP bu amaç için çok uygundur." Yalçın Doğan, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 2007.

²⁴⁰ Uluslararası Kriz Grubu'nun Avrupalı bir yetkili ile Nisan 2007'de Ankara'da yaptığı mülakat.

²⁴¹ Uluslararası Kriz Grubu'nun İsveç İstanbul Başkonsolosu ile Nisan 2007'de İstanbul'da yaptığı mülakat.

akademisyenler ve aşırı duygusal öğrenciler için kolaylaştırılmalıdır. Hele bir de bazı AB ülkelerinin vize için istediği yerli yersiz belgeler insanları aşağılayıcı uygulamalar olarak algılanmaktadır.²⁴² AB ülkelerinin bu tavrı, sıradan gidiş gelişlere yönelik değil, Türkiye'den göç akımı olacağı şeklindeki bir korkuya dayanmaktadır.²⁴³ Schengen ülkeleri vizesi bu gruptan kişilere şimdi olduğu gibi 1 yıl veya daha az süre için değil, 5 yıllığına verilmelidir.

Türkiye'nin üyeliği AB içinde çok yönlü ve açık bir şekilde tartışılmalıdır.²⁴⁴ Avrupa Parlamentosu'nun en son üyelik raporu şu vurguyu yapmaktadır: "Daha önceki müzakerelerin aksine Türkiye'nin AB sürecindeki gelişimi konusunda Avrupa kamuoyunu yoğun ve sürekli olarak bilgilendirmek gerekmektedir."²⁴⁵ Avrupa Komisyonu yine bu konuda şu öneride bulunmuştur: "Türkiye ile AB arasında toplumsal ve siyasal algıların nasıl gerçekleştiği üzerine tartışmaları teşvik etmek ve karşılıklı bilgilenmeleri sağlamak için diyaloga ihtiyaç vardır."²⁴⁶ Türkiye'nin üyeliğinin getireceği yararlar, tehditler ve Türkiye'nin zayıf noktalarının neler olduğu konusunda tartışmalar üretmek, teşvik etmek ve yönlendirmek sadece Avrupa Komisyonu'nun sorumluluğu değildir. Avrupa kamuoyu AB'nin genişlemesi konusunda halkın kendi hükümetleri tarafından bilgilendirilmesi gerektiğini düşünmektedir.²⁴⁷

Son olarak, AB eğer kendi şikayetlerinin Türkiye tarafından dinlenilmesini istiyorsa, Türkiye'den gelen şikayetleri ciddiye almalıdır. Bu durum daha çok Avrupa medyası ve politik çevreleri için geçerlidir. Avrupa'nın Türkiye'deki imajı 1996'daki Özdemir Sabancı cinayeti sanıklarından birisinin Belçika mahkeme salonlarında zafer işaretleri yapan görüntüleriyle sürekli gündeme gelmesiyle yara aldı. Söz konusu zanlı Belçika'da silah taşıma suçuyla yargılandı ve beraat etti. Türkiye'nin iade talebini Belçika reddetti. Ev gözetiminde tutulduğu sırada da kayıplara karıştı.²⁴⁸ Daha yakınlarda, Avusturya PKK'nın Avrupa'daki para kaynaklarıyla ilişkili olarak bir zanlının yakalanma talebini reddetti. Ardından Fransa'da terörle alakalı bir suçtan mahkemeye çıkarılması beklenirken, Kuzey Irak'a giden bir uçağa binmesine izin verilerek kayıplara karıştırıldı. Bu tür bir olay Avrupa'nın Türkiye'yi istikrarsızlığa götürme planlarının olduğu zannını kuvvetlendirmektedir. Temmuz 2006'da Fransa'nın PKK finans kaynaklarına yönelik operasyonları olumlu sonuç verdi; ancak bu konuda Türkiye'yi ikna etmek için AB'nin iyi niyetini gösteren eşgüdümlü bir operasyon yapılmalıdır. AB kendisinin terörist kabul ettiği kişilerin Türkiye'de konuşlanmaları halinde Türkiye'den nasıl bir tepki bekliyorsa, Avrupa'da konuşlanan PKK'lılar konusunda kendisi de aynı tepkiyi vermelidir.

3. İmtiyazlı Ortaklık

Türkiye için tam üyelik yerine "imtiyazlı ortaklık" fikri ilk defa, şimdi iktidarda olan Alman Hıristiyan Demokratlar tarafından muhalefette oldukları 2004 yılında önerildi. Ancak iktidara geldikten sonra Başkan Angela Merkel Türkiye ile daha önce yapılan antlaşmalardan tek tarafı olarak vazgeçilemeyeceğini söyleyerek bu fikirden vazgeçti. Ancak, bu tanımı yapılmayan öneri, şimdilerde Fransız başkanı Sarkozy tarafından savunulmaktadır: Bir Fransız yetkili bu konuda şunları söylemektedir: "ABD ve Meksika birbirlerine çok yakınlar. Bu iki ülke Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması'nı (NAFTA) imzaladılar. Ama hiç kimse Meksika'nın ABD'nin bir parçası olmasını istemedi."²⁴⁹ Zamanın Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından "gayri meşru ve gayri ahlaki" olarak tanımlanan imtiyazlı ortaklık Türkiye tarafından zaten halen sahip olunan bir statü olarak algılanmaktadır. Bu da, Kuveytlilere vize gerekip

²⁴² Bazı elçilikler mevsimlik turistler de dahil olmak üzere her bir seyahat için şahsi başvuru, kredi kartı detaylarından, tapuya varıncaya kadar 25 kadar evrak istemektedir. Türkiye, vize konusunu üst düzey AB toplantılarında gündeme getirmektedir. Uluslararası Kriz Grubu'nun bir Türk yetkili ile Ağustos 2007'de yaptığı telefon mülakatı.

²⁴³ "Türkler bu şikayetleri genelde abartmaktadır. Ancak yine de kendi başkentimizin bu konuda bir zihniyet değişikliğine gitmesi gerektiği de doğrudur. Bizim ekonomi bakanlığımız vizelerin çok hızlı verilmesi için devreye girmelidir. Olay giderek siyasi bir sorun haline gelmektedir." Uluslararası Kriz Grubu'nun bir Avrupalı diplomatla Ağustos 2007'de İstanbul'da yaptığı mülakat.

²⁴⁴ Uluslararası Kriz Grubu'nun bir Avrupa Komisyonu yetkilisi ile Mayıs 2007'de Brüksel'de yaptığı mülakat.

²⁴⁵ "Turkey's Progress Towards Accession", Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi, Raportör Camiel Eurlings, 13 Eylül 2006.

²⁴⁶ "AB ile aday ülkeler arasında Sivil toplum diyalogu" AB Komisyonu'ndan AB Konseyine iletişim, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve Bölgeler Komitesi, 29 Haziran 2005.

²⁴⁷ "AB'nin genişlemesi konusunda sizi kimin bilgilendirmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?" sorusuna %59 ulusal hükümet, %38 haber sunucuları, %24 Avrupa Parlamentosu Milletvekilleri, %15 Avrupa Komisyonu, %14 yerel yönetimler, %12 ulusal parlamento üyeleri, %12 eğitim

kurumları, %10 siyasi partiler veya organizasyonlar cevabını vermiştir. Special Eurobarometer 255.

²⁴⁸ Bu konu hakkında bkz. en.wikipedia.org/wiki/Fehriye_Erdal

²⁴⁹ Uluslararası Kriz Grubu'nun 2 Temmuz 2007'de yaptığı mülakat.

geremediği, Türk şirketlerinin milyonluk miktarları içeren kimyasal ürünleri Avrupa'ya nasıl ihraç etmeleri gerektiği gibi konularda, hiç söz sahibi olmadan AB'nin düzenlemelerine uymayı içermektedir. Gerek Türk liderler gerekse Avrupalı yorumcular imtiyazlı ortaklık fikrinin Türkiye'nin daha fazla reform motivasyonunu engelleyeceğinde hemfikirdirler.²⁵⁰

İmtiyazlı ortaklık fikrinin, AB'nin müzakere çerçevesini ele alan 2005 yılı belgelerinde bir gerileme ifadesi olarak dolaylı bir şekilde telaffuz edilmesi üzerine bir Chatham House makalesi bu önerinin “ne imtiyaz ne de ortaklık içeren, düşüncesiz ve yersiz bir politikanın eseri olduğunu” söyleyerek böyle bir teklifi kınadı: “Böyle bir ortaklık AB-Türkiye ilişkilerinde geri dönülemez ve dramatik bir kırılmaya yol açabilir... İmtiyazlı ortaklık teklifi Avrupa'nın Türkiye'yi güçlü bir ordusu olan, üretici ve tüketicilerden oluşan bir ülke olarak gördüğü, fakat gelişen demokrasisini, sivil toplumunu, enerjik medyasını, Avrupa'ya demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel anlamdaki muhtemel katkılarını hiç dikkate almadığı anlamına gelir.”²⁵¹ Türkiye AB üyesi olamaması ve imtiyazlı ortaklıkla yetinmesi halinde tarımsal desteklerden, yapısal politika değişikliklerinden ve serbest dolaşım hakkından mahrum kalacaktır. AB Türkiye'yi kendi iç pazarına ve ortak dış politikasına entegre edecek, ama insan hakları, çevresel standartlar ve Kıbrıs Rum kesiminin tanınması gibi şimdi Türkiye'nin zor bulunduğu müzakere başlıklarında ısrar etmeyecektir.

İmtiyazlı ortaklık, Rusya ve Libya gibi daha önce AB'ye yakınlaşma süreci yaşamayan ülkeler için Avrupa Konseyi'nin 2003 yılındaki onayıyla yürürlüğe konulan “Avrupa “Komşuluk Politikası”nın bir versiyonudur. Aynı şey, Fransa'nın ortaya attığı, ama Ankara'nın reddettiği, Türkiye'yi bir başka şekilde AB'ye bağlama önerisi olan Akdeniz Birliği önerisi için de söylenebilir. Bu öneri Akdeniz

havzasında bulunan 12 AB ülkesinin yer aldığı 1995 Barcelona Süreci'nin yeniden şekillendirilmesi anlamına gelmektedir. Fransız yetkililer bu öneriyi üyelik müzakerelerine bir alternatif olarak değil, Türkiye'nin istekli olması halinde tamamlayıcı bir öneri olarak tanımlamaktadırlar.²⁵² Ancak, Barcelona Süreci Türkiye'ye hedefleri için herhangi bir motivasyon kazandırmayacak, insan haklarının ilerlemesi ve ticari yakınlaşma gibi alanlarda Türkiye'ye herhangi bir katkı sağlamayacaktır.

²⁵⁰ “Eğer Türkiye'ye gerekli saygı ve ilgiyi göstermezsek tarih bizi pek iyi anmayacaktır. Ayrıca da kendi etnik azınlıklarımıza ve onları takip eden diğerlerine onların entegre olamayacağı mesajını vermiş olacağız. Politik söylemi bırakıp, sosyal realiteye baktığımızda ‘imtiyazlı ortaklık’ halen Avrupa’da yaşayan milyonlarca Türk’e karşı yapılmış yakışsız bir tekliftir. Ortada kazanacağımız o kadar şey varken, sahip olduğumuz en iyi Müslüman arkadaşımıza sırtımızı dönersek, acaba sonraki nesiller bizlere neler diyecek?”. Stephen Twigg, (director of London’s Foreign Policy Center), Sarah Schaefer ve diğerleri, “Turks in Europe: Why are we afraid?” içinde sunuş bölümü, The Foreign Policy Center, 2005.

²⁵¹ Fadi Hakura, “Partnership is No Privilege: the alternative to EU membership is no Turkish delight”, The Royal Institute of International Affairs, Eylül 2005.

²⁵² Jean-Pierre Jouyet, French Minister of State for European Affairs, briefing, European Policy Centre, Brüksel, 16 Temmuz 2007.

VI. SONUÇ

Bugüne kadar yaptığı antlaşmalar, kurumsal yapılanma, güvenlik yönelimi, ideolojik hedefler ve tarih açısından bakıldığında Türkiye bir Avrupa ülkesidir. 1963'ten, özellikle de 1990'lardan bu yana Türkiye, modernleşme reformlarını gerçekleştirirken tüm motivasyonunu AB üyeliği olasılığından aldı. Türkiye 2015'te AB'nin en fazla nüfusa sahip ve siyasi olarak en önemli üyesi olacaktı. Ancak bu hevesi, 2005 yılından itibaren Kıbrıs çıkmazı, AB'nin genişleme sancuları yaşaması, Avrupalıların Türkiye'nin gelir düzeyinin düşüklüğü ve demokratik eksiklikleri konusundaki endişeleri nedeniyle yarım kaldı. Türk tarafında ise bazı gelişmeler yaşandı, ulusalcı diye adlandırılan bir ters tepki ortaya çıktı, reform yasalarını çıkarmada ve uygulamada gerilemeler oldu.

Bütün bunlar AB'nin Türkiye'deki ve bölgedeki çıkarlarına zarar verdi. Türk politikacılar AB yanlısı duruşlarını terk etmeye, ordu Avrupa'dan mal alımlarını azaltmaya başladı. Özellikle Fransız şirketleri bu yeni durumdan fazlaca etkilendi. Türkiye'deki dini azınlıklar yeni bir baskı altına girmeye başladı. Avrupa'nın Müslüman dünyaya karşı iyi niyeti sorgulanır oldu. Kıbrıs, diplomasiyi alakasız konularda da giderek daha fazla etkileyen daha ihtilafçı bir konu haline geldi. Türkiye, Avrupa'yı savunmasına yaptığı katkıları durdurmakla tehdit etmeye başladı.

AB yanlısı AKP'nin Temmuz 2007 seçimlerinde ülke çapında çok büyük bir zafer kazanması, Başbakan Erdoğan'ın reform sürecini daha güçlü bir şekilde yeniden başlatmak üzere iktidar koltuğuna tekrar oturması, şimdi her iki tarafa da yeni bir fırsat vermektedir. Eğer AKP iyi niyetli bir şekilde yola devam ederse, Avrupa buna Türkiye'nin yapacak daha çok şeyi olduğu gibi sıradan bir politika ile değil, stratejik bir bakış açısı ve önderlik içeren bir politika ile cevap vermelidir. Avrupa'da herkes Türkiye'deki reformcuların hedefini benimsemektedir, ancak modernleşmenin hızını ise iki taraf arasındaki ilişkinin seyri belirleyecektir. Genişlemeden sorumlu AB yetkilisi Olli Rehn bu konuda şunları söyler: "Reformların ritmini ancak ve ancak Türkiye belirleyecektir. Bu, çok hızlı bir samba da olabilir, çok yavaş bir vals da. Ancak, bando ve müzik hiç durmamalıdır. Aksi takdirde süreç ivmesini ve güvenilirliğini kaybeder."²⁵³

Tıpkı uzak görüşlülükten uzak kışkırtıcı Türk savcılarının Avrupa kamuoyunda olumsuz etki bırakması gibi, Avrupa Parlamentosu üyeleri de dahil olmak üzere Avrupa liderlerinin kavgacı beyanatları Türkiye'de çok fazla yankı bulmaktadır. Bir Fransız politikacısı, "herkes kendi yoluna gitsin, Türkiye-AB ilişkisi bozulmayacak bir flört veya nişan değildir" der.²⁵⁴ Bu görüş, gerçeklere gözünü kapamaktır. Çünkü Türkiye ve Avrupa bir zamanlar aralarında mesafe olan, ama şimdi ayrılmaları mümkün olmayacak kadar sınırları birbirine geçen iki komşu kent gibidirler.

Her şeyden önce, üyelik hedefi Türkiye'nin AB'nin samimiyetini algılaması açısından büyük önem taşımaktadır. Üyelik hedefi 1963 Ankara Antlaşması ile kabul edildi ve AB ülkeleri bu hedefi onayladıklarını tekrar tekrar beyan ettiler. Bu beyan, aslında Türklerin ve Müslümanların Avrupalılara eşit olduğu mesajını taşıyordu. Bu mesaj, sadece Türkiye'de değil, aynı zamanda Ortadoğu'da ve AB ülkelerinde yaşayan Müslüman göçmenler arasında da yerini buldu. Şimdi, bugüne kadar hiçbir şey olmamış gibi Türkiye'yi geri döndürmek, Avrupa'nın ahlaki güvenilirliğini sarsacaktır. Dahası, Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık vermek veya Akdeniz Birliği'ne dahil etmek gibi kurgularla Türkiye'nin üyelik hedefinin sona erdirilmesi anlamsızdır; zaten bunun daha önce gerçekleşmiş bir örneği de yoktur.

Bugün AB üyesi 27 ülkenin hükümetleri Türkiye'nin tüm şartları yerine getirmesi halinde üyeliğini

other: co-operating on energy and other strategic issues), Olli Rehn'in 5 Haziran 2005'te İstanbul'da yaptığı konuşma.

²⁵⁴ "Türkiye ile AB üyelik müzakereleri çok büyük bir hata içermektedir. 1999'da Avrupa liderleri bugün yerine getiremeyecekleri bir yükümlülük üstlendiler. O vakit hiç kimseye danışmadılar: Ne parlamentolarına, ne hükümetlerine, ne de kamuoylarına. Şimdi ise, Avrupa'nın bu fikre ne kadar karşı olduğunu görüyorlar. Türkiye'ye yönelik bu olumsuz duruş, Hollanda ve Fransa'da AB Anayasası referandumları sırasında kendisini gösterdi ve Anayasa bu iki ülkede reddedilirken aralarındaki ortak nokta Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmalarıydı. Basına ve kamuoyundaki tartışmalara baktığımız zaman aynı havanın Belçika, Lüksemburg, Almanya, Avusturya, Slovenya, Yunanistan, Kıbrıs, Danimarka ve İrlanda'da da olduğunu görüyoruz. Bu arada müzakerelerin de başladığı doğru. Ancak tecrübelerimiz bize gösteriyor ki, bu gibi durumlarda nişandan önce flört evresinde, evlilikten önce nişanlılık evresinde, eğer evlenilmişse çocuk olmadan önce ayrılmak daha kolaydır. Sarkozy seçim kampanyasında, seçilmesi halinde Türkiye ile müzakereleri durduracağını söyledi. Bunu da yapacak." Avrupa Parlamentosu milletvekili ve Sarkozy'nin danışmanı Alain Lamassoure, "Relaunching Europe, Nicolas Sarkozy's priority", www.euractiv.fr, 6 Mayıs 2007.

²⁵³ "Türkiye ve AB neden birbirine muhtaçtır: enerji işbirliği ve diğer stratejik konular" (Why Turkey and the EU need each

desteklediklerini beyan etmektedirler.²⁵⁵ Ancak bu, üyeliğin mutlak olduğu anlamına gelmez. Türkiye bugüne kadarki üyeler arasında kendisine konan en katı kriterleri yerine getirirse bile, tek bir ülke bile üyeliğini engelleyebilir. En azından Fransa, konuyu referanduma götürme konusunda kararlı gözükmektedir. Türkiye'nin AB'ye girmesi konusunda Türk elitleri arasında da kuşku söz konusudur. Kıdemli Türk bürokratları, Türkiye'nin tüm şartları yerine getirirse bile, AB'nin üyelik antlaşmasını imzalayacağından şüphe duyduklarını açık bir şekilde ifade etmektedirler.²⁵⁶ Onlara göre bu süreçte müzakereler devam ederken hedef için motivasyona ihtiyaç vardır. Çünkü AB süreci 50 yıldır olumlu değişimleri tetikleyen bir etken oldu. Bu nedenle ki, Türk bürokratları nihayetinde AB üyeliği gerçekleşirse bile, sürecin en az 10 yıl devam etmesini istemektedirler.

Ne zaman önemli bir konu gündeme gelse, üyeliğin akıbeti vakitsiz bir şekilde tartışılmaktadır. Gerçek o ki, Türkiye daha uzun süre üyelik statüsü kazanamaz. Örneğin, AB bütçesini dikkate aldığımızda 2014'ten önce üyelik mümkün değildir. Türk liderler üyelik tarihinin belirlenmesi gibi bir talepte de pek bulunmadılar. Onların tüm istediği, politikalarını bağlayabilecekleri güvenilir bir hedefti. Avrupa yeni AKP hükümetine yeniden bir Avrupalılaştırma ivmesi kazanması için el uzatmakla hiçbir şey kaybetmez, ama çok şey kazanır.

İstanbul / Brüksel, 17 Ağustos 2007

---

²⁵⁵ 2007 ortalarında Türkiye'nin AB üyeliğine kuşkuyla bakan ülkeler şunlardı: Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, Avusturya ve Kıbrıs. Ancak, Kıbrıs hariç olmak üzere bu ülkelerde daha önceki hükümetler Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemişlerdi. Fransız yetkililer çoğunluğun gizli bir şekilde Türkiye'nin üyeliğine karşı olduğunu söylemektedirler. (Uluslararası Kriz Grubu'nun Fransız yetkililerle Haziran-Temmuz 2007'de Paris'te yaptığı mülakatlar). Ancak yeni Fransız Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner ilk resmi mülakatında, "başladığımız süreç her ne kadar uzun zaman alacak olsa da" Türkiye'nin üyeliğini desteklediğini söyledi. *Le Monde*, 18 Mayıs 2007.

²⁵⁶ Uluslararası Kriz Grubu'nun kıdemli Türk bürokratları ile Nisan 2007'de Ankara'da yaptığı mülakatlar.

EK - A

TÜRKİYE HARİTASI

Courtesy of The General Libraries, The University of Texas at Austin

EK - B

AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ

-
- 1959 Türkiye AB'nin daha önceki hali olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik başvurusunda bulunur.
- 1963 Türkiye nihayetinde üyelik beklentisiyle ortaklık antlaşmasını (Ankara Antlaşması) imzalar.
- 1974 Türkiye Kıbrıs'ta 10 yıl devam eden Türk-Rum anlaşmazlığını çözmek için Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunur.
- 1975 AB gayri resmi olarak Türkiye'nin (Yunanistan'la aynı zamanda) AB'ye müracaatını ister, ancak Türkiye bu teklifi geri çevirir.
- 1980 Türk silahlı kuvvetleri darbe yapar ve AB ile ilişkiler dondurulur.
- 1987 Türkiye 14 Nisan'da AB üyeliğine müracaat eder.
- 1989 AB Türkiye'nin üyeliğinin mümkün olduğunu, ama buna hala hazır olmadığını söyler.
- 1996 AB-Türkiye Gümrük Birliği yürürlüğe girer.
- 1997 AB liderleri Doğu Avrupalıların AB'ye girmek için müzakerelere başlayabileceğini, ama Türkiye'nin başlayamayacağını söylerler. Bunun üzerine Ankara AB ile ilişkileri dondurur.
- 1999 AB liderleri Türkiye'nin AB adayı olduğunu açıklarlar.
- 2001-2004 Türk parlamentosu temel anayasa değişikliklerini ve insan hakları reformunu gerçekleştirir; ceza hukukunu ve medeni hukuku değiştirir; kadınlara daha fazla haklar verir; ifade özgürlüğünü genişletir ve ölüm cezasını kaldırır.
- 2004 Kıbrıs'ta BM Annan planının uygulamaya konması için Nisan'da Türk ve Rum kesiminde referandum yapılır. Türk tarafı uzun süre tartışılan iki toplumlu, iki kesimli bu plana "evet" derken, Rum tarafı üçte iki çoğunlukla "hayır" der. Buna rağmen, Rum tarafı 1 ay sonra AB'ye girer.
- 2004 Aralık ayında AB Türkiye'nin temel demokratik ve serbest pazar haklarına dayanan Kopenhag kriterlerini yerine getirdiğine ve üyelik müzakerelerinin başlayacağına karar verir.
- 2005 AB, Kıbrıs Rum kesimi ve Avusturya'dan gelen itirazlara rağmen Türkiye ile üyelik müzakerelerini başlatır, ama Kıbrıs'ı tanıması için Türkiye'ye baskı yapar.
- 2006 AB ve Türkiye AB müktesebatının 35 müzakere başlığından ilki ve en kısası olan Bilim ve Araştırma başlığını Haziran ayında açarlar; gerekli düzenlemeler başarılı bir şekilde yapılır ve başlık kapatılır.
- 2006 AB, Türkiye'nin limanlarını ve havaalanlarını Kıbrıs Rum kesimine açmaması üzerine 35 müzakere başlığından ilk sekizini dondurur.
- 2007 AB ve Türkiye Ocak ayında Yatırım ve Endüstri Politikasını içeren müzakere başlıklarını açarlar.
- 2007 AKP Nisan ayında AB müktesebatını uyarlamak üzere 7 yıllık bir eylem planını uygulamaya koyar.
- 2007 AB müktesebatının iki başlığı daha (İstatistik ve Finans kontrolü başlıkları) Haziran ayında müzakere için açılır ve böylece toplamda 4 başlık açılmış olur. Fransa Avrupa para birliğine giden yolu açacak olan başlığın açılmasını engeller. Fransa bu tutumu, Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin Türkiye'ye AB yolunu açacağını düşündüğü 5 başlığı engelleme kararına paralel olarak sergiler.
- 2007 AKP Temmuz 2007 genel seçimlerini %46.7'lik bir oranla kazanır ve AB yakınlaşma sürecini yeniden başlatma sözü verir.

EK - C

ULUSLARARASI KRİZ GRUBU HAKKINDA

Uluslararası Kriz Grubu, alan araştırmalarına ve üst düzey uzman görüşlerine dayalı analizler yaparak, amansız çatışmaları engellemek veya çözmek üzere kurulan, 5 kıtada 130 çalışanı olan, kâr amacı gütmeyen, bağımsız ve sivil bir organizasyondur.

Kriz Grubu'nun çalışma sistemi saha araştırmalarına dayanmaktadır. Çatışma ve şiddetin olduğu veya beklendiği ülkelerde/bölgelerde siyasi analistlerden oluşan ekipleri bulunmaktadır. Grup, söz konusu alanlarda elde ettiği birinci el bilgiyi, tecrübeye dayalı değerlendirmelerle destekleyerek hazırladığı analitik raporları uluslararası alanda etkili olan karar mekanizmalarına sunarak, isabetli karar vermelerini sağlayacak önerilerde bulunur. Kriz grubu aynı zamanda, dünyadaki çatışmalar ve yeni çatışma ihtimalleri hakkında düzenli olarak güncel bilgi sunan *Crisis Watch* (Kriz Gözetimi) isimli 12 sayfalık aylık bülten yayınlar.

Kriz Grubu'nun raporları ve bilgilendirme dokümanları e-posta ve posta yoluyla dışişleri görevlilerine, uluslararası kuruluş çalışanlarına iletilmekte, ayrıca internet sayfasında (www.crisisgroup.org) yayınlamaktadır. Kriz Grubu, analizlerine ve çözüm önerilerine destek bulmak için hükümetler, onları etkileyen merciler ve de medya ile yakın temas halinde çalışır.

Siyaset, diplomasi, iş dünyası ve medyanın saygın isimlerinden oluşan Kriz Grubu yönetimi, hazırlanan rapor ve tavsiyeleri tüm dünyadaki kıdemli politikacıların dikkatine sunma konusunda doğrudan katkı sağlamaktadır. Grubun eş başkanlıklarını Avrupa Komisyonu eski Dış İlişkiler üyesi Christopher Patten ve eski ABD Büyükelçisi Thomas Pickering üstlenmişlerdir. Yürütücü başkanlığı ise, Ocak 2000'den bu yana Avustralya eski Dışişleri Bakanı Gareth Evans yapmaktadır.

Kriz Grubu'nun merkezi Brüksel'dedir. Washington, New York, Londra ve Moskova'da ise şubeleri bulunmaktadır. Grubun 12 bölge bürosu (Amman, Bişkek, Bogota, Kahire, Dakar, İslamabad, İstanbul, Jakarta, Nairobi, Priştina, Seul ve Tiflis); 16 yerel temsilciliği (Abuja, Bakü, Beyrut, Belgrad, Kolombo, Şam, Dili, Duşanbe, Kudüs, Kabil, Kampala, Katmandu, Kinshasa, Port-au-Prince, Pretoria ve Erivan) vardır.

Kriz Grubu 4 kıtada mevcut veya potansiyel 60 çatışma alanı ile ilgilenmektedir. Afrika'da, Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Fildişi Sahilleri, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Eritre, Etiyopya, Gine, Liberya, Ruanda, Siera Leon, Somali, Sudan, Uganda, Batı Sahra ve Zimbabwe; Asya'da, Afganistan, Bangladeş, Endonezya, Keşmir, Kazakistan, Kırgızistan, Myanmar/Burma, Nepal, Kuzey Kore, Pakistan, Filipinler, Sri Lanka, Tacikistan, Tayland, Timur-Leste, Türkmenistan ve Özbekistan; Avrupa'da Ermenistan, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Kıbrıs, Gürcistan, Kosova ve Sırbistan; Ortadoğu'da, Kuzey Afrika'dan İran'a kadar tüm bölge ve Latin Amerika'da, Kolombiya, Andean bölgesinin geri kalan kısmı ve Haiti.

Kriz Grubu finansmanını hükümetlerden, vakıflardan, şirketlerden ve bireysel bağışlardan karşılamaktadır. Halen finans sağlayan hükümet birimleri şunlardır: Avustralya Uluslararası Gelişme Ajansı, Avusturya Federal Dışişleri Bakanlığı, Belçika Dışişleri Bakanlığı, Kanada Dış İlişkiler ve Uluslararası Ticaret Dairesi, Kanada Uluslararası Gelişme Ajansı, Kanada Uluslararası Gelişme Araştırma Merkezi, Çek Cumhuriyeti Bakanlığı, Hollanda Dışişleri Bakanlığı, Finlandiya Dışişleri Bakanlığı, Fransa Dışişleri Bakanlığı, İrlanda Dışişleri Bakanlığı, Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı, Lihtenştayn Prenslığı Dışişleri Bakanlığı, Lüksemburg Dışişleri Bakanlığı, Yeni Zelanda Uluslararası Gelişme Ajansı, Danimarka Dışişleri Bakanlığı, Norveç Dışişleri Bakanlığı, İsveç Dışişleri Bakanlığı, İsviçre Federal Dışişleri Dairesi, Türkiye Dışişleri Bakanlığı, İngiltere Uluslararası Gelişme Dairesi, ABD Uluslararası Gelişme Ajansı.

Halen finans sağlayan vakıf ve özel sektör kuruluşları şunlardır: New York Carnegie Şirketler Grubu, Carso Vakfı, Compton Vakfı, Ford Vakfı, Uluslararası DARA Vakfı, Iara Lee and George Gund III Vakfı, William ve Flora Hewlett Vakfı, Hunt Alternatifler Fonu, Kimsey Vakfı, Kore Vakfı, John D. ve Catherine T. MacArthur Vakfı, Charles Stewart Mott Vakfı, Açık Toplum Enstitüsü, Pierre and Pamela Omidyar Fonu, Victor Pinchuk Vakfı, Ploughshares Vakfı, Provicimis Vakfı, Radcliffe Vakfı, Sigrid Rausing Vakfı, Rockefeller Hayırsever Danışmanlar ve Viva Vakfı.

Ağustos 2007

EK - D

ULUSLARARASI KRİZ GRUBU'NUN 2004'TEN İTİBAREN AVRUPA ÜZERİNE YAYINLADIĞI RAPORLAR VE BRİFİNGLER

EU Crisis Response Capability Revisited, Avrupa Raporu N°160, 17 Ocak 2005

France and its Muslims: Riots, Jihadism and Depoliticisation, Avrupa Raporu N°172, 9 Mart 2006 (sadece Fransızca yayınlanmıştır)

Islam and Identity in Germany, Avrupa Raporu N°181, 14 Mart 2007

BALKANLAR

Monitoring the Northern Ireland Ceasefires: Lessons from the Balkans, Avrupa Brifingi N°30, 23 Ocak 2004

Pan-Albanianism: How Big a Threat to Balkan Stability?, Avrupa Raporu N°153, 25 Şubat 2004 (Aynı zamanda Arnavutça ve Sırpça yayınlanmıştır)

Serbia's U-Turn, Avrupa Raporu N°154, 26 Mart 2004

Collapse in Kosovo, Avrupa Raporu N°155, 22 Nisan 2004 (Aynı zamanda Arnavutça ve Sırpça yayınlanmıştır)

EUFOR: Changing Bosnia's Security Arrangements, Avrupa Brifingi N°31, 29 Haziran 2004 (Aynı zamanda Boşnakça yayınlanmıştır)

Serbia's Changing Political Landscape, Avrupa Brifingi N°32, 22 Temmuz 2004 (Aynı zamanda Sırpça yayınlanmıştır)

Macedonia: Make or Break, Avrupa Brifingi N°33, 3 Ağustos 2004 (Aynı zamanda Makedonca yayınlanmıştır)

Kosovo: Toward Final Status, Avrupa Raporu N°161, 24 Ocak 2005 (Aynı zamanda Arnavutça, Rusça ve Sırpça yayınlanmıştır)

Macedonia: Not out of the Woods Yet, Avrupa Brifingi N°37, 25 Şubat 2005 (Aynı zamanda Makedonca yayınlanmıştır)

Serbia's Sandzak: Still Forgotten, Avrupa Raporu N°162, 7 Nisan 2005 (Aynı zamanda Sırpça yayınlanmıştır)

Serbia: Spinning its Wheels, Avrupa Brifingi N°39, 23 Mayıs 2005 (Aynı zamanda Sırpça yayınlanmıştır)

Kosovo After Haradinaj, Avrupa Raporu N°163, 26 Mayıs 2005 (Aynı zamanda Arnavutça, Rusça ve Sırpça yayınlanmıştır)

Bosnia's Stalled Police Reform: No Progress, No EU, Avrupa Raporu N°164, 6 Eylül 2005

Bridging Kosovo's Mitrovica Divide, Avrupa Raporu N°165, 13 Eylül 2005 (Aynı zamanda Arnavutça, Rusça ve Sırpça yayınlanmıştır)

EU Visas and the Western Balkans, Avrupa Raporu N°168, 29 Kasım 2005

Montenegro's Independence Drive, Avrupa Raporu N°169, 7 Aralık 2005 (Aynı zamanda Rusça ve Sırpça yayınlanmıştır)

Macedonia: Wobbling Toward Europe, Avrupa Brifingi N°41, 12 Ocak 2006 (Aynı zamanda Arnavutça ve Makedonca yayınlanmıştır)

Kosovo: The Challenge of Transition, Avrupa Raporu N°170, 17 Şubat 2006 (Aynı zamanda Arnavutça, Rusça ve Sırpça yayınlanmıştır)

Montenegro's Referendum, Avrupa Brifingi N°42, 29 Mayıs 2006 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Southern Serbia: In Kosovo's Shadow, Avrupa Brifingi N°43, 27 Haziran 2006 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

An Army for Kosovo?, Avrupa Raporu N°174, 28 Temmuz 2006 (Aynı zamanda Arnavutça, Rusça ve Sırpça yayınlanmıştır)

Serbia's New Constitution: Democracy Going Backwards, Avrupa Brifingi N°44, 8 Kasım 2006 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Kosovo Status: Delay Is Risky, Avrupa Raporu N°177, 10 Kasım 2006 (Aynı zamanda Arnavutça, Rusça ve Sırpça yayınlanmıştır)

Kosovo's Status: Difficult Months Ahead, Avrupa Brifingi N°45, 20 Aralık 2006 (Aynı zamanda Arnavutça, Rusça ve Sırpça yayınlanmıştır)

Ensuring Bosnia's Future: A New International Engagement Strategy, Avrupa Raporu N°180, 15 Şubat 2007 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Kosovo: No Good Alternatives to the Ahtisaari Plan, Avrupa Raporu N°182, 14 Mayıs 2007

Serbia's New Government: Turning from Europe, Avrupa Brifingi N°46, 31 Mayıs 2007

KAFKASYA

Azerbaijan: Turning Over A New Leaf?, Avrupa Raporu N°156, 13 Mayıs 2004 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Saakashvili's Ajara Success: Repeatable Elsewhere in Georgia?, Avrupa Brifingi N°34, 18 Ağustos 2004 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Armenia: Internal Instability Ahead, Avrupa Raporu N°158, 18 Ekim 2004 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Georgia: Avoiding War in South Ossetia, Avrupa Raporu N°159, 26 Kasım 2004 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Georgia-South Ossetia: Refugee Return the Path to Peace, Avrupa Brifingi N°38, 19 Nisan 2005 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Nagorno-Karabakh: Viewing the Conflict from the Ground, Avrupa Raporu N°165, 14 Eylül 2005 (Aynı zamanda Ermenice, Azerice ve Rusça Yayınlanmıştır)

Nagorno-Karabakh: A Plan for Peace, Avrupa Raporu N°167, 10 Ekim 2005 (Aynı zamanda Ermenice, Azerice ve Rusça Yayınlanmıştır)

Azerbaijan's 2005 Elections: Lost Opportunity, Avrupa Brifingi N°40, 21 Kasım 2005 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Conflict Resolution in the South Caucasus: The EU's Role, Avrupa Raporu N°173, 20 Mart 2006

Abkhazia Today, Avrupa Raporu N°176, 15 Eylül 2006 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Georgia's Armenian and Azeri Minorities, Avrupa Raporu N°178, 22 Kasım 2006 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Abkhazia: Ways Forward, Avrupa Raporu N°179, 18 Ocak 2007 (Aynı zamanda Fransızca yayınlanmıştır)

Georgia's South Ossetia Conflict: Movement at Last?, Avrupa Raporu N°183, 7 Haziran 2007

KIBRIS

The Cyprus Stalemate: What Next?, Avrupa Raporu N°171, 8 Mart 2006 (Aynı zamanda Yunanca ve Türkçe yayınlanmıştır)

MOLDOVA

Moldova: Regional Tensions over Transdnistria, Avrupa Raporu N° 157, 17 Haziran 2004 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

Moldova's Uncertain Future, Avrupa Raporu N°175, 17 Ağustos 2006 (Aynı zamanda Rusça yayınlanmıştır)

DİĞER RAPORLAR VE BRİFİNGLER

Aşağıdaki konu ve alanlar üzerine Kriz Grubu'nun hazırladığı rapor ve brifingleri internet sayfamızda (www.crisisgroup.org) bulabilirsiniz.

- Afrika
- Asya
- Latin Amerika ve Karayipler
- Ortadoğu ve Kuzey Afrika
- Konu Temelli Sorunlar
- *Crisis Watch* (Kriz Gözetimi) Bülteni

EK - E

ULUSLARARASI KRİZ GRUBU MÜTEVELLİ HEYETİ

Eşbaşkanlar

Christopher Patten

AB eski Dış İlişkiler Temsilcisi, Hong Kong Genel Valisi, İngiltere Kabine Üyesi, Oxford Üniversitesi Rektörü

Thomas Pickering

ABD'nin eski BM, Rusya, Hindistan, Ürdün, el-Salvador ve Nijerya Büyükelçisi

Başkan ve CEO

Gareth Evans

Avustralya eski Dışişleri Bakanı

Yürütme Kurulu

Morton Abramowitz

ABD eski Devlet Bakan Yardımcısı ve Türkiye Büyükelçisi

Cheryl Carolus

Güney Afrika'nın İngiltere eski Üst Temsilcisi ve Afrika Milli Konseyi Genel Sekreteri

Maria Livanos Cattau

Uluslararası Ticaret Odası eski Genel Sekreteri

Yoichi Funabashi

Japonya'da The Asahi Shimbun Baş Editörü

Frank Giustra

Endeavour Financial Başkanı, Kanada

Stephen Solarz

ABD eski Kongre Üyesi

George Soros

Açık Toplum Enstitüsü Başkanı

Pär Stenbäck

Finlandiya eski Dışişleri Bakanı

(Başkan vekili)

Adnan Abu-Odeh

Kral II. Abdullah ve Kral Hüseyin'in eski danışmanı, BM Ürdün Daimi Temsilcisi

Kenneth Adelman

ABD eski Büyükelçisi ve Silah Kontrolü ve Silahsızlanma Ajansı Direktörü

Ersin Arıoğlu

Türkiye Milletvekili, Yapı Merkezi Grup emekli Başkanı

Shlomo Ben-Ami

İsrail eski Dışişleri Bakanı

Lakhdar Brahimi

BM Genel Sekreteri eski Özel Danışmanı ve Cezayir Dışişleri Bakanı

Zbigniew Brzezinski

ABD Başkanı eski Ulusal Güvenlik Danışmanı

Kim Campbell

Kanada eski Dışişleri Bakanı, Madrid Kulübü eski Genel Sekreteri

Naresh Chandra

Hindistan eski Hükümet Sözcüsü ve Hindistan ABD Büyükelçisi

Joaquim Alberto Chissano

Mozambik eski Cumhurbaşkanı

Victor Chu

Hong Kong İlk Doğu Yatırım Grubu Başkanı

Wesley Clark

NATO'nun Avrupa Kanadı eski İttifak Kuvvetleri Komutanı

Pat Cox

Avrupa Parlamentosu eski Başkanı

Uffe Ellemann-Jensen

Danimarka eski Dışişleri Bakanı

Mark Eyskens

Belçika eski Dışişleri Bakanı

Joschka Fischer

Almanya eski Dışişleri Bakanı

Leslie H. Gelb

ABD Dışişleri Konseyi emekli Başkanı

Carla Hills

Konut İdaresi eski Genel Sekreteri ve ABD Ticaret Temsilcisi

Lena Hjelm-Wallén

İsveç eski Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı

Swanee Hunt

İç Güvenlik İnisyatifi Başkanı, Hunt Alternatifler Fonu Başkanı, ABD eski Avusturya Büyükelçisi

Anwar Ibrahim

Malezya eski Başbakan Yardımcısı

Asma Jahangir

BM Din ve İnanç Özgürlüğü Özel Raporörü; Pakistan İnsan Hakları Komisyonu Başkanı

Nancy Kassebaum Baker

ABD eski Senatörü

James V. Kimsey

Amerika Online (AOL) Kurucusu ve Emekli Başkanı

Wim Kok

Hollanda eski Başbakanı

Ricardo Lagos

Şili eski Cumhurbaşkanı, Madrid Kulübü Başkanı

Joanne Leedom-Ackerman

Romanca, Gazeteci, ABD

Ayo Obe

Dünya Demokrasi Hareketi Yönetim Kurulu Başkanı, Nijerya

Christine Ockrent

Gazeteci ve Yazar, Fransa

Victor Pinchuk

Interpipe Bilimsel ve Endüstriyel Üretim Grubu Kurucusu

Samantha Power

Yazar, Profesör, Kennedy School of Government, Harvard Üniversitesi

Fidel V. Ramos

Filipinler eski Cumhurbaşkanı

Ghassan Salamé

Eski Bakan, Lübnan, Uluslararası İlişkiler Profesörü, Paris

Douglas Schoen

Penn, Schoen ve Berland Associates Ortak Kurucusu, ABD

Thorvald Stoltenberg

Norveç eski Dışişleri Bakanı

Ernesto Zedillo

Meksika eski Cumhurbaşkanı, Yale Küreselleşme Araştırmaları Merkezi Direktörü

BAŞKANIN YAKIN TEMAS GRUBU

Kriz Grubu Başkanı'nın yakın temas grubu ana misyonu belirleme görevini üstlenen, bu amaç için zaman harcayan, uzmanlık ve finans katkısı sağlayan bireyler ve tüzel kişiliklerden oluşmaktadır.

**Canaccord Adams
Limited**

**Bob Cross
Frank E. Holmes**

**Ford Nicholson
Ian Telfer**

**Neil Woodyer
Don Xia**

ULUSLARARASI DANIŞMA KONSEYİ

Kriz Grubu'nun Uluslararası Danışma Konseyi, önerileri ve uzmanlıklarıyla Gruba düzenli olarak katkıda bulunan bireyler ve tüzel kişiliklerden oluşmaktadır.

Rita E. Hauser

(Eşbaşkan)

Elliott F. Kulick

(Eşbaşkan)

Marc Abramowitz

APCO Worldwide Inc.

Ed Bachrach

Patrick E. Benzie

Stanley M. Bergman and

Edward J. Bergman

BHP Billiton

Harry Bookey and Pamela

Bass-Bookey

John Chapman Chester

Chevron

Companhia Vale do Rio Doce

Richard H. Cooper

Credit Suisse

John Ehara

Equinox Partners

Konrad Fischer

Alan Griffiths

Robert Humberson

Iara Lee & George Gund III
Foundation

Jewish World Watch

George Kellner

Shiv Vikram Khemka

George Loening

Douglas Makepeace

Mckinsey & Company

Najib A. Mikati

Michael L. Riordan

Tilleke & Gibbins

Baron Guy Ullens de Schooten

Stanley Weiss

Westfield Group

Woodside Energy Ltd

Don Xia

Yasuyo Yamazaki

Sunny Yoon

KIDEMLİ DANIŞMANLAR

Kriz Grubu'nun kıdemli danışmanları eski Mütevelli Heyeti üyelerinden oluşmaktadır (bunlar artık kendi ülke hükümetlerinde herhangi bir resmi konumu olmayan kişilerdir). Kriz Grubu bunlarla işbirliğini devam ettirmekte ve zaman zaman öneri ve desteklerine başvurmaktadır.

Martti Ahtisaari
(Emekli Başkan)

Diego Arria

Paddy Ashdown

Zainab Bangura

Christoph Bertram

Jorge Castañeda

Alain Destexhe

Marika Fahlen

Stanley Fischer

Malcolm Fraser

Bronislaw Geremek

I.K. Gujral

Max Jakobson

Todung Mulya Lubis

Allan J. MacEachen

Barbara McDougall

Matthew McHugh

George J. Mitchell

(Emekli Başkan)

Surin Pitsuwan

Cyril Ramaphosa

George Robertson

Michel Rocard

Volker Ruehe

Mohamed Sahnoun

Salim A. Salim

William Taylor

Leo Tindemans

Ed van Thijn

Shirley Williams

Grigory Yavlinski

Uta Zapf